

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Διπλωματική Εργασία

Θέμα: *«Η ελληνική περιβαλλοντική πολιτική στη διαχείριση των αποβλήτων. Ο ρόλος των εμπλεκόμενων φορέων.»*

Σερπάνου Ελένη

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:

Δημαδάμα Ζέφη

Αθήνα 2007

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	σ. 1
---------------	------

1. «Θεωρητικές προσεγγίσεις για το περιβάλλον και τη διακυβέρνηση»...σ.3

1. Προσέγγιση κλασσικών θεωρητικών στο θέμα του περιβάλλοντος.....	σ.5
2. Προσέγγιση νεοκλασικών στο θέμα του περιβάλλοντος.....	σ.7
3. Κεινσιανή προσέγγιση στο περιβάλλον.....	σ.8
1.4. Μαρξισμός και περιβάλλον.....	σ.10
5. «Η κρίση του κεντρικού κράτους και η ανάδειξη νέων μορφών διακυβέρνησης».....	σ.13
1. Η αμφισβήτηση του κεντρικού κράτους.....	σ.13
2. Η ανάγκη για ένα πιο δημοκρατικό κράτος.....	σ.15
3. Προσπάθειες επίλυσης περιβαλλοντικών προβλημάτων.....	σ.18
1.6. Η σύγχρονη προβληματική του κορπορατισμού σε θέματα περιβάλλοντος...	σ.23
1.7. Από τη «κυβέρνηση» στη «διακυβέρνηση».....	σ.25
1.8. Αρχές και κριτήρια καλής Διακυβέρνησης: Αποτελεσματικότητα, Αποδοτικότητα, Δημοκρατική νομιμοποίηση, Συμμετοχή.....	σ.31
9. Συμπεράσματα.....	σ.37

2. «Ευρωπαϊκή πολιτική περιβάλλοντος».....σ.38

2.1. Εισαγωγή.....	σ.38
--------------------	------

2.2. Ιστορικό πλαίσιο, συγκρότηση ευρωπαϊκής περιβαλλοντικής πολιτικής.....	σ.40
2.2.1.Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη 1986.....	σ.41
2.2.2.Μάαστριχ 1992.....	σ.43
2.2.3.Άμστερνταμ 1997.....	σ.44
2.3.Θεσμικά όργανα Ευρωπαϊκής περιβαλλοντικής πολιτικής.....	σ.45
2.4. Πολιτική της Κοινότητας στον τομέα διαχείρισης αποβλήτων.....	σ.47
2.5. Συμπεράσματα.....	σ.51

3. «Ο ρόλος και οι σχέσεις των βασικών φορέων που μετέχουν στην περιβαλλοντική διαχείριση».....

σ.52

3.1. Ο ρόλος των εμπλεκόμενων φορέων.....	σ.52
3.2. Κεντρικό Κράτος.....	σ.53
3.3. Τοπική Αυτοδιοίκηση.....	σ.55
3.4. Ο ρόλος της βιομηχανίας ως μοχλός πίεσης στην περιβαλλοντική πολιτική...	σ.60
3.5. Η παρουσία της Κοινωνίας των Πολιτών στην Ελλάδα σε θέματα περιβάλλοντος.....	σ.67
3.6. Ο ρόλος και η δράση των Μη Κυβερνητικών Περιβαλλοντικών Οργανώσεων.....	σ.69
3.7. Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση.....	σ.76
3.8. Συμπεράσματα.....	σ.80

4. «Ελληνική περιβαλλοντική πολιτική».....

σ.82

4.1. Η Ελληνική Περιβαλλοντική Πολιτική (στόχοι και αρχές της ελληνικής περιβαλλοντικής πολιτικής).....	σ.82
4.2. Νομοθετικό και Θεσμικό πλαίσιο για το περιβάλλον.....	σ.84
4.3. Νομοθετικό και Διοικητικό πλαίσιο συγκεκριμένα για τα απόβλητα.....	σ.85

4.3.1. Κεντρικό Κράτος.....	σ.87
4.3.2. Τοπική Αυτοδιοίκηση.....	σ.92
4.4. Κοινωνία των Πολιτών.....	σ.95
4.5. Συμπεράσματα.....	σ.104

5. «Μελέτη της περίπτωσης της Ψυτάλλειας».....	σ.105
5.1. Εισαγωγή.....	σ.105
5.2. Ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης. Εμπλεκόμενοι φορείς.....	σ.113
5.2.1. Ενέργειες Κεντρικού Κράτους.....	σ.115
5.2.2. Θέσεις Τοπικής Αυτοδιοίκησης.....	σ.116
5.2.3. Παρουσία των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων.....	σ.117
5.3. Συνεργασία και δυσκολίες στην εφαρμογή. Ο ρόλος των φορέων.....	σ.120
5.4. Διλήμματα και προτάσεις για την εξεύρεση λύσεων.....	σ.125

6. Συμπεράσματα.

Σκέψεις για ένα Συμμετοχικό μοντέλο διακυβέρνησης.....	σ.131
---	--------------

Παράρτημα:.....	σ.139
------------------------	--------------

Θέμα: «Η ελληνική περιβαλλοντική πολιτική στη διαχείριση των αποβλήτων. Ο ρόλος των εμπλεκόμενων φορέων.»

Εισαγωγή.

Οι παρεμβάσεις του ανθρώπου στη φύση και η αλόγιστη εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου χωρίς μέτρο και σύνεση, έχει οδηγήσει σε μεγάλα και πολλές φορές δυσεπίλυτα σύγχρονα περιβαλλοντικά προβλήματα (το φαινόμενο του θερμοκηπίου και οι επιπτώσεις των κλιματικών αλλαγών, η ρύπανση των υδάτινων πόρων, του αέρα, του εδάφους κ.α.). Τα προβλήματα αυτά, καταδεικνύουν την ανάγκη επαναπροσδιορισμού των παραδοχών για τις επικρατούσες σχέσεις κοινωνίας και φύσης, τόσο στο επίπεδο των ασκούμενων πολιτικών, όσο και στο επίπεδο της θεωρίας.

Για πολλούς ερευνητές (Beck, Giddens, Lash 1994, VII) η χρήση του όρου “περιβαλλοντικά προβλήματα” δεν ανταποκρίνεται πλέον στο χαρακτήρα και την ιδιομορφία των προβλημάτων αυτών. Με τον όρο “περιβάλλον”, συνήθως αναφερόμαστε στον «περίγυρο», δηλαδή στο εξωτερικό πλαίσιο της ανθρώπινης δραστηριότητας. Όμως το περιβάλλον δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται πλέον ως εξωτερικό πλαίσιο της ανθρώπινης δραστηριότητας στην κοινωνία, αλλά διαπερνά τις κοινωνικές σχέσεις και συμβάλλει στην ανασύνταξή τους. Η διαπλοκή φύσης και κοινωνίας, που εξαρτάται από τον διαφορετικό βαθμό ανάπτυξης της κάθε κοινωνίας, δημιουργεί, ιδιαίτερα την σύγχρονη νέες καταστάσεις και προβλήματα, με συνέπεια οι άνθρωποι να επαναπροσδιορίζουν τη δράση τους και προβαίνουν σε νέες πρακτικές, ηθικές επιλογές και στάσεις, ακόμα και στην καθημερινή τους ζωή.¹

Στόχος της εργασίας μας, είναι η ανάλυση της περιβαλλοντικής πολιτικής σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, με έμφαση στην ανάδειξη του ρόλου των εμπλεκόμενων φορέων σε περιβαλλοντικά ζητήματα και συγκεκριμένα στη διαχείριση των αποβλήτων. Η έρευνα μας εστιάζεται στο ρόλο και τις συνεργασίες των βασικών φορέων, δηλ. του Κεντρικού Κράτους, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, των ιδιωτικών φορέων, αλλά και φορέων ου σχετίζονται με την εμφάνιση νέων μορφών διακυβέρνησης, που βασίζονται σε συμμετοχικές διαδικασίες. Έτσι θα προσεγγίσουμε το ρόλο των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και την έννοια της ενεργής κοινωνίας πολιτών, ως φορέων που μπορούν να συνεισφέρουν στην περιβαλλοντική διαχείριση.

Η έρευνα βασίζεται σε δευτερογενές υλικό ελληνικής και ξένης σχετικής βιβλιογραφίας και αποτελείται από έξι μέρη. Στο πρώτο μέρος, αναδεικνύονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις διάφορων ρευμάτων που αφορούν το περιβάλλον. Παρουσιάζεται καταρχήν η σχέση ανθρώπου με τη φύση από τη σκοπιά των

κλασσικών, νεοκλασικών και μαρξιστικών προσεγγίσεων, ενώ στη συνέχεια παρουσιάζονται νεότερες θεωρητικές προσεγγίσεις που σχετίζονται με κορπορατιστικές δομές ή με νέες μορφές διακυβέρνησης, που βασίζονται στο συμμετοχικό μοντέλο. Στο δεύτερο μέρος, η παρουσιάζεται η Ευρωπαϊκή περιβαλλοντική πολιτική, στην ιστορική διαδρομή εξέλιξής της και σε αναφορά με τη συγκρότηση και το ρόλο των θεσμικών οργάνων, με επικέντρωση ιδιαίτερα στη διαχείριση των αποβλήτων. Στο τρίτο μέρος, θα αναλυθεί ο ρόλος των βασικών φορέων που εμπλέκονται στην περιβαλλοντική διαχείριση, δηλαδή του Κεντρικού Κράτους, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, του ιδιωτικού επιχειρηματικού τομέα και ειδικά της βιομηχανίας, των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και της «κοινωνίας πολιτών» σε σχέση με τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Στο τέταρτο μέρος, αναλύεται η ελληνική περιβαλλοντική πολιτική, με έμφαση στη διαχείριση αποβλήτων. Ειδικότερα, παρουσιάζεται η εξέλιξη του νομοθετικού, θεσμικού και διοικητικού πλαισίου στον τομέα του περιβάλλοντος και συγκεκριμένα στο θέμα των αποβλήτων. Στόχος είναι να εντοπιστούν οι συναινέσεις ανάμεσα στους εμπλεκόμενους φορείς, οι δυνατότητες εύρεσης αποτελεσματικών λύσεων στα περιβαλλοντικά ζητήματα, δυνατότητες συνεργασίας ή μη των διαφορετικών εμπλεκόμενων των φορέων και προσπάθεια ανάδειξης νέων πιο αποτελεσματικών μορφών περιβαλλοντικής διακυβέρνησης. Στο πέμπτο μέρος, ως μελέτη περίπτωσης (για εμβάθυνση στα ανωτέρω ζητήματα) επελέγη η Ψυτάλλεια, καθώς αποτελεί αντιπροσωπευτική περίπτωση της διαχείρισης αποβλήτων στην Ελλάδα, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα όλα τα βασικά χαρακτηριστικά της Ελληνικής κοινωνίας και των βασικών φορέων που εμπλέκονται στο πολιτικό σύστημα λήψεων των αποφάσεων. Θα δούμε τις συγκρούσεις, την δυσκολία εξεύρεσης λύσης και τις προοπτικές καλύτερης περιβαλλοντικής διαχείρισης, ακολουθώντας την ίδια μεθοδολογία ανάλυσης και έρευνας που χρησιμοποιήθηκε και στο θεωρητικό μέρος της μελέτης μας. Τέλος στα συμπεράσματα, συνοψίζονται τα αίτια των δυσκολιών εξεύρεσης λύσεων, διατυπώνονται σκέψεις για μια πιο αποτελεσματική περιβαλλοντική διαχείριση που στηρίζεται στο μοντέλο της συμμετοχικής διακυβέρνησης.

1. «Θεωρητικές προσεγγίσεις για το περιβάλλον και τη διακυβέρνηση»

Σήμερα το πρόβλημα της προστασίας του περιβάλλοντος αποκτά μια νέα ποιότητα εξαιτίας της τεράστιας ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και μιας σειράς άλλων παραγόντων που επηρεάζουν τη ζωή του ανθρώπου και αντίστοιχα τις σχέσεις του με τη φύση.²

Οι κλασσικοί θεωρητικοί δεν διερεύνησαν ιδιαίτερα την επίδραση του ανθρώπου στη φύση μέσα από την κατανάλωση ή την παραγωγή αλλά το φυσικό περιβάλλον ως εισροή στην παραγωγική διαδικασία και την εκμετάλλευση. Βέβαια την εποχή εκείνη οι επιπτώσεις της περιβαλλοντικής καταστροφής δεν είχαν εμφανιστεί έντονα. Ο νεοκλασικοί στην πορεία, έπειτα από την επέκταση του καπιταλισμού και της βιομηχανικής επανάστασης, εντάσσουν το περιβάλλον σε ένα πλαίσιο που δεν έχει να κάνει μόνο με την αφθονία ή τη στενότητα των φυσικών πόρων, αλλά και της επιπτώσεις ρύπανσης στο άτομο, στο φυσικό περιβάλλον, στην οικονομία και κατά

συνέπεια στην κοινωνική ευημερία. Το κράτος για αυτούς θα έπρεπε να παραμένει ουδέτερο.

Στη σύγχρονη εποχή ιδιαίτερα μετά το 60' άρχισαν να φαίνονται πολύ πιο έντονα οι σπανιότητες αγαθών. Η παραγωγή γινόταν όλο και πιο σπάταλη, ενώ το κύριο μοντέλο ανάπτυξης για να αποφύγει την κρίση της υπερσυσσώρευσης κατασπαταλούσε τις ανανεώσιμες πηγές σε τέτοιο βαθμό ώστε να καταστούν σπάνιες. Η τεράστια αύξηση παραγωγής οδηγεί σε κρίση και εξαναγκάζει το κράτος να παρεμβαίνει πιο δυναμικά στην οικονομική ανάπτυξη και κατ' επέκταση στο περιβάλλον. Σε περιπτώσεις περιβαλλοντικών επιβαρύνσεων, το κράτος προβαίνει σε κατασταλτικά μέτρα επιβολής απαγορεύσεων, σύμφωνα με την κενσιανή προσέγγιση.

Οι φιλελεύθεροι πιστεύουν ότι με τον καιρό το τωρινό σύστημα θα διορθώσει τα λάθη του, θα βρει καινούριες λύσεις και θα τα βγάλει πέρα όπως και πριν. Πρέπει λοιπόν να γίνει ένας καλός χειρισμός της μεταβατικής περιόδου, ώστε να μπορέσει η οικονομία να οικοδομηθεί.

Από την άλλη η μαρξιστική θεώρηση υποστηρίζει ότι η καπιταλιστική παραγωγή δεν ενδιαφέρεται για την προστασία του περιβάλλοντος και ο μόνος τρόπος για να εξασφαλιστεί αυτό, είναι η κρατική παρέμβαση η οποία μπορεί να βάλει τους αναγκαίους περιορισμούς.

Οι σοσιαλιστές θέλουν να μετατρέψουν τα δεδομένα της κατάστασης με ένα καλύτερο προγραμματισμό, μια πιο αυστηρή διαχείριση της οικονομίας, τον έλεγχο του κεφαλαίου και εν μέρει με την κοινωνικοποίηση. Ελέγχοντας την ανάπτυξη, μια κοινωνία ελευθερωμένη από το νόμο της αγοράς, θα μπορέσει να διευθύνει καλύτερα και να κερδίσει περισσότερα, με ένα πιο ισότιμο τρόπο.

Τέλος οι οικολόγοι συνιστούν μια μη εφαρμόσιμη λύση, όσον αφορά τις δυνατότητες ανακύκλωσης των αποθεμάτων. Μιλάνε συχνά για μηδενική ανάπτυξη, για ισορροπία: στην πραγματικότητα πρόκειται για την πραγματοποίηση μιας περιορισμένης ανάπτυξης που θα δημιουργεί μια καινούρια σχέση ανάμεσα στους ανθρώπους και τη φύση και ανάμεσα στους ίδιους τους ανθρώπους. Η διαφορά για αυτούς δεν βρίσκεται πάνω σε αυτό ή σε εκείνο το μέτρο αλλά στο σκοπό των ιδίων των μέτρων.³

Τα τελευταία χρόνια, έπειτα και από την επιρροή της κορπορατίστικης θεωρίας, η οποία τονίζει τη σημασία ενσωμάτωσης των κύριων ομάδων συμφερόντων, στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων. Αναπτύσσονται νέες μορφές περιβαλλοντικής πολιτικής, που βασίζονται σε συναινετικές διαδικασίες και δημιουργία συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων στην προσπάθεια επίλυσης των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

1. Προσέγγιση κλασσικών θεωρητικών στο θέμα του περιβάλλοντος.

Στα μέσα του 18^{ου} και αρχές του 19^{ου} αιώνα, οι κλασσικοί θεωρητικοί κάνουν μικρές αναφορές για το περιβάλλον πιστεύοντας ότι οι φυσικοί πόροι δεν απειλούνται από τον ανθρώπινο παράγοντα καθώς δεν είχε προκύψει το πρόβλημα της σπανιότητας των φυσικών πόρων. Η αγορά ήταν αυτή που θα μπορούσε να οδηγήσει στην ανάπτυξη, πρόοδο και την εξέλιξη. Όταν άρχισε να διαφαίνεται η έλλειψη των πρώτων υλών, οι κλασσικοί θεώρησαν σαν λύση την εκμετάλλευση φυσικών πόρων άλλων χωρών. Ειδικότερα μετά την εκβιομηχάνιση οι φυσικοί πόροι είναι περισσότερο αναγκαίοι αλλά δεν θεωρούν ότι εξαντλούνται και η σπανιότητά τους δεν αποτελεί αντικείμενο οικονομικής ανάλυσης.

Ωστόσο ορισμένοι άλλοι θεωρητικοί ασχολήθηκαν άμεσα με το ζήτημα του περιβάλλοντος. Ο Adam Smith (1723-1790, «Ο πλούτος των Εθνών») παρατήρησε ότι η ανάπτυξη δεν μπορεί να συνεχίζεται για πάντα εξαιτίας της εξάντλησης των φυσικών πόρων, θεώρησε όμως ότι μπορεί να υπάρξει βελτίωση της παραγωγικότητας, λόγω της εξειδίκευσης και της τεχνολογικής προόδου. Η ελεύθερη ανταγωνιστική αγορά στη συνέχεια με τους μηχανισμούς της, θα μπορούσε να εξυπηρετήσει την κοινωνική πρόοδο και την ευημερία παρόλη την πληθυσμιακή αύξηση, χωρίς την παρέμβαση του κράτους, τύπου νυχτοφύλακα.⁴

Στη κλασσική φιλελεύθερη σκέψη (J. Locke, A. Smith) αναζητήθηκαν οι ρίζες της ιδεολογίας της κυριαρχίας πάνω στον μη ανθρώπινο κόσμο. Για τον Locke η γη δόθηκε στους ανθρώπους για την “υποστήριξη και διευκόλυνση της ύπαρξής τους”. Η διαδικασία συσσώρευσης αγαθών, ταυτίστηκε με την ελευθερία και την προσωπική αναζήτηση της ευτυχίας. Σ’ αυτόν τον κόσμο, ο μη ανθρώπινος κόσμος αντιμετωπίστηκε ως μέσον για την εξυπηρέτηση των ανθρώπινων ατομικών σκοπών. Οι κλασσικοί φιλελεύθεροι ήταν υπερασπιστές του ατομικισμού, της οικονομικής ελευθερίας του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, της ελευθερίας των συμβάσεων και της αγοράς.⁵

Άλλος θεωρητικός ο Thomas Malthus, έδωσε μεγάλη βαρύτητα στον ρόλο που θα έπαιζε στην οικονομία η πληθυσμιακή αύξηση, ενώ αντίστοιχα η καλλιεργούμενη γη, δεν μπορεί να ακολουθήσει αυτή την αύξηση. Δεν λαμβάνει υπ’ όψιν του όμως την τεχνολογική πρόοδο που θα ακολουθούσε και θα οδηγούσε σε αύξηση της παραγωγής, επικεντρώνοντας την θεωρία του στην καλλιεργημένη γη. Αντίθετα, ο W. Godwin, (1820 “Of Population”) θεώρησε ότι η εξέλιξη των επιστημών θα μπορούσε να αντιμετωπίσει τα προβλήματα αύξησης του πληθυσμού.

Ο David Ricardo (1773-1823 “The principles of political economy and taxation”), εστιάζει τον προβληματισμό του στην διαφορετική ποιότητα καλλιεργήσιμης γης, ανάλογα τον πληθυσμό. Δηλαδή όσο μικρότερος είναι ο πληθυσμός που καλλιεργεί τόσο καλύτερη θα είναι η ποιότητα γης και κατά συνέπεια μικρότερο το κόστος παραγωγής ανά μονάδα. Στην αντίθετη περίπτωση δημιουργείται πρόβλημα στην παραγωγή προϊόντων, άρα και σπανιότητα φυσικών πόρων. Η έννοια της ποιότητας που αναφέρει Ricardo συμβάλλει σημαντικά στην εξέλιξη των περιβαλλοντικών θέσεων.

Έπειτα, σημαντικός κλασσικός θεωρητικός John Stuart Mill (1806-1873, «Αρχές Πολιτικής Οικονομίας») πάνω στο ζήτημα της ποιότητας αναφέρει ότι, ακόμα και αν υπήρχε απαραίτητη ποσότητα τροφίμων για τον πληθυσμό, η υπερβολική αύξηση του θα χάλαγε την ηρεμία και την ποιότητα ζωής των ανθρώπων. Παρόλα αυτά αισιοδοξούσε ότι με την παρέμβαση του κράτους και της τεχνολογίας, θα αντιμετωπιζόταν η στενότητα των πόρων.

Συμπερασματικά συνοψίζουμε ότι οι κλασσικοί θεωρητικοί δεν ασχολήθηκαν με την επίδραση του ανθρώπου στη φύση μέσα από την κατανάλωση ή την παραγωγή αλλά επικεντρώθηκαν στο περιβάλλον ως «εισροή στην παραγωγική και την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων για την βελτίωση των όρων του οικονομικού συστήματος, την σπανιότητα των χρησιμοποιημένων φυσικών πόρων και όχι του ίδιου του περιβάλλοντος που αποτελεί φυσικό υπόβαθρο της ζωής.»⁶

2. Προσέγγιση νεοκλασικών στο θέμα του περιβάλλοντος.

Από τα μέσα έως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, οι νεοκλασικοί θεωρητικοί έζησαν μια περίοδο μεγάλων αλλαγών. Η καπιταλιστική επέκταση, η τεχνολογική πρόοδος, η ισχυροποίηση των σχέσεων μεταξύ της μητρόπολης και των αποικιών, ώθησαν τους νεοκλασικούς σε νέες θέσεις σχετικά με τη λειτουργία του οικονομικού συστήματος, της αγοράς και του περιβάλλοντος. Μελέτησαν την συμπεριφορά του ατόμου και των επιλογών μέσα στο οικονομικό σύστημα και όχι την κοινωνία. Θεωρώντας ότι το άτομο θα επιλέξει το καλύτερο για το ατομικό του συμφέρον, προωθώντας την κοινωνική ευημερία. «Όπως αναφέρεται και στο βιβλίο των Pearce D.W., Turner RK, (1990) “Economic of natural resources and the environment”. Η “ορθολογική συμπεριφορά” καταναλωτών και παραγωγών (μεγιστοποίηση της ικανοποίησης από την κατανάλωση προϊόντων από τους πρώτους και παραγωγή αυτών των προϊόντων με λιγότερο κόστος για τους δεύτερους), δημιουργεί συνθήκες στην αγορά, για την άριστη χρησιμοποίηση των διαθέσιμων μέσων, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την επίτευξη εναλλακτικών σκοπών»⁷. Έτσι και σε ζητήματα περιβάλλοντος, το άτομο λειτουργεί ανάλογα με στόχο την βελτίωση του προσωπικού του συμφέροντος και κατά συνέπεια και ολόκληρης της κοινωνίας. Από του πιο σημαντικούς εκπροσώπους της σχολής του Σικάγου ο M. Friedman, θεωρούσε ότι οι προσωπικές επιλογές ενός ατόμου, μπορούσαν να οδηγήσουν στην ευημερία ολόκληρης της κοινωνίας χωρίς βέβαια την παρέμβαση του κράτους. Έπειτα, ο Pareto συνεισφέρει αρκετά στις προσεγγίσεις των νεοκλασικών με την υιοθέτηση κάποιων κριτηρίων για την εξασφάλιση της καλύτερης κατανομής των πόρων, την καλύτερη διανομή τους, την σταθερότητα των τιμών και την οικονομική ανάπτυξη. Έπειτα, η παρέμβαση του κράτους, είναι αποδεκτή μόνο στα πλαίσια διασφάλισης της ελεύθερης αγοράς, ένα ουδέτερο κατά τ' άλλα κράτος.

Στους προηγούμενους αιώνες, και μέχρι πρόσφατα, η παραγωγική οικονομική

ανάπτυξη συνεπαγόταν μια αντίστοιχη πραγματική ανάπτυξη του βιοτικού επιπέδου. Στη φάση του μεταπολεμικού καπιταλισμού, όταν το μέσο βιοτικό επίπεδο στις ανεπτυγμένες χώρες φτάνει να καλύψει τις βασικές βιοτικές ανάγκες συντελείται μια διαστρέβλωση: Να παράγονται περισσότερα προϊόντα από αυτά που έχει ανάγκη ο άνθρωπος, στο πλαίσιο της λογικής του καταναλωτισμού, εξαντλώντας τον φυσικό πλούτο, τα οποία καταναλώνονται, με αρνητικές επιπτώσεις στον ίδιο τον ανθρώπινο οργανισμό. Έτσι, άχρηστα και επιβλαβή προϊόντα.⁸ που προκαλούν στη συνέχεια πρόβλημα και στο περιβάλλον με την δημιουργία τεράστιου όγκου αποβλήτων, διαταράσσουν τη φυσική ισορροπία. Αρχίζει λοιπόν να γίνεται συνειδητή, η αδυναμία αυτό-ρύθμισης της παραγωγικής δραστηριότητας και της αποφυγής αρνητικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων και δυσεπίλυτων περιβαλλοντικών προβλημάτων.

1.3. Κεινσιανή προσέγγιση στο περιβάλλον.

Μέσα στις καπιταλιστικές οικονομίες παρατηρείται αδυναμία αυτό-ρύθμισης του οικονομικού συστήματος της αγοράς για την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Η αδυναμία της αγοράς να βρει λύσεις στα αυξανόμενα προβλήματα, οδήγησε στην αναγκαία παρέμβαση του κράτους στις καπιταλιστικές οικονομίες. Οι παρεμβάσεις αυτές μπορεί είναι άμεσες ή έμμεσες. Στις άμεσες, το κράτος εμπλέκεται άμεσα προσφέροντας περιβαλλοντικές υπηρεσίες, είτε επιβάλλοντας απαγορεύσεις (“κανονιστική παρέμβαση”), είτε προσδιορίζοντας συγκεκριμένα “επίπεδα καθαρότητας” και “μέσα διαχείρισης περιβάλλοντος”. Σε περιπτώσεις περιβαλλοντικών επιβαρύνσεων και ύστερα από απαίτηση της τοπικής κοινωνίας ή όχι, το κράτος προβαίνει σε κατασταλτικά μέτρα επιβολής απαγορεύσεων και προστίμων. Τα μέτρα, που όπως έχει παρατηρηθεί, δεν είναι και τόσο αποτελεσματικά και αυτό γιατί πιο αποτελεσματική θεωρείται η πρόληψη της ζημιάς, δηλαδή πριν προλάβει να δημιουργηθεί η περιβαλλοντική επιβάρυνση, παρά η επιβολή ενός προστίμου όταν έχει ήδη δημιουργηθεί το πρόβλημα.

Στην περίπτωση που το κράτος αναλάβει να προσφέρει τις περιβαλλοντικές υπηρεσίες, σημαίνει ότι αυτό έχει στην κατοχή του την ειδική τεχνολογία την δημιουργία υποδομών και την στρατηγική για την επεξεργασία λόγου χάριν των αποβλήτων των επιχειρήσεων, ή την εφαρμογή και προώθηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Το κράτος γίνεται ο προστάτης των πολιτών, της ποιότητας ζωής τους άρα και του περιβάλλοντος.

Επιπλέον οι περιβαλλοντικές υπηρεσίες του κράτους ανεξάρτητα των άμεσων παρεμβάσεων του με φόρους ή πρόστιμα, δημιουργούν καλύτερο αποτέλεσμα, στο βαθμό που δραστηριοποιούνται το κεντρικού κράτος, η τοπική αυτοδιοίκηση, οι ΜΚΟ, και γενικότερα με την ενεργοποίηση των ίδιων των πολιτών. Σημαντικό είναι να τονίσουμε ότι τα ίδια τα καπιταλιστικά καθεστώτα αναγνωρίζουν τη σημασία της τεχνολογικής προόδου, αφού οδηγεί στην αύξηση της παραγωγικότητας και ταυτόχρονα κοστίζει λιγότερο σε φυσικούς πόρους. Έτσι, το κράτος προβαίνει σε

επιδότησεις για την χρησιμοποίηση νέων τεχνολογικών μεθόδων παραγωγής, πιο φιλικής προς το περιβάλλον.

Η αποτυχία του κράτους στη δεκαετία του 70' ταυτίζεται λίγο-πολύ με την αποτυχία του κεινσιανισμού και της βασικής αξίωσής του να ρυθμίζει τον οικονομικό κύκλο μέσω της πολιτικής εξουσίας. Η κριτική αυτή, ήρθε από τον νεοφιλελευθερισμό και ιδίως από το ρεύμα της Δημόσιας Επιλογής ("public choice theory"). Θεωρητικοί όπως ο Buchanan και Tullock, ακολουθώντας τις αρχές της σχολής του A. Bentley (προπάτορα της θεωρίας των ομάδων), ανταποκρίνονται στο νεοφιλελεύθερο αίτημα της μείωσης του κράτους, προτείνοντας μια συνταγματική μεταρρύθμιση που θα βασίζεται σε ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο. Αναπτύσσουν ουσιαστικά, ένα μοντέλο δημοκρατικής διαδικασίας και δημόσιας επιλογής, ιδωμένο από την πλευρά της ζήτησης, όπου το παιχνίδι και η αλληλόδραση των ατομικών ή ομαδικών συμφερόντων εναρμονίζονται και οδηγούν σε αποφάσεις για την παραγωγή δημόσιων αγαθών και την αντιμετώπιση καταστάσεων που δημιουργούν εξωτερικά κόστη. Το κράτος δεν αποτελεί παρά το μέσον που επιτρέπει στα άτομα να συνεργάζονται για να εξασφαλίζουν αμοιβαία επιθυμητούς στόχους προσπερνώντας γραφειοκρατία και άλλου είδους παρεμβάσεις.

Η υπερφόρτωση των κρατικών μηχανισμών, εξαιτίας των αυξημένων απαιτήσεων και προσδοκιών των πολιτών, έδειχναν ότι οι θεσμοί που λειτουργούσαν μεταξύ κοινωνίας και κυβέρνησης, επιλέγοντας ή συνθέτοντας την κοινωνική ζήτηση, είχαν εμπλακεί οι ίδιοι στον κύκλο της κρίσης, έτσι λοιπόν η πολιτικοποίηση της οικονομίας και η συνεχής δημόσια παρέμβαση, η διάβρωση των ενδιάμεσων θεσμών κοινωνικού ελέγχου και της παράδοσης, προκάλεσαν, προκάλεσαν με τη νεοφιλελεύθερη συντηρητική κριτική, την υπερφόρτιση των κυβερνητικών κέντρων και την κρίση διακυβέρνησης.

Ο κεινσιανισμός θεωρούσε ότι προσέφερε ένα εργαλείο διεύθυνσης της οικονομίας σε ένα καλοπροαίρετο και ανιδιοτελές κρατικό υποκείμενο που επιδιώκει την εξυπηρέτηση του "γενικού καλού". Η βαθύτερη αιτία του λάθους και της αποτυχίας γι' αυτούς, συνίσταται στην παραγνώριση συμπεριφορών των ατόμων που στελεχώνουν τους θεσμούς και των πραγματικών κανόνων λειτουργίας των θεσμών, όπως διαμορφώνονται από τις ορθολογικές ατομικές συμπεριφορές.⁹

1.4. Μαρξισμός και περιβάλλον.

Το περιβάλλον, δεν μπορούμε να θεωρήσουμε ότι είναι ξεκομμένο από τον άνθρωπο, τις δραστηριότητές του, τις κοινωνικές του σχέσεις, το κοινωνικοπολιτικό καθεστώς μέσα στο οποίο ζει, υπάρχει αναμφίβολα αμοιβαία επίδραση και ενότητα. «Ο άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει έξω από αυτό το περιβάλλον που αποτελεί όπως εύστοχα έγραψε ο Μαρξ τη φυσική προέκτασή του.» Έτσι, ο άνθρωπος δεν πρέπει να φέρεται εχθρικά σε αυτό σαν ένα μέσο που πρέπει μόνο να εκμεταλλευτεί και να υποτάξει, χαρακτηριστική συμπεριφορά βέβαια ανταγωνιστικών κοινωνιών με σοβαρές συνέπειες.¹⁰

Η μαρξιστική προσέγγιση θεωρεί ότι, η καπιταλιστική ανάπτυξη δεν υπολογίζει το περιβάλλον στην προσπάθειά της να συσσωρεύσει περισσότερο κέρδος με όποιο κόστος, όπως κάνει και με την εκμετάλλευση της εργατικής τάξης. Το νομοθετικό πλαίσιο της καπιταλιστικής κοινωνίας δεν προωθεί την προστασία του περιβάλλοντος αφού διακατέχεται και αυτό από την πίεση για επέκταση της παραγωγής. Ο μόνος τρόπος αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων, είναι η παρέμβαση του κράτους στην οργάνωση της παραγωγής και την ιδιοκτησία, για να θέσει τους απαραίτητους περιορισμούς. Η μαρξιστική θεώρηση, δεν στέκεται τόσο στο ζήτημα των εξωτερικών επιπτώσεων στο ζήτημα του περιβάλλοντος, αλλά στις κοινωνικές δομές και σχέσεις των τάξεων.

Το σοσιαλιστικό κίνημα είχε από την αρχή σκοπό να επιβάλει περιορισμούς στην οικονομική λογική, όπως αυτή εκφραζόταν ελεύθερα στις σχέσεις ανταγωνισμού και αγοράς και να τη θέσει στην υπηρεσία μιας ανώτερης λογικής.¹¹

Για τους μαρξιστές, σημαντικό ρόλο στη διαλεκτική εξέταση του προβλήματος του περιβάλλοντος, αποτελεί ο κοινωνικός παράγοντας. Η αλλαγή των κοινωνικοπολιτικών όρων μπορεί να κάνει (χωρίς να υποτιμά τις δυνατότητες τους) επιστήμη και τεχνολογία πιο αποτελεσματικές. Έτσι θεωρούν ότι θα ξεπεραστούν τα εμπόδια και οι αντιφάσεις είναι απόλυτα συνιφασμένες με το καπιταλιστικό σύστημα. «Η κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής, η κατάργηση της αναρχίας στην παραγωγική διαδικασία, η δυνατότητα να σχεδιάζεται η παραγωγή σε εθνική και υπέρ-εθνική κλίμακα, θα δημιουργήσουν όλες εκείνες τις απαραίτητες προϋποθέσεις για μια ανεμπόδιστη ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνικής, χάρη στην οποία μπορούν να λυθούν όλα τα προβλήματα της προστασία του περιβάλλοντος.»¹² Σε αντίθεση με τη θεώρηση του νεομαλθουσιανισμού ο οποίος επικαλείται δημογραφικούς παράγοντες και προβλέπει εξάντληση των φυσικών πόρων και μετέπειτα καταστροφή του ανθρώπινου γένους, υποτιμώντας τις δυνατότητες επιστήμης και τεχνικής, η μαρξιστική θέση θεωρεί ότι αυτά δεν θα συμβούν υπό την προϋπόθεση ότι θα αφεθούν ανεμπόδιστες να αναπτυχθούν για το καλό όλων.

Βέβαια, σε πρακτικό επίπεδο βλέπουμε την ιστορία των Ανατολικών χωρών και της πρώην Σοβιετικής Ένωσης που σε ζητήματα περιβαλλοντικών πολιτικών, δεν ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος. Έτσι, οικολόγοι και άλλοι θεωρητικοί, παράλληλα με την κριτική στον κτητικό ατομικισμό του φιλελευθερισμού, διαπιστώνοντας την οικολογική υποβάθμιση της Ανατολικής Ευρώπης, καταγγέλλουν το ίδιο επεκτατικό ύφος, τον ανθρωποκεντρισμό και την υποτίμηση του μη ανθρώπινου κόσμου από τους ορθόδοξους μαρξιστές, που έβλεπαν το πέραςμα στην κοινωνία της αφθονίας αναπόφευκτο, με την βοήθεια της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, της επιστήμης και της τεχνικής. Κρίνοντας και τα δυο μεγάλα ρεύματα της νεότερης πολιτικής φιλοσοφίας του φιλελευθερισμού και του μαρξισμού, καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι και τα δύο είναι ακατάλληλα για την θεωρητική θεμελίωση μιας οικολογικά φιλικής κοινωνίας. Παρόλο που το οικοκεντρικό ρεύμα δεν διαθέτει μια ολοκληρωμένη πολιτική πρόταση διεξόδου από τα σημερινά οικολογικά αδιέξοδα, προς μια κοινωνικά δίκαιη και οικολογικά βιώσιμη μεταβιομηχανική κοινωνία, η κριτική που ασκεί στους υπάρχοντες κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς υπήρξε πολύτιμη για την οικοφιλοσοφική σκοπιά προσέγγισης των σύγχρονων πλανητικών προβλημάτων, για τις προσπάθειες περιφρούρησης της βιολογικής ακεραιότητας του πλανήτη και την αναζήτηση νέων, διαφορετικών δυνατοτήτων δημιουργικής διεξόδου και επαναπροσανατολισμού της κατεύθυνσης

της ανάπτυξης, που θα πάψει να αντιμετωπίζεται ως μια συνεχώς ελεγχόμενη και βελτιούμενη διαδικασία και ως απλής μέθοδος για άκριτη αύξησης της παραγωγής.¹³

Βέβαια είναι σημαντικό να προσθέσουμε ότι τα κομμουνιστικά-σοσιαλιστικά καθεστώτα αντιμετώπισαν ανάλογα περιβαλλοντικά προβλήματα με τα καπιταλιστικά ανεξάρτητα αν τα αίτια και η πορεία διαφοροποιείται ανάμεσά τους. Στα σοσιαλιστικά καθεστώτα, εφόσον την διαχείριση και κατοχή των φυσικών πόρων την έχει το κράτος, θεωρείται ότι αυτό οφείλει να αναπτύξει και πολιτικές για την προστασία του. Έτσι για παράδειγμα η προσπάθειά των σοσιαλιστικών χωρών να πετύχουν χαμηλές τιμές στα προϊόντα τους, οδήγησε σε σημαντική επιβάρυνση του περιβάλλοντος. Η κατάσταση επιδεινώθηκε με την κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων και τη δημιουργία μεγάλων οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων, οπότε το περιβάλλον υποβαθμίστηκε σε δεύτερη μοίρα.

Συμπερασματικά συνοψίζοντας οι μαρξιστές θεωρούν ότι, «εκείνοι που υπερασπίζονται τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής δεν μπορούν να αναλάβουν μια μάχη που θα 'ρχόταν σε αντίφαση με τις προϋποθέσεις που τους στηρίζουν και θα στρεφόταν ενάντια στα συμφέροντα που προασπίζουν»¹⁴. Ο καπιταλιστής έχει συμφέροντα που ικανοποιούν τα ατομικά ανθρώπινα συμφέροντα και αυτά συχνά έρχονται σε αντίθεση με εκείνα του γενικότερου καλού και του δημόσιου συμφέροντος.

1.5. «Η κρίση του κεντρικού κράτους και η ανάδειξη νέων μορφών διακυβέρνησης».

1. Η αμφισβήτηση του κεντρικού κράτους.

Τα τελευταία χρόνια, γίνεται συζήτηση για την κρίση του κράτους, ενώ εισάγεται στο θεωρητικό διάλογο η έννοια του “ελάχιστου κράτους”, το οποίο δεν επιτρέπεται να επεκταθεί σε άλλα καθήκοντα πέραν του “νυχτοφύλακα” της αγοράς και της κοινωνίας, ενώ τυχόν διεύρυνση της παρουσίας του θεωρείται αδικαιολόγητη (σύμφωνα με την προσέγγιση του Nozick, πατέρα της νεοφιλελεύθερης θεωρίας του «ελάχιστου κράτους»). Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση το κράτος αποτυγχάνει να ανταποκριθεί στις αυξημένες υποχρεώσεις και τα βάρη με τα οποία το έχει «φορτώσει» το μεταπολεμικό κράτος ευημερίας. Λόγω της παρεμβατικής πολιτικής του, η κοινωνία μεταφέρει την ανάληψη πρωτοβουλιών και λήψης μέτρων, που οι δυνάμεις της αγοράς αλλά και οι ίδιοι οι πολίτες αδυνατούν, ή λόγω του κόστους τους αρνούνται να αναλάβουν. Έτσι το κράτος και το ευρύτερο κοινωνικό-πολιτικό σύστημα «υπερφορτώνεται» με υποχρεώσεις που δεν του ανήκουν.¹⁵

Η μορφή του κράτους δεν είναι ανεξάρτητη από την κοινωνία, ούτε από τις συλλογικές ανάγκες, αγαθά και δικαιώματα. Η προστασία λόγου χάριν του περιβάλλοντος, δεν καλύπτονται ούτε ικανοποιούνται από ατομικές ή έστω οικογενειακές δραστηριότητες. Η λογική αυτή, συχνά παραβλέπει ότι υπάρχουν αγαθά που δεν παράγονται από την αγορά, ή στα πλαίσια της. Έτσι, όπως το ελάχιστο κράτος θα μπορούσαμε να πούμε ότι λειτουργεί σε μια ελάχιστη κοινωνία, έτσι και το ενεργητικό δεν θα πρέπει να στηρίζεται μόνο στη καταστολή και την απαγόρευση, αλλά και στην παρότρυνση και την (ακόμα και χρηματική) υποστήριξη δράσης των πολιτών. Αυτό που ζητείται δηλαδή είναι η «μη μόνιμη παρέμβαση του κράτους σε μια κοινωνία που γίνεται όλο και πιο πολύπλοκη, αλλά η διαμόρφωση μιας στρατηγικής που θα επιλέγει σημεία παρέμβασης όχι κατασταλτικά, αλλά με την παρότρυνση των κοινωνικών παραγόντων, που μπορούν να γίνουν φορείς μια στρατηγικής, να πραγματοποιήσουν ενεργητικούς σχηματισμούς στην ίδια την κοινωνία, να αυτοδιευθυνθούν και να αυτοθεσμοποιηθούν».¹⁶

Σε αντίθεση με τις παραπάνω θεωρίες της κρίσης και της υπερφόρτωσης του κράτους από δραστηριότητες και αρμοδιότητες, μια άλλη θεωρητική προσέγγιση που χαρακτηρίζεται από ένα μέρος μαρξιστικών επιχειρημάτων, αναφέρει ότι αιτία της οικονομικής κρίσης του 70'-80', ήταν η αδυναμία της καπιταλιστικής αγοράς να ελέγχει ή ίδια, χωρίς τη συνδρομή του κράτους, την ανεργία και την έλλειψη αγαθών. Στην ελεύθερη αγορά καταλήγουν να κυριαρχούν τα μονοπώλια και ολιγοπώλια. Έτσι γίνεται η όσμωση μεταξύ των συμφερόντων των επιχειρήσεων με την κρατική γραφειοκρατία. «Με τον τρόπο αυτό κυριαρχούνται στην αγορά συμφέροντα από την μια μεριά εμποδίζουν τον ανταγωνισμό και από την άλλη διεισδύουν στο κράτος, μέρος της διοικητικής μηχανής του οποίου ελέγχουν»¹⁷. Έτσι οι επιχειρήσεις ελέγχουν εν μέρει και το κράτος οδηγώντας το στην αποτυχία.

2. Η ανάγκη για ένα πιο δημοκρατικό κράτος.

Στη σύγχρονη οικολογική συζήτηση, σχετικά με τη στρατηγική μετάβασης σε μια οικολογική κοινωνία, έχουν διατυπωθεί πολλές προτάσεις, τόσο για στρατηγικές αλλαγής τρόπους ζωής, όσο και για τις στρατηγικές που αποβλέπουν στην δημιουργία ενός νέου δημόσιου χώρου και μιας νέας πολιτικής πρακτικής, σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Τα αίτια που οδήγησαν στην σημερινή οικολογική αποσύνθεση και την οικολογική περιβαλλοντική κρίση, θα πρέπει να αποδοθούν στα ίδια τα θεμέλια της οικονομίας της ανάπτυξης και την αυξανόμενη συγκέντρωση δύναμης στα χέρια κάποιων κοινωνικών ομάδων και οργανισμών που αποφασίζουν για την κατεύθυνση και το ρυθμό της ανάπτυξης. Σήμερα γνωρίζουμε ότι, το αίτημα της αυτονομίας του ατόμου μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο στο πλαίσιο μιας δημοκρατίας στο οποίο οι πολίτες θα μπορούν να συμμετέχουν στη λήψη των αποφάσεων και στην εφαρμογή τους, σε μια οικονομία στην οποία η πολιτική και η οικονομική εξουσία θα είναι δίκαια κατανεμημένη μεταξύ των ενεργών πολιτών.¹⁸

Συνήθως στα βιομηχανικά συστήματα υπάρχουν δύο μηχανισμοί εξουσίας: η αγορά και το κράτος. Έχει αποδειχθεί, ότι η κλασσική μορφή προβλημάτων της βιομηχανικής κοινωνίας έχει σε μεγάλο βαθμό τις ρίζες της σε ανικανότητα προσαρμογής της αγοράς ή σε αδυναμία παρέμβασης της κρατικής εκτελεστικής εξουσίας. Καθώς γίνονται αισθητές οι συνέπειες από αυτή την αποτυχία του κράτους και της αγοράς, διαμορφώνεται μια τρίτη μορφή ελέγχου και καθοδήγησης των κοινωνικών πραγμάτων, που δημιουργείται κυρίως στον εξωεπαγγελματικό τομέα και τον χώρο των εξωεπαγγελματικών συμφερόντων που μειονεκτούν οργανωτικά. Είναι προϊόν της δραστηριότητας συνειδητών πολιτών, καταναλωτών, δικηγόρων ή δημοσιογράφων, που κάνουν μια προσπάθεια να πάρουν στα χέρια τους τις αποφάσεις που τους αφορούν.¹⁹

Κάποιες δυνατότητες πρωτοβουλιών από τους ενεργούς πολίτες μπορεί να είναι πρώτα, η δικαστική διεκδίκηση αποζημιώσεων από τους θιγόμενους των παρενεργειών του βιομηχανικού συστήματος. Έπειτα, υπάρχει η δυνατότητα που προσφέρουν τα μέσα ενημέρωσης στις πρωτοβουλίες των πολιτών, με το ενδιαφέρον τους για την κίνηση των διαφημίσεων και την ενημέρωση των καταναλωτών και επιπλέον με το ιδιαίτερο ενδιαφέρον τους για προειδοποιήσεις και καταγγελίες. Επίσης, η πολιτική τοποθέτηση διάφορων μέσων, έχει οδηγήσει συχνά σε σημαντικά φαινόμενα πολιτικής κινητοποίησης.

Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να τονίσουμε τον σημαντικό ρόλο των πολιτικών κομμάτων, που ο πολιτικός τους ανταγωνισμός, αποτελεί πάντα δύναμη κοινωνικού ελέγχου έξω από τα πλαίσια του κράτους και της αγοράς. Τα μεγάλα κόμματα που εναλλάσσονται την εξουσία, έχουν τον τρόπο να αφήνουν στο περιθώριο της πολιτικής σκηνής σημαντικά κοινωνικά προβλήματα, αλλά όταν κάποια νέα κόμματα κατορθώνουν να μετατοπίσουν κάπως το κατεστημένο πολιτικό φάσμα, μπορούν να βρεθούν στην επικαιρότητα σημαντικά νέα θέματα και να ταραχθούν τα λιμνάζοντα νερά της πολιτικής συζήτησης. (Αντίστοιχο παράδειγμα έχουμε στο πρόσφατο παρελθόν με το κόμμα των Πρασίνων στη Γερμανία).

Ο νέος τρόπος διακυβέρνησης και ιδιαίτερα για θέματα περιβάλλοντος, βασίζεται στη παρουσία των ομάδων πίεσης και την ύπαρξη οριζόντιων συνεργασιών μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών εταίρων. Αυτές οι ομάδες αποτελούν τους «μεταφορείς» των αιτημάτων του μέσου πολίτη, σ' αυτούς που προβαίνουν στη λήψη των αποφάσεων, οι «ενδιάμεσοι» σταθμοί, οι οποίοι μπορούν να παράσχουν ιδέες αλλά μπορούν να επισημάνουν και πιθανές αντιδράσεις στις κυβερνητικές επιλογές. Βέβαια, ο ρόλος των ομάδων πίεσης και των ηγεσιών τους, αποτελεί συχνά θέμα συζήτησης των ερευνητών. Οι οπαδοί του πλουραλισμού, θεωρούν ότι σε μια κοινωνία με πολλά κέντρα εξουσίας και ηγεσίας, ασκείται δυσανάλογη επιρροή σε συγκεκριμένες πολιτικές θεματικές, αλλά όλοι αυτοί λειτουργούν μέσα στα πλαίσια των «κανόνων του παιχνιδιού». Η αντίθετη άποψη, αν και θεωρητικά βασίζεται στον πλουραλισμό και στην αποκέντρωση της εξουσίας, στην πραγματικότητα είναι ιδιαίτερα συγκεντρωτική. «Οι οπαδοί του ελιτισμού υποστηρίζουν ότι ο αποτελεσματικός έλεγχος στη λήψη αποφάσεων επικεντρώνεται σε μια συγκεκριμένη ομάδα οικονομικά ισχυρών. Αυτή η οικονομική elite μπορεί να προβάλλει μέλη της για πολιτικές θέσεις και να υλοποιήσει ή να απονεκρώσει πολιτικές αποφάσεις σε σημαντικά θέματα, ο δε ανταγωνισμός των ομάδων πίεσης, όπως διαπιστώνεται από τους οπαδούς του πλουραλισμού, στην πραγματικότητα υπάρχει μόνο για θέματα

δευτερεύουσας σημασίας και τα οποία δεν έχουν θεμελιώδη σημασία για την κυβερνώσα elite.»

Μια άλλη άποψη που συνδυάζει τις πλουραλιστικές όσο και τις ελιτίστικές προσεγγίσεις πολιτικών επιστημόνων, είναι αυτή που συμφωνεί ότι, οι ομάδες πίεσης έχουν πάρα πολλά μέλη, αλλά η ενεργή συμμετοχή περιορίζεται σε ένα μικρό αριθμό μελών. Η κατάσταση αυτή βέβαια έχει ρίζες στην παραδοσιακή έννοια της δημοκρατίας, σύμφωνα με την οποία οι συμμετέχοντες πολιτικοί δρώντες που ελέγχουν τις αποφάσεις, είναι οι πραγματικά ενημερωμένοι πολίτες.

Παρόλα αυτά, οι ομάδες πίεσης παρέχουν την κυριότερη μέθοδο με την οποία είναι δυνατή η λαϊκή ανάμειξη και συμμετοχή στη όλη διαδικασία λήψης των αποφάσεων που επιδρούν στο σύνολο της ζωής ενός έθνους. Εκείνοι δε οι οποίοι, είναι δραστήρια μέλη σε διάφορες ομάδες πίεσης, είναι δυνατόν να συνειδητοποιήσουν σε μια κάποια δεδομένη στιγμή ότι σε κάποιο βαθμό έχουν συμπλέξει την ιδιότητα του μέλους με την επιδίωξη αντιτιθέμενων μεταξύ τους πολιτικών στόχων.²⁰ Αναμφισβήτητα πλέον, οι ομάδες πίεσης αποτελούν σημαντική δύναμη επηρεασμού αποφάσεων σε διάφορα θέματα και ιδιαιτέρως σε περιβαλλοντικά ζητήματα διακυβέρνησης.

Η προθυμία των προνομιούχων και ηγετικών ομάδων να λαμβάνουν υπ' όψιν τις διαμαρτυρίες, μπορεί ίσως να εξηγηθεί από την γενική ανασφάλεια απέναντι στα αυξανόμενα συμπτώματα κρίσης και την αβεβαιότητα του μέλλοντος. Στο σημείο αυτό αποκτά ιδιαίτερη αξία η συσσώρευση των ανησυχητικών ενδείξεων και των παθολογικών συνεπειών της εκβιομηχάνισης. Η μεγαλύτερη ανάγκη των βιομηχανικών κοινωνιών είναι να καταρριφθεί η αυταπάτη αυτοδιάθρωσης των προβλημάτων από τους φιλελευθέρους μηχανισμούς της «αυτόματης εξισορρόπησης». Η ελπίδα για αποθεραπεία των κοινωνικών προβλημάτων μέσα από την αλληλεπίδραση της “κριτικής των πολιτών”, του κράτους δικαίου, του κομματικού ανταγωνισμού και του πλουραλισμού των οργανωμένων συμφερόντων των πολιτών, δεν έχει περισσότερο αντίκρισμα από ότι η πίστη στις “αυτό-διαρθρωτικές” δυνάμεις της αγοράς. Η δομική κρίση των δυτικών βιομηχανικών χωρών έχει ουσιαστικά τα αίτιά της στο γεγονός ότι όλοι φιλελεύθεροι μηχανισμοί δεν λειτουργούν με την υποτιθέμενη τελειότητα που τους αποδίδεται.

Αυτή η “θεσμική σκλήρωση” μπορεί να ξεπερασθεί μόνο μέσα από πλατειές και βαθιές κοινωνικές αλλαγές, η σημαντικότερη από τις οποίες θα είναι η αποφασιστική ενίσχυση και ανάπτυξη του τρίτου πόλου κοινωνικού ελέγχου, που σχετίζεται με την ενεργοποιημένη “κοινωνία πολιτών” που αναπτύσσεται διαρκώς στα δυτικά κοινοβουλευτικά κράτη.²¹

1.5.2. Προσπάθειες επίλυσης περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Συνολικά, η προστασία του περιβάλλοντος στις περισσότερες δυτικές βιομηχανικές χώρες περιορίζεται σε κάποιες επιμέρους επιτυχίες στο επίπεδο της καταπολέμησης των συμπτωμάτων. Το κύριο μέρος των προβλημάτων που έχει εμφανιστεί δεν έχει αντιμετωπισθεί και διαρκώς παρουσιάζονται νέα συμπτώματα. Η κατάσταση αυτή ανήκει στη φύση της τεχνοκρατικής στάσης απέναντι στα προβλήματα, που απαιτεί διάγνωση (μετά από δημόσιες κινητοποιήσεις) της κάθε προβληματικής ουσίας χωριστά, θέσπιση γραφειοκρατικών προδιαγραφών και εγκατάστασης συστημάτων μέτρησης και καθαρισμού. Εφόσον δεν γκρεμίζονται τα ταμπού της μη παρέμβασης απέναντι στα ουσιαστικά αίτια των προβλημάτων, πρακτική της προστασίας του περιβάλλοντος με την απλή ανακούφιση από τα προβληματικά συμπτώματα, είναι καταδικασμένη να κοστίζει πολύ και να μη προσφέρει λύσεις. Πολλοί θεωρούν ότι οι πραγματικές διαστάσεις της αποτυχίας του κράτους γίνονται φανερές όταν παρατηρήσει τις μεμονωμένες επιτυχίες στον τομέα της καταπολέμησης των συμπτωμάτων και διακρίνει ότι σκοπός της, δεν είναι απαραίτητα η οριστική λύση, αλλά η αναβολή και η μεταφορά της επιβάρυνσης από το ένα μέρος στο άλλο (από τη θάλασσα-ταφή στο έδαφος-καύση ή τον αέρα, από τα αστικά κέντρα στις ορεινές περιοχές, ή από τις βιομηχανικές χώρες στον τρίτο κόσμο).

Επίσης, συχνά προσδίδεται στο κράτος η αποτυχία στο θέμα της πρόληψης. Δηλαδή, η κρατική προσπάθεια περιορίζεται στο κομμάτι επιδιόρθωσης των βλαβών που κατά καιρούς προκύπτουν, την αποκατάσταση στη συνέχεια (με φίλτρα, εγκαταστάσεις καθαρισμού, καύση απορριμμάτων, όργανα μέτρησης και διάφορα άλλα προϊόντα οικολογικής βιομηχανίας) και παραβλέπει τις δομικές αιτίες. Το ενδιαφέρον θα ήταν σημαντικό να εστιαστεί σε μια δομική αλλαγή, η οποία θα ενδιαφέρονταν για την οικολογική προσαρμογή της τεχνολογίας και της παραγωγής στις ανάγκες του περιβάλλοντος, προωθώντας καινοτομίες και την τάση στον οικολογικό εκσυγχρονισμό, αλλά ταυτόχρονα τον μετασχηματισμό των δομών προς την κατεύθυνση π.χ. των “μεταβιομηχανικών” μορφών παραγωγής, ενέργειες που βρίσκονται στο επίπεδο της πρόληψης.

Σύμφωνα με πολλούς, τα προβλήματα περιβάλλοντος είναι συμπτώματα των βιομηχανικών δομών, που έχουν γίνει ανεξέλεγκτες και ακυβέρνητες. «Αν οι παγιωμένοι συσχετισμοί εξουσίας εμποδίζουν τις διαδικασίες μάθησης και εκσυγχρονισμού και αν η ανικανότητα εκσυγχρονισμού οδηγεί σε στασιμότητα και κρίση, τότε η κρίση είναι μια πολιτική ευκαιρία για να ανατραπούν αυτοί οι συσχετισμοί εξουσίας.»²² Ίσως ένας τρόπος ανατροπής των σημερινών δομών εξουσίας, μπορεί να ανατραπεί με μεθόδους αποκέντρωσης, λήψη μέτρων από πάνω, λήψη μέτρων από κάτω και λήψη μέτρων από έξω.

Η αποκέντρωση είναι από τις σημαντικότερες πολιτικές στο θέμα της περιβαλλοντικής πολιτικής. Όπως τόνιζε και ο Μοντεσκιέ τονίζοντας τα πλεονεκτήματα του μικρού δημοκρατικού κράτους: «Από τη φύση της η δημοκρατία λειτουργεί καλύτερα όταν έχει μικρότερη έκταση... Σε μια μεγάλη δημοκρατία θα υπάρχουν και μεγάλες περιουσίες, άρα δεν θα πρέπει να αναμένεται πνεύμα μετριοπάθειας... Σε μια μεγάλη δημοκρατία το κοινό συμφέρον μπορεί να θυσιαστεί σε κάθε είδους σκοπιμότητες, εξαιρέσεις, ή συμπτώσεις. Αντίθετα, σε μια μικρή δημοκρατία το κοινό συμφέρον είναι αμεσότερο, και η λογική του είναι πιο προσιτή στο μεμονωμένο πολίτη. Οι καταχρήσεις είναι λιγότερες και δεν μπορούν να συγκαλυφθούν με τόση ευκολία.»²³

Βέβαια, δεν πρέπει να παραβλέψουμε το γεγονός ότι, μια αποτελεσματική αποκέντρωση υπάρχει έπειτα από ένα αποτελεσματικό κεντρικό σχεδιασμό. Το κράτος οφείλει να είναι ο συντονιστής και ρυθμιστής της παγκόσμιας εξασφάλισης συνθηκών που θα ευνοούν σε κάθε τόπο την προώθηση των συλλογικών συμφερόντων, και δεν θα ήταν συνετό να παραβλέψουμε την συμβολή του.

Στο επίπεδο της δημόσιας ζωής οι συγκρούσεις είναι αναπόφευκτες. Σύγχρονες πολιτικές θεωρίες προσανατολίζονται σε άλλα μέσα διεύθετης πολιτικών συγκρούσεων, που στοχεύουν στη συναίνεση ανάμεσα στους πολιτικούς δρώντες και τη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων ομάδων συμφερόντων στην επίλυση του προβλήματος. «Αν υπάρχουν ομάδες που αποκλείονται από τους καθιερωμένους θεσμούς ή θεωρούν σωστά ή λανθασμένα ότι οι ακολουθούμενες διαδικασίες παραβλέπουν συστηματικά τις διεκδικήσεις τους, υπάρχει περίπτωση οι ομάδες αυτές να υιοθετήσουν νέους θεσμούς και διαδικασίες. Μπορεί να αρχίσουν να δρουν παράνομα και αντισυνταγματικά ή να προσφύγουν στη χρήση βίας.»²⁴ Γι' αυτούς τους λόγους, η ανάδειξη νέων μορφών διακυβέρνησης που θα δίνουν βήμα έκφρασης της δυσaráσκείας ομάδων για ζητήματα όπως τα περιβαλλοντικά, θα προστατεύσει την ηρεμία της δημοκρατικής κοινωνίας.

Γενικότερα θα λέγαμε, πως η εμφάνιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων σύμφωνα με αρκετούς, τείνει μάλλον να αμφισβητήσει παρά να ενισχύσει τις παραδοσιακές βάσεις άσκησης διοίκησης, ειδικά αυτές που ευνοούν την συγκεντρωτική ιεραρχία και τις κλειστές διαδικασίες λήψης των αποφάσεων. Η μέριμνα για το περιβάλλον δεν αποτελεί ακόμα ένα τομέα δραστηριότητας, αλλά ένα πεδίο στο οποίο εμφανίζονται οι συνέπειες των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται σε μια σειρά άλλων τομέων. Αυτό προσδίδει στα ζητήματα περιβάλλοντος, έναν οριζόντιο διατομεακό χαρακτήρα ο οποίος έρχεται σε σύγκρουση με την κατά παράδοση κάθετη τομεακή και ιεραρχική "top down" οργάνωση. Η σύμφυτη με τα περιβαλλοντικά προβλήματα οικολογική προβληματική αναδεικνύει τις πολύπλοκες αλληλεξαρτήσεις που τα χαρακτηρίζουν. Η αντιμετώπισή τους εντάσσεται σε μια σε μια σφαιρική θεώρηση που ενσωματώνει τις πολύπλοκες αλληλεπιδράσεις μεταξύ επιμέρους παραγόντων που συμβάλλουν στη δημιουργία τους. Ο διατομεακός χαρακτήρας των περιβαλλοντικών προβλημάτων αναδεικνύει τις συγκρούσεις αξιών και συμφερόντων που προκύπτουν. Η προστασία του περιβάλλοντος, προϋποθέτει και απαιτεί την επιβολή περιορισμών ή μεταβολών στο τρόπο άσκησης των δραστηριοτήτων που το επιβαρύνουν. Πρόκειται για μια μορφή ρυθμιστικής πολιτικής υπό την έννοια ότι, το κράτος έχει το ρόλο να καθορίσει σε ποιο βαθμό μια ομάδα μπορεί να επιβάλει δυσμενείς όρους επί μιας άλλης ή επί του κοινωνικού συνόλου.

Έχει παρατηρηθεί, ότι η παραδοσιακή κανονιστική νομοθεσία, δεν

ενθαρρύνει ιδιαίτερα μια καινοτόμα και ενεργητική συμπεριφορά των φορέων. Επιπλέον, έλλειπε η δυνατότητα προληπτικής δράσης και παρέμενε μόνο η κατασταλτική. Έτσι, η σύγχρονη περιβαλλοντική πολιτική προσανατολίζεται σε νέα μέσα δράσης που στοχεύουν, στην εθελούσια εφαρμογή και αποδοχή από τις επιχειρήσεις της εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, αλλά και την εφαρμογή συστημάτων διαχείρισης, με στόχους την «αειφορία» «καινοτομία» και «συμμετοχή». Ακόμα, η εθελούσια προσέγγιση και οι περιβαλλοντικές συμφωνίες, παρουσιάζουν

πλεονεκτήματα ενεργού συμμετοχής των φορέων, είτε πρόκειται για βιομηχανίες είτε για δημόσιες αρχές και ενδιαφερόμενους πολίτες, παρέχοντας περισσότερα κίνητρα. Οι περιβαλλοντικές συμφωνίες αποτελούν ένα εύκαμπτο εργαλείο πολιτικής ενσωμάτωσης των περιβαλλοντικών απαιτήσεων στην αναπτυξιακή διαδικασία, σύμφωνα με τις σχετικές επιταγές της Συνθήκης Ε.Κ.

Σύντομα έγινε κατανοητό, ότι η παραδοσιακή κανονιστική πολιτική από μόνη της δεν θα έφερνε τα επιθυμητά αποτελέσματα αφού, δεν μπορεί να ενεργοποιήσει σε ικανοποιητικό βαθμό τον παράγοντα πρόληψη. Λειτουργεί μετά την πρόκληση του περιβαλλοντικού προβλήματος, χωρίς να δίνει έγκαιρα τη δυνατότητα πρόληψης. Ο παραδοσιακός προσδιορισμός της έννοιας της κανονιστικής νομοθεσίας με την ίσως ξεπερασμένη λογική των σχέσεων αιτίου και αιτιατού και των αναχρονιστικών μέσων άσκησης πολιτικής, δεν ήταν ικανός να αντιμετωπίσει τις νέες, σύγχρονες οικολογικές ανησυχίες και τα ρίσκα.²⁵

Έτσι, η Ευρωπαϊκή Ένωση προσανατολίζεται στην χρησιμοποίηση των νέων συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης που βασίζονται αρχικά στην μείωση των ρύπων κατά την παραγωγική διαδικασία, επεμβαίνοντας σε αυτήν και στη συνέχεια στοχεύουν στην εθελοντική συμμετοχή των επιχειρήσεων και των ενδιαφερόμενων ομάδων για την προστασία του περιβάλλοντος χωρίς την άμεση παρέμβαση του κράτους. Τα νέα αυτά συστήματα έχουν να κάνουν με την αυτό-ρύθμιση και την συμμετοχή των ομάδων, καθώς και της ίδιας της αγοράς που θα μπορέσει να επιβάλλει σταδιακά τη διάδοση των νέων αυτών συστημάτων με το φαινόμενο του “domino”.

Η έννοια της “κρίσης διακυβέρνησης”, η οποία εμφανίζεται επίσης, ως “κρίση νομιμοποίησης”, ή ως “απαξίωση των κομμάτων” και πιο έντονα την δεκαετία του 80’ στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, αναφέρεται στην ανικανότητα του σύγχρονου κράτους ευημερίας να αντιμετωπίσει τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα και συγκεκριμένα, ζητήματα επίλυσης περιβαλλοντικών θεμάτων. Σύμφωνα με μια ανάλυση, που αμφισβητείται όμως από αρκετούς θεωρητικούς, η αδυναμία του κράτους οφείλεται στο γεγονός ότι το τελευταίο, παρεμβαίνει συνεχώς και άκριτα στη διοίκηση των κοινωνικών υποθέσεων με αποτέλεσμα την αδιέξοδη υπερ-φόρτωσή του. «Τα γεγονότα αυτό, σε συνδυασμό με την έλλειψη επεξεργασίας νέων θεωρητικών σχημάτων που να επαναπροσδιορίζουν το νομιμοποιητικό ρόλο του κράτους στην κοινωνία, οδήγησε στην αδυναμία του κράτους να ανταποκριθεί με επιτυχία στα κοινωνικά βάρη που του ανατέθηκαν».²⁶

1.6. Η σύγχρονη προβληματική του κορπορατισμού σε θέματα περιβάλλοντος.

Τη δεκαετία του 70’ εμφανίστηκαν οι σύγχρονες κορπορατιστικές προσεγγίσεις, που ανέλυναν τη δομή της εξουσίας στις φιλελεύθερες δημοκρατίες. Ο κορπορατισμός τονίζει τη σημασία ενσωμάτωσης των κύριων ομάδων συμφερόντων, στη διαδικασία

λήψης των αποφάσεων. Το κράτος επωφελείται από τη συνεργασία και τις γνώσεις των κύριων κοινωνικών ομάδων, ενώ αυτές ουσιαστικά μοιράζονται κάποιο κομμάτι πολιτικής εξουσίας και εξασφαλίζουν το status τους ως κύριες εκπρόσωποι των κοινωνικών συμφερόντων από τα οποία προέρχονται. Ως αποτέλεσμα αυτής της ενσωμάτωσης κοινωνικών ομάδων, περιοχές ολόκληρες της κρατικής δραστηριότητας από-πολιτικοποιούνται και οι αποφάσεις που λαμβάνονται εμφανίζονται ως αποτέλεσμα συμμετοχικών και συναινετικών μηχανισμών.

Σε ζητήματα επίλυσης συγκρούσεων για περιβαλλοντικά προβλήματα, οι κορπορατιστικές δομές θεωρήθηκαν συχνά αποτελεσματικές. Παρόλα αυτά, ο κορπορατισμός έχει αμφισβητηθεί αρκετά, ιδιαίτερα τις δεκαετίες 80'-90', καθώς παράλληλα σημειώνονται και διαφοροποιήσεις των ίδιων των θεωρητικών του κορπορατισμού στο ζήτημα του πραγματικού ρόλου του κράτους.

Σε αρκετούς τομείς πολιτικής και συγκεκριμένα στο τομέα του περιβάλλοντος, οι ομάδες πίεσης έχουν αυξηθεί στον αριθμό και οι κυβερνήσεις δυσκολεύονται ολοένα και περισσότερο να περιορίσουν την πρόσβαση στη διαδικασία λήψης αλλά και επηρεασμού των αποφάσεων αφού, συγκροτούνται συγκεκριμένα περιβαλλοντικά δίκτυα με περιβαλλοντικές θεματικές. Με τον τρόπο αυτό, θεωρείται ότι αυξάνεται η σύνθεση της διαδικασίας λήψης των αποφάσεων, βελτιώνεται τόσο το συμμετοχικό εύρος της όσο και η ποιότητα των αποφάσεων. Από την άλλη όμως, οι κριτικοί αυτών των προσεγγίσεων διατείνονται ότι πίσω από αυτές τις έννοιες, εξακολουθούν να βρίσκονται καθιερωμένα πλουραλιστικά ή και ελιτίστικα μοντέλα ισχύος και επιρροής. Και επιπλέον ότι, η ανάπτυξη περισσότερο σύνθετων συμμετοχικών δικτύων δεν επηρεάζει και τόσο καθοριστικά τις αποφάσεις, αλλά προσφέρει ανανεωμένη νομιμοποίηση γι' αυτές.²⁷

Παρατηρώντας την παρακμή της φιλελεύθερης δημοκρατίας, πολλοί στοχαστές στις αρχές του 20^{ου} αιώνα υποστήριζαν ότι, για να επιτευχθεί η κοινωνική ενότητα, ήταν απαραίτητη μια «κοινωνική και πολιτική τάξη στηριγμένη σε λειτουργικές οικονομικο-κοινωνικές οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών. Αυτές, λειτουργούν κατά μεγάλο μέρος αυτόνομα στους αντίστοιχους τομείς τους, αλλά συνδέονται μεταξύ τους και με το κράτος σε περιφερειακά και εθνικά σώματα λήψης αποφάσεων και έχουν αναλάβει τη διατήρηση της λειτουργικής ιεραρχίας μιας οργανικής κοινωνίας.» (Panitch 1980,160). Η σύμπραξη ομάδων που έχουν εντελώς διαφορετικές οικονομικές απόψεις και η σχέση τους με το νομιμοποιημένο, ανεξάρτητο και ισχυρό κράτος, προσδίδει στον κορπορατισμό τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός ολικού συστήματος.²⁸ Η επιχειρηματολογία όμως του Panitch έχει τα τρωτά της σημεία, αφού υποθέτει πως το κορπορατιστικό κράτος είναι ανεξάρτητο από οποιαδήποτε ομάδα συμφερόντων και εμπειρογνομόνων αναγνωρισμένων από το κράτος. Όμως η ιστορία έχει δείξει πως, σε θέματα περιβάλλοντος οι αποφάσεις του κράτους δεν είναι αυτόνομες από τις σχέσεις εξουσίας στην καπιταλιστική κοινωνία. Άλλος θεωρητικός όπως ο Phillippe Smitter, χαρακτηρίζει τον κορπορατισμό ως ένα υποσύστημα εκ διαμέτρου αντίθετο από τον πλουραλισμό, ορίζοντάς το ως «σύστημα διαμεσολάβησης συμφερόντων» όπου το κράτος δημιουργεί και εξουσιοδοτεί ένα μικρό αριθμό μη ανταγωνιστικών ομάδων εκλογέων παραχωρώντας τους ένα σχετικό μονοπώλιο στις κατηγορίες τους, με αντάλλαγμα το έλεγχο της ηγεσίας και των αιτημάτων τους. Έτσι θα λέγαμε ότι δεν πρόκειται για μια ιδεολογία, αλλά για τον τρόπο οργάνωσης κοινωνικοπολιτικών φορέων για το μετριασμό της κυριαρχίας του ενός στον άλλον.

Επίσης, μεγάλη επιστημονική συζήτηση προκάλεσε η διάγνωση του Schmitter ότι ένας νέος «κορπορατισμός» τείνει να υποκαταστήσει του πλουραλισμό με τον οποίο υπήρξε εξ αρχής συνυφασμένη η θεωρία των ομάδων πίεσης, τόσο θεωρητικά όσο και ιδεολογικά, δίνοντας διαμετρικά αντίθετους ορισμούς. Παράλληλα, η πρωτοτυπία του Schmitter εντοπίζεται στη διάκριση μεταξύ κρατικού και κοινωνικού κορπορατισμού. Στον πρώτο το κράτος τον επιβάλλει δια νόμου (φασιστική Ιταλία), στη δεύτερη περίπτωση προκύπτει από την ίδια οικονομική εξέλιξη (σοσιαλδημοκρατικά κόμματα). Αυτός ο τύπος κορπορατισμού, ο λεγόμενος «νεοκορπορατισμός» τείνει να ξεχαστεί, σαν παροδική μόνο επιστημονική μόδα. Στη θέση του έχει υποκατασταθεί η πολύ πιο χαλαρή έννοια του “συντονισμού πολιτικής” ή του “κοινωνικού διαλόγου”.²⁹ Αυτός ο κοινωνικός διάλογος, είναι βασικό στοιχείο των σύγχρονων περιβαλλοντικών πολιτικών που στηρίζεται στη συνεργασία όλων των φορέων του συστήματος.

1.7. Από τη «κυβέρνηση» στη «διακυβέρνηση».

Τα τελευταία χρόνια, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο λεγόμενο “governance”, για τον οποίο δεν υπάρχει ακόμα δόκιμος όρος σε πολλές γλώσσες, αποτελεί αντίδραση στον εγκλωβισμό της δημόσιας διοίκησης στα πλαστά και άγονα πλαίσια που έστησαν η διχοτόμηση πολιτικής και διοίκησης, αφενός και μια στενά τεχνοκρατική αντίληψη της διοίκησης αφετέρου.³⁰

Θεωρείται ότι «Πρέπει να περάσουμε από τη λογική της Κυβέρνησης (Government) στη λογική της Διακυβέρνησης (Governance). Από την εγωιστική διαχείριση του κρατικού μηχανισμού εκ μέρους στενών ηγετικών πυρήνων, στη βάση της κομματικοκρατικής λογικής, σε ένα πιο δημοκρατικό, αποδοτικό και επιτελικό κράτος με μια σχετικά αυτόνομη και σύγχρονη δημοκρατική διοίκηση με θεσμούς ανοικτούς στους πολίτες και τη συνεργασία με την κοινωνία πολιτών».

Με την έννοια αυτή, η ανάπτυξη της κοινωνίας πολιτών αποτελεί μέτρο πολιτιστικής ανάπτυξης και δημοκρατικής επιδεκτικότητας ενός κοινωνικού συνόλου: όσο πιο ανεπτυγμένη είναι η κοινωνία πολιτών τόσο πιο άρτια λειτουργεί το δημοκρατικό πολίτευμα. Αυτό συμβαίνει διότι η συχνά μη ισόρροπη σχέση μεταξύ κράτους και κοινωνίας πολιτών οφείλεται στην υπερτροφία του πρώτου εις βάρος της δεύτερης και όχι στο αντίθετο.

Όταν αναφερόμαστε στον όρο “διακυβέρνηση” (governance) δεν αγνοούμε το γεγονός ότι δεν υπάρχει συμφωνία για το περιεχόμενο ή τα πιθανά σημεία εφαρμογής του. Για τον όρο διακυβέρνηση λοιπόν, έχουν υπάρξει διάφορες προσεγγίσεις που ξεκινούν, είτε με την κατανόηση της ιδέας του διοικείν μέχρι τη μεθοδολογία λήψης των αποφάσεων, και από την παρουσίαση της φιλοσοφίας της κοινωνικής οργάνωσης, μέχρι την περιγραφή της ως συνόλου πρακτικών υποδείξεων για την διοργάνωση του κοινωνικού διαλόγου σε τοπικό επίπεδο.³¹

Πρακτικά, τα ρεύματα μαρξισμού και καπιταλισμού δεν μπόρεσαν να ανταποκριθούν στις ανάγκες του περιβάλλοντος. Το παρεμβατικό κράτος (παράδειγμα τα πρώην σοσιαλιστικά καθεστώτα) δεν έδωσαν λύσεις με κατάλληλες περιβαλλοντικές, κάτι ανάλογα με τα καπιταλιστικά καθεστώτα. Η συζήτηση πλέον γίνεται για ένα διαφορετικό μοντέλο πολιτικής, πιο ευέλικτο και δυναμικό, που θα βασίζεται σε οριζόντιες σχέσεις εξάρτησης και όχι στην παραδοσιακή κάθετη ιεραρχία των δομών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση λόγω χάρη, λειτουργεί σαν ένα μεγάλο πολιτικό δίκτυο με έθνη, περιφέρειες, επιχειρήσεις, μη κυβερνητικές οργανώσεις, που εμπλέκονται όλοι μαζί στη διακυβέρνηση. Το ίδιο και σε κάθε κράτος μέλος προωθείται η αλλαγή των ιεραρχικών δομών και επιτάσσεται αναγκαία η συνεργασία φορέων σε οριζόντιες σχέσεις.

Η θεωρία της συμμετοχής ανταποκρίνεται ιδιαίτερα στα θέματα περιβαλλοντικής πολιτικής. Η θεωρία αυτή προβάλλει ένα πρότυπο διοίκησης, στο επίκεντρο του οποίου είναι οι ενεργοί πολίτες, μεμονωμένοι ή κυρίως σε συσσωματώσεις, που συμμετέχουν ως διακριτικοί πόλοι, όχι μόνο στη διαμόρφωση γνώμων για τη διαχείριση των κοινών, αλλά και στη λήψη αποφάσεων ως προς αυτά. Η γεφύρωση της απόστασης μεταξύ της διοίκησης και των εθελοντών απαιτεί τη διασφάλιση και τη διεύρυνση της πρόσβασης στην πληροφορία και την ενημέρωση. Επίσης, απαιτεί τη συστηματικότερη ευαισθητοποίηση της διοίκησης απέναντι στην πίεση των εθελοντικών κινήσεων μέσω θεσμικών και εξωθεσμικών διαύλων. Ο νεωτερισμός της θεωρία της συμμετοχής κάνει ένα βήμα πέρα από τις παραδοσιακές λειτουργίες των εθελοντικών οργανώσεων, κάνοντας λόγο για μηχανισμούς διαρκής επιρροής των οργανώσεων, άρα άμεσης συμμετοχής και στη λήψη αποφάσεων.

Έτσι τον τελευταίο καιρό, γίνονται μια σειρά από συζητήσεις, για το αν μια χώρα μπορεί να κυβερνηθεί ευκολότερα και αποτελεσματικότερα, αν η δημοκρατία και οι θεσμοί της υποστηρίζονται από ένα «πολύμορφο πλέγμα μη κυβερνητικών οργανώσεων ενεργών πολιτών». Όταν μιλάμε για ενεργή “κοινωνία πολιτών”, θεωρούμε ότι, αν ο ένας χώρος είναι το κράτος, ο δεύτερος η αγορά, ο τρίτος είναι η κοινωνία πολιτών η οποία για πολλούς πρέπει να ενισχυθεί και να παίξει σημαντικό ρόλο στη λήψη των αποφάσεων. Αυτή η εταιρική σχέση της “κοινωνίας πολιτών” με αγορά και επιχειρήσεις, είναι ιδέα εντελώς άγνωστη στη χώρα μας, αλλά διάσημη διεθνώς. Έτσι, οι ιδιωτικές επιχειρήσεις μπορούν να είναι όχι μόνο οργανισμοί παραγωγής προϊόντων και βεβαίως κερδών για τους ιδιοκτήτες /μετόχους, αλλά επίσης κοινωνικοί οργανισμοί με κοινωνική ευθύνη απέναντι στις τοπικές κοινωνίες και το περιβάλλον. Μπορούν αν το θελήσουν (και έχουν αρχίσει να εμφανίζονται στην Ελλάδα κάποιες προσπάθειες), να προσφέρουν πολλά λειτουργώντας ως «κυψέλες καινοτομιών» κάθε μορφής.

Έπειτα, άνθρωποι οι οποίοι έχουν συμμετοχή σε άτυπα κοινωνικά δίκτυα έχουν τη τάση να ενδιαφέρονται περισσότερο για τη πρόοδο και την επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων της τοπικής κοινωνίας και πολλές φορές λειτουργούν σε επίσημα κοινωνικά δίκτυα για αυτήν ακριβώς την εξέλιξη. Όταν οι πολίτες δείχνουν ενδιαφέρον να συμμετάσχουν σε άτυπα κοινωνικά δίκτυα, κάποιοι από αυτούς αναπτύσσουν σχέσεις εμπιστοσύνης μεταξύ τους, «μιλούν τον ίδιο κοινωνικό κώδικα» και όταν λειτουργήσουν στα πλαίσια των επίσημων κοινωνικών δικτύων επιτυγχάνουν υψηλή ποιότητα και αποτελεσματικότητα διακυβέρνησης. Οι πολίτες έχουν μεγαλύτερη διάθεση για συνεργασία, ενδιαφέρονται περισσότερο για τα κοινά και δεν λειτουργούν απλώς σαν καταναλωτές πολιτικής.

Οι March και Olsen υποστηρίζουν ότι, το δημοκρατικό δόγμα βασίζεται στη δυνατότητα βελτίωσης της οργάνωσης της κοινωνίας και κατά συνέπεια στην ικανότητα των πολιτών να επιτυγχάνουν τον σκοπό τους και να καλυτερεύουν τη μοίρα τους. Ο τρόπος για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο είναι η μετακίνηση από την κυβέρνηση στο φαινόμενο της «διακυβέρνησης». Το κυβερνάν έχει να κάνει με τον έλεγχο, ενώ η διακυβέρνηση έχει να κάνει με την καθοδήγηση. Το κυβερνάν αποτελεί μόνο προνόμιο των κυβερνήσεων επειδή συνεπάγεται την πιθανή χρήση καταναγκασμού, ενώ η διακυβέρνηση συνεπάγεται τη σύμπραξη και τη συνεργασία μεταξύ πολλαπλών κυβερνητικών και μη κυβερνητικών υποκειμένων, με διαφορετικά οικονομικά και μη οικονομικά συμφέροντα.

Το κυβερνάν είναι κρατο-κεντρικό, ενώ η διακυβέρνηση προσλαμβάνει μια αποκεντρωμένη θεσμική δομή με τον κυβερνητικό μηχανισμό, ως ένα μόνο από τα πολλά κέντρα που επιδιώκουν τη νομιμότητα, την εφαρμογή μιας ποικιλίας προγραμμάτων, τον συναγωνισμό για δημόσιους και ιδιωτικούς πόρους και την κινητοποίησή τους. Το κυβερνάν συμβαίνει εντός των εθνικών ή διεθνώς αναγνωρισμένων συνόρων μιας δεδομένης πολιτείας, ενώ η διακυβέρνηση, απορρέει από αλληλενέργειες εντός και διαμέσου τέτοιων συνόρων. Το κυβερνάν προσλαμβάνει την ύπαρξη της κυριαρχίας και της σαφούς ιεραρχίας ενός νομικού συστήματος με τα υποκείμενα να παίζουν είτε πρωταρχικό είτε επικουρικό ρόλο. Η διακυβέρνηση έχει πολλαπλές διαστάσεις, με τα υποκείμενα να παίζουν δεδομένο ρόλο σε ένα στίβο δημόσιας πολιτικής και διαφορετικό ρόλο (ρόλους) σε άλλους στίβους δημόσιων πολιτικών.

Συχνά το κράτος-έθνος απορρίπτεται ως βασική πολιτική ενότητα, γιατί είναι ταυτόχρονα και πολύ μικρό (μόνο υπερεθνικές οντότητες μπορούν να αντιμετωπίσουν τους κινδύνους που δεν γνωρίζουν σύνορα) και πολύ μεγάλο (μόνο σε επίπεδο τοπικό, περιφερειακό, υπάρχει η δυνατότητα διαχείρισης και ανάπτυξης της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας, υλοποίηση της συμμετοχικής δημοκρατίας και της κοινωνικής αλληλεγγύης).³²

Πλέον, απορρίπτεται από πολλούς θεωρητικούς η έννοια κράτος-έθνος γιατί το θεωρούν πολύ μικρό για να αντιμετωπίσει περιβαλλοντικούς κινδύνους που δεν έχουν σύνορα και ταυτόχρονα θεωρούν πως μόνο σε επίπεδο τοπικό-περιφερειακό, μπορούν να λυθούν πιο αποτελεσματικά τα προβλήματα. Είναι της γνώμης ότι ο ρόλος του κράτους πρέπει να μειωθεί και να αναπτυχθεί η αυτόνομη πρωτοβουλία των πολιτών. Ο άνθρωπος έχει ανάγκη να ζει σε ένα περιβάλλον που να μπορεί να το ελέγχει, ή που να μπορεί να συμμετέχει στις αποφάσεις που αφορούν τη διαχείριση του.³³ Η θέληση αυτή για αποκέντρωση αποτελεί το αντίδοτο ενάντια στην κεντρική γραφειοκρατία και την ανάπτυξη ενός νέου τύπου διακυβέρνησης σε ζητήματα περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Η διακυβέρνηση έχει πολλαπλές διαστάσεις με τα υποκείμενα να παίζουν δεδομένο ρόλο σε ένα στίβο δημόσιας πολιτικής και διαφορετικό ρόλο (ρόλους) σε άλλους στίβους δημόσιων πολιτικών.

Η Αμερικάνικη πολιτική παράδοση, κατεξοχήν συμμετοχική, ανέκαθεν ευνόησε την ενεργοποίηση των πολιτών μέσα από μυριάδα σωματείων, όπως διαπίστωνε ήδη από το 1831 ο Τοκβίλ.³⁴ Στις μέρες μας διαπιστώνουμε διαρκώς και πιο έντονα την

επικαιρότητα των στοχασμών και των προτάσεων του Τοκβίλ μιλώντας για το λεγόμενο “κοινωνικό κεφάλαιο” και την “κοινωνία πολιτών”.

Οι λέξεις “κοινωνία και “πολίτες” φαντάζει ελκυστική και ανανεωτική στα πεπαλαιωμένα και χιλιοειπωμένα εργαλεία του πολιτικού μάρκετινγκ. Πολλοί θεωρούν πως σε μια εποχή που χρειαζόμαστε περισσότερο από ποτέ κοινωνική συνοχή, εξισορρόπηση του ακραίου ατομικισμού και ανταγωνισμού που η ανεξέλεγκτη οικονομική παγκοσμιοποίηση και ο δογματικός νεοφιλελευθερισμός έχουν διαπεράσει και την τελευταία σχισμή της καθημερινότητας των ατόμων, η έννοια του “ενεργού πολίτη” είναι πρόταση όλων, όταν σύσσωμος ο πολιτικός κόσμος κατηριάζει την απάθεια και την αποχή των πολιτών από τις δημοκρατικές διαδικασίες των συγχρόνων δημοκρατιών στις ανεπτυγμένες χώρες, η ανεπτυγμένη κοινωνία πολιτών αποτελεί αναγκαιότητα.³⁵

Πολλοί που μιλούν για “ενωσιακή (associative) δημοκρατία”, φαίνεται να αποδέχονται την αντιπροσωπευτική δημοκρατία και την συνοδοιπόρο της ανταγωνιστική οικονομία της αγοράς, με παράλληλη ενίσχυση της διεύρυνσης και εμπάθυνσης της συμμετοχής των πολιτών στην αντιπροσώπευση αυτή, εφόσον η άμεση δημοκρατία είναι αδύνατη σε όλες τις εκδηλώσεις. Το τελευταίο όμως δεν σημαίνει και αυτονομία των πολιτών μέσα από αυτοδιαχείριση των συλλογικοτήτων τους.

Πράγματι, η συμμετοχική δημοκρατία βασίζεται (και λειτουργεί μέσα) στο συγκεκριμένο τύπο κράτους και μέσα στη συγκεκριμένη οικονομία (της αγοράς). Όπου βέβαια το πρώτο περιβάλλει και ενισχύει τη δεύτερη και στη θέση του πλέον εισάγονται και ενθαρρύνονται ενώσεις, όπως ο λεγόμενος δηλαδή ενδιάμεσος (τρίτος) τομέας ή κοινωνία των πολιτών, οι οποίες αναλαμβάνουν κρατικές λειτουργίες και χρηματοδοτούνται από το κράτος (ιδίως οι μη κυβερνητικές οργανώσεις), αφού το υποκαθιστούν, αλλά και από επιχειρήσεις. Από την άλλη, ούτε λόγος βέβαια για συμμετοχή στο επίπεδο της οικονομίας (έστω αυτήν της αγοράς, παρότι υπάρχουν ουκ ολίγα μη αγορο-κεντρικά συμμετοχικά παραδείγματα).

Αντιθέτως για τον Τοκβίλ κοινωνία των πολιτών είναι η εθελοντική ένταξη των ατόμων σε ποικίλες ενώσεις που λειτουργούν ως μηχανισμοί αντίστασης στις απολυτοποιήσεις της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Ο Τοκβίλ δείχνει πως η κοινωνία των πολιτών δεν είναι μόνο τα ανταγωνιστικά συμφέροντα, αλλά και ο χώρος εκδίπλωσης του αλτρουισμού και της αλληλεγγύης.

Πρόσφατα, οι πολιτικοί επιστήμονες έχουν αρχίσει να προσεγγίζουν τις ομάδες πίεσης, ως συστατικά στοιχεία δικτύου πολιτικής (policy networks) ή κοινοτήτων πολιτικής (policy communities). Όταν μιλάμε για τις λεγόμενες ομάδες πίεσης, αναφερόμαστε στις οργανώσεις αυτές που επιχειρούν να επηρεάσουν την πολιτική εξουσία και την διαμόρφωση κρατικών πολιτικών, στην περίπτωση μας σε θέματα περιβάλλοντος. Αυτές οι ομάδες πίεσης αναφέρονται και σαν ομάδες συμφερόντων, λόμπι, οργανωμένα συμφέροντα και (σπανιότερα) πολιτικές ομάδες. Οι πλουραλιστικές προσεγγίσεις της πολιτικής διαδικασίας, δίνουν μεγάλη σημασία στο ρόλο των ομάδων πίεσης. Ο φιλελεύθερος πλουραλισμός λόγου χάρη, υποστηρίζει ότι ο ανταγωνισμός μεταξύ των ομάδων, καθορίζει τη μορφή και τα αποτελέσματα της πολιτικής διαδικασίας, ενώ οι κρατικοί θεσμοί παίζουν ένα αρκετά ουδέτερο ρόλο. Βέβαια και μεταξύ των θεωρητικών του πλουραλισμού υπάρχουν αρκετές διαφορές για το ρόλο του κράτους και τις σχέσεις του με τις ομάδες πίεσης. Η αντίληψη

δηλαδή της ουδέτερης κυβέρνησης που παίζει το ρόλο του διαιτητή ανάμεσα σε αντιπαρατιθέμενα κοινωνικά συμφέροντα, είναι κάπως υπραπλουστευμένη. Οι κυβερνήσεις διαμορφώνουν και δικά τους συμφέροντα ως κυβερνήσεις. Αλλά, και στο εσωτερικό του κυβερνητικού συστήματος μπορούμε να διαπιστώσουμε αντιπαλότητες μεταξύ διαφορετικών οργανισμών, οι οποίοι συχνά ανταγωνίζονται για περισσότερους πόρους και για τον έλεγχο του πεδίου της πολιτικής.

Από την πλευρά της μαρξιστικής προσέγγισης, στις διάφορες εκδοχές της, αποδέχεται τη σημασία των οργανωμένων συμφερόντων, αλλά επιμένει ότι το κράτος δεν είναι και δεν μπορεί να είναι ουδέτερο. Τέλος, έχουμε την κορπορατιστική προσέγγιση που σύμφωνα με τον Schmitter διακρίνεται στο κρατικό και στον κοινωνικό κορπορατισμό. Ο πρώτος συνδυάζεται με τον ισχυρό ρόλο του κράτους, ενώ ο δεύτερος, έχει φιλελεύθερα χαρακτηριστικά. Στα μεταπολεμικά ανεπτυγμένα δημοκρατικά συστήματα, η κεινσιανή συναίνεση, η διόγκωση του κράτους, οδήγησε στην ανάγκη ενσωμάτωσης των κύριων ομάδων πίεσης στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων. Το κράτος άρχισε να χρειάζεται συνεργασία, αλλά και τις εξειδικευμένες γνώσεις των ομάδων πίεσης. Κατά συνέπεια, οι κύριες λειτουργικές ομάδες συμφερόντων, ενσωματώνονται στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.³⁶

Ένα άλλο στοιχείο που οφείλουμε να αναφέρουμε, είναι η σπουδαιότητα των δικτύων στην θεωρία της διακυβέρνησης. Η σχέση τους είναι ουσιαστική αφού μόνο εντός αυτών η διακυβέρνηση νοείται ως εφαρμοσμένη πολιτική. «Τα δίκτυα προσφέρονται ως δομή κατάλληλη για τη διασφάλιση αρχών και πολιτικών που αφορούν δημόσιες υποθέσεις, η οποία πρέπει να είναι σεβαστή από όλους τους κοινωνικούς εταίρους στον ίδιο βαθμό». Τα δίκτυα συχνά θεωρούνται, ως ο καλύτερος οργανωτικός συνδυασμός που μπορεί να ικανοποιήσει τις προσδοκίες των πολιτών. Αν και θεωρούνται ως εναλλακτικά της ιεραρχίας και των αγορών, εντούτοις πολλοί από τους υποστηρικτές τους θεωρούν ότι δεν εξαφανίζουν την ιεραρχία, αλλά εκείνο που τα χαρακτηρίζει είναι ο τρόπος που οργανώνεται και συντηρείται η εμπιστοσύνη και η συνεργασία εντός του δικτύου και αντίθετα από ότι συμβαίνει στις αγορές και τις ιεραρχίες, συντονίζονται με περισσότερο συνεργατικό και ισότιμο τρόπο παρά με τυπικό. Βέβαια, υπάρχει και ο αντίλογος για το πόσο τα δίκτυα αποτελούν την κατάλληλη μορφή οργάνωσης και λειτουργίας των τοπικών κοινοτήτων, θεωρώντας ότι η σύγκρουση και ο ανταγωνισμός είναι αναγκαία στοιχεία για την εξέλιξη σε τοπικό αλλά και δια-τοπικό επίπεδο.³⁷

1.8. Αρχές και κριτήρια καλής Διακυβέρνησης: Αποτελεσματικότητα, Αποδοτικότητα, Δημοκρατική νομιμοποίηση, Συμμετοχή.

Είναι γεγονός πως η Ευρωπαϊκή Ένωση πάσχει από το γνωστό "δημοκρατικό έλλειμμα" και ο μέσος Ευρωπαίος πολίτης αισθάνεται πως οι θεσμοί της Ε.Ε. είναι αδιαφανείς και δυσπρόσιτοι. Βρισκόμαστε μπροστά σε ένα παράδοξο: ενώ το "ευρωπαϊκό πείραμα" έχει φτάσει σε ένα σημαντικό βαθμό επιτυχίας και ενώ η Ένωση έχει διεισδύσει σε κάθε πτυχή της ζωής των πολιτών των κρατών μελών, οι τελευταίοι αισθάνονται όλο και περισσότερο αποστασιοποιημένοι από αυτήν. Αυτό

έχει να κάνει σε μεγάλο βαθμό με το ότι οι πολίτες αισθάνονται πως δεν μπορούν να επηρεάσουν τους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων και να εξασκήσουν κάποιου είδους επιρροή. Έτσι γίνεται κατανοητό, πως η οργανωμένη κοινωνία των πολιτών, παρέχει την δυνατότητα συμμετοχής των πολιτών της Ε.Ε. σε θέματα λήψης αποφάσεων. Οι πολίτες μπορούν να συμμετέχουν, να επηρεάσουν, να στηρίζουν θέσεις και απόψεις. Οι ΜΚΟ λόγω χάρη, που είναι ένα κομμάτι έκφρασης της κοινωνίας πολιτών, αποτελούν το μηχανισμό που μπορεί να φέρει κοντά τους πολίτες με τα κέντρα εξουσίας. Αυτές, ευαισθητοποιούν τους πολίτες σε θέματα που απασχολούν τη διεθνή κοινότητα και ενθαρρύνουν τα άτομα να συμμετέχουν στις διαδικασίες αποφάσεων. Έπειτα οι ΜΚΟ, λειτουργούν σαν αντιπρόσωποι των πολιτών προσπαθώντας να επηρεάσουν τα κέντρα εξουσίας. Η συμμετοχή πολιτών σε τέτοιου είδους σχήματα, θα σημάνει μια αλλαγή από την «εθνική δημοκρατία» σε μια καινούρια κατάσταση, στην οποία τα άτομα θα μοιράζονται κοινούς στόχους και αξίες, σε μια οικουμενική κοινότητα.

Η συμμετοχή σημαίνει τον διαφορετικό ρόλο των παραδοσιακών παραγόντων στη λήψη των αποφάσεων. Οι εθνικές κυβερνήσεις και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποτελούν γι' αυτόν το λόγο μόνο ορισμένους παράγοντες μεταξύ των άλλων και συμμετέχουν μερικώς στη λήψη των αποφάσεων. Ένας εξίσου σημαντικός ρόλος δίνεται, τουλάχιστον θεωρητικά και σε άλλους παράγοντες. Το άνοιγμα της διαδικασίας συνεπάγεται τη συμμετοχή των τοπικών ή περιφερειακών αρχών, των κοινωνικών εταίρων και της κοινωνίας των πολιτών και άλλων ευρωπαϊών οργάνων συμπεριλαμβανομένου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής.³⁸

Είναι σημαντικό να αναφερθούμε στην πολυπλοκότητα των σχέσεων μεταξύ των παγκοσμιοποιημένων προβλημάτων και της εντοπιότητας του εθνικού κράτους, ανασυγκροτώντας ένα καινούριο κοινωνικο-φυσικό χώρο, όπου ο επαναπροσδιορισμός των προσεγγίσεων θεωρείται αναγκαίος. Έτσι, η αναζήτηση νέων μορφών δημοκρατικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων σε υπερκρατικά επίπεδα, καθιστά προβληματική την σύνδεση της βασικής αρχής της πλειονηφίας, με το εθνικό κράτος. Μελετώντας την εύρυθμη λειτουργία της δημοκρατίας σε περιπτώσεις περιβαλλοντικών προβλημάτων, ο Lindskog 1999,44) αναφέρεται σε τέσσερα σημεία που αποτελούν πρόκληση στον παραδοσιακό τρόπο λειτουργίας της δημοκρατίας και τα οποία πρέπει να ληφθούν υπόψη, όπως: “η χρονική ισχύς των αποφάσεων”, δηλαδή, σε περιπτώσεις έλλειψης δυνατοτήτων ελέγχου, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι επιπτώσεις στις επερχόμενες γενεές, πολύ περισσότερο όταν αυτές δεν είναι προβλέψιμες επιστημονικά Έπειτα, “η χωρική ισχύς των αποφάσεων”. Συχνά οι αποφάσεις που αφορούν περιβαλλοντικά ζητήματα, έχουν επιπτώσεις που επεκτείνονται πέρα από τα τοπικά και εθνικά όρια. Ακόμα, ζητήματα που αφορούν τον τρόπο ύπαρξης άλλων ειδών ζωής εκτός από τον άνθρωπο. Τέλος, ο χαρακτήρας των οικολογικών προβλημάτων, δημιουργεί την ανάγκη εξειδικευμένης γνώσης, η οποία επιβάλλει αποφασιστικό ρόλο στους τεχνοκράτες και ειδήμονες. Το πρόβλημα έγκειται στον τρόπο σύμπραξης ειδημόνων και πολιτών, οι οποίοι πολίτες είναι και οι μόνοι που θα πρέπει να καθορίζουν τους στόχους και την κατεύθυνση της πολιτικής. Η αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων, οδηγεί στην ανάδειξη νέων κοινωνικών φορέων και κοινωνικών κινημάτων.³⁹

Η συμμετοχή των πολιτών στα στην επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων, αποτελεί την κατεξοχήν έκφραση του αυτοκαθορισμού τους, της δυνατότητας δηλαδή

να ορίζουν αυτόβουλα τις ανάγκες τους, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να ικανοποιηθούν. Για να γίνει πράξη ο αυτοκαθορισμός, πρέπει να ενδυναμωθούν οι πολίτες ως αυτόνομοι πόλοι του κοινωνικού και πολιτικού πεδίου, να πολλαπλασιαστούν και να βαθύνουν οι δυνατότητές τους να επηρεάσουν τον τρόπο που καλύπτονται οι ατομικές και συλλογικές ανάγκες τους. Η ενδυνάμωση των πολιτών έχει ως προνομιακό πεδίο τις σχέσεις τους με τη διοίκηση. Υπό την έννοια αυτή, απαιτούμενο είναι η επανεπίνοηση της διοίκησης ως τμήματος του δημόσιου χώρου από την άποψη μόνο των φορέων (περισσότερη και αποτελεσματικότερη εμπλοκή των πολιτών) όσο και του αντικειμένου της παρέμβασης (διεύρυνση της θεματολογίας) της διοίκησης.⁴⁰

Η συμμετοχή των πολιτών παίρνει διάφορες μορφές και είναι δεκτική διαβαθμίσεων. Στο πλαίσιο αυτό είναι σαφές ότι το ειδικό βάρος των εθελοντών είναι αυξημένο στους τομείς δράσης τους. Η γεφύρωση της απόστασης μεταξύ της διοίκησης και των εθελοντών απαιτεί την διασφάλιση και τη διεύρυνση δυνατότητας πρόσβασης σε κρίσιμες πληροφορίες, δηλαδή την πληρέστερη και συχνότερη ενημέρωσή τους. Επίσης απαιτεί την συστηματικότερη ευαισθητοποίηση της διοίκησης απέναντι στην πίεση και της διεκδικήσεις των εθελοντικών οργανώσεων μέσω θεσμικών ή εξωθεσμικών διαύλων, καθώς και τη διατύπωση γνώμων ή παροχή συμβουλών, προτροπών κ.λ.π. Ο κύριος όμως νεωτερισμός της θεωρίας της συμμετοχής είναι ότι κάνει το βήμα πέρα από τις παραδοσιακές λειτουργίες των εθελοντικών οργανώσεων: κάνει λόγο για μια κοινωνία της συμμετοχής όπου οι πολίτες μπορούν να συμμετέχουν ενεργά και υπεύθυνα:- Στην πολιτική διαδικασία, ελέγχοντας τους μηχανισμούς λήψης των αποφάσεων και νομή της εξουσίας.- Στην ανάπτυξη της ανθρώπινης δημιουργικότητας και στην ανθρώπινη ολοκλήρωση, με περισσότερες ευκαιρίες για μάθηση και γνώση.- Στην οικονομική ζωή, ανάπτυξη και απασχόληση.- Στην ποιότητα ζωής, με ουσιαστικές τομές στην υγεία, στην περίθαλψη, στην παιδεία. Η δημιουργία μιας ισχυρής και αυτόνομης από το κράτος Κοινωνία των Πολιτών που περιλαμβάνει τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, μπορεί να αποτελέσουν εργαλείο για μια πιο συμμετοχική μορφή δημοκρατίας.⁴¹

Η καταστροφή του περιβάλλοντος συνεχίζεται και οι νέες τεχνολογίες(μικροηλεκτρονική, πληροφορική, βιοτεχνολογία)εισάγονται χωρίς ουσιαστικό δικαίωμα συμμετοχής των εργαζομένων στη λήψη των ανάλογων αποφάσεων. Τη μόνη δυνατότητα για συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων προσφέρει μια προσπάθεια νέου τύπου: «αποικισμός μέσω εκσυγχρονισμού που θα αποσκοπεί στην προστασία του περιβάλλοντος: συστημική ειδικευση του ευρωπαϊκού εργατικού δυναμικού με στόχο την ακόμα καλύτερη ποιότητα των ευρωπαϊκών προϊόντων, διεύρυνση του εμπορίου με τις ανατολικές χώρες, εποικοδομητική σχέση με τις χώρες του τρίτου κόσμου.⁴²

Οι οπαδοί της κοινωνικής δημοκρατίας, θέλουν να κάνουν την Ευρώπη μια ήπειρο που να αποδεικνύει ότι ο οικολογικός εκσυγχρονισμός της βιομηχανικής κοινωνίας είναι ένα σχέδιο πραγματοποιήσιμο, το οποίο επιπλέον αυξάνει την απασχόληση και είναι κερδοφόρο. Αυτό βέβαια σημαίνει οικολογική πρόληψη αντί θεραπεία και απαιτεί οικολογική αναδιάρθρωση, αντί καταπολέμηση των συμπτωμάτων, δηλαδή αναδιάρθρωση με στόχο ποιοτικές μορφές οικονομίας. Όποιος συμφωνεί με αυτούς τους στόχους πρέπει να άρει την αναποτελεσματικότητα του σημερινού κράτους, η οποία οδήγησε αποτυχία κάθε προσπάθεια προστασίας του περιβάλλοντος, αλλά δεν πρέπει να έχει την αυταπάτη ότι το κράτος μπορεί να

πραγματοποιήσει τον εκσυγχρονισμό από μόνο του. Χρειαζόμαστε ένα κράτος ισχυρό, ώστε να δώσει σαφείς κατευθύνσεις στη βιομηχανία και ταυτόχρονα αρκετά έφους ώστε να λάβει υπ' όψιν του το χρονικό ορίζοντα των επενδύτων.⁴³

Στις τεχνολογικά ανεπτυγμένες χώρες της μεταβιομηχανικής κοινωνίας, παρατηρούνται συνθήκες που αποδυναμώνουν το άτομο και τις τοπικές κοινότητες, από έλλειψη συμμετοχής στις αποφάσεις. Συγκεκριμένα βλέπουμε έλλειψη κοινωνικής συνοχής, έντονος ανταγωνισμός μεταξύ των ομάδων, περιφερειών, κοινωνικών τάξεων, οργανώσεων, επιχειρήσεων, πολιτικών κομμάτων, που συχνά οδηγούν σε σύγκρουση, αποξένωση και ατροφία ανάπτυξης και συλλογικής

δραστηριότητας. Η κρατική γραφειοκρατία και εξουσία διογκώνεται στις περισσότερες διαστάσεις της ανθρώπινης ζωής και το άτομο δεν είναι πληροφορημένο σχετικά τους κοινωνικούς μηχανισμούς που επηρεάζουν αρνητικά την ανάπτυξη βασικών αναγκών και δικαιωμάτων του. Έτσι, η ενίσχυση των συμμετοχικών διαδικασιών για τη λήψη αποφάσεων σε θέματα ελέγχου του περιβάλλοντος είναι μια αναγκαιότητα και αποτελεί βασική αρχή ελευθερίας και δημοκρατίας.⁴⁴

Παρά την διάδοση των συμμετοχικών διαδικασιών, η υλοποίησή τους έχει αντιμετωπίσει διάφορα εμπόδια. Σε κοινωνίες που χαρακτηρίζονται από ένα έντονο οικονομικό ατομικισμό και συγκεντρωτική γραφειοκρατία, η συμμετοχική δημοκρατία, οι συλλογικές σχέσεις, ο έλεγχος των αποφάσεων από τα μέλη της κοινότητας, η τοπική αυτοδιοίκηση, προσκρούουν σε ένα περιβάλλον που απειλείται από την ανακατανομή της εξουσίας. Έπειτα σε κοινωνίες με παράδοση κρατισμού, κεντρικά σχεδιασμένων λειτουργιών και γραφειοκρατίας, η συμμετοχική διαδικασία συνήθως ατροφεί.

Παρόλα αυτά, τα τελευταία χρόνια παρατηρούμε συχνή συνεργασία εθνικών και διεθνών μη κυβερνητικών οργανώσεων, σε θέματα περιβάλλοντος, συμβάλλοντας στη διεύρυνση της πολυφωνίας και στην εμπέδωση της δημοκρατικής διαδικασίας. Επίσης, γίνονται προσπάθειες για αναδιατύπωση του περιεχομένου της ιδιότητας του πολίτη, η οποία δεν εξαντλείται πλέον στο κανονιστικό πλαίσιο του εθνικού κράτους. Στο βαθμό που από την μια πλευρά ασκούνται πιέσεις προς την κατεύθυνση περιφερειακής ή/ και τοπικής αυτονομίας, ενώ από την άλλη ενισχύονται οι τάσεις της παγκοσμιότητας, η ίδια η ιδιότητα του πολίτη υπόκειται σε αναθεώρηση.

Χαρακτηριστικά οι θεωρητικοί οι οποίοι ασχολούνται με συμμετοχικές διαδικασίες πολιτικής, αντιτάσσουν την κρατική εξουσία στην τοπική. Η κρατική εξουσία ισχυρίζονται, είναι απόμακρη από τους πολίτες, αυτόνομη και αυθαίρετη και έχει την τάση να διαμορφώνει συμφέροντα διαφορετικά και αντίθετα από των πολιτών της, ενώ η τοπική εξουσία εξ' ανάγκης ανταποκρίνεται και βρίσκεται πιο κοντά στον κόσμο.⁴⁵

Βέβαια το κράτος αφού λειτουργεί με βάση τον αναγκαστικό χαρακτήρα των νόμων και των ρυθμίσεων που το ίδιο επιβάλλει μπορεί να φτάσει σε αυθαιρεσία ή κακοδιοίκηση. Επιπλέον, το μονοπώλιο που κατέχει στην παροχή ορισμένων υπηρεσιών το απαλλάσσει από την ανάγκη να λογοδοτεί για την ποιότητα τους. Η υποχρέωσή του αυτή εκπληρώνεται μόνο μέσα από τη λογοδοσία των πολιτικών στο Κοινοβούλιο και αργότερα στο εκλογικό σώμα. Επομένως μόνο γενικά και έμμεσα

γίνεται έλεγχος ποιότητας των υπηρεσιών του κράτους. Έτσι η ενδυνάμωση των συμμετοχικών πολιτικών κρίνεται απαραίτητη αφού θα βοηθήσουν αποτελεσματικότερα στην επίλυση των συγκρούσεων μέσα στην κοινωνία και θα βοηθήσουν την προσαρμογή του κράτους στις νέες ανάγκες της κοινωνίας. (Δημητράκος 2004)

Η συμμετοχή ενσωματώνει δύο πολύ σημαντικές λειτουργίες. Αρχικά αυξάνει την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών πολιτικών μέσω του καλύτερου σχεδιασμού και εφαρμογής, ενώ στη συνέχεια συμβάλλει στη δημόσια υποστήριξη αυτών των πολιτικών και βελτιώνει την νομιμοποίηση τους σε εθνικό επίπεδο.

Η σημασία της συμμετοχής στην εφαρμογή πολιτικών, απεικονίζεται με μεγαλύτερη έμφαση απ' ότι στο παρελθόν στο κοινό περίγραμμα των ΕΣΔ για το 2003/5 σε σχέση με την ενσωμάτωση. Για να εξασφαλισθεί η συμμετοχή των μη κυβερνητικών παραγόντων, προωθείται από τις κυβερνήσεις μια ειδική, σύντομη παράγραφος, υποχρεώνοντας τα κράτη-μέλη να αναφέρουν πως οι συγκεκριμένες ευθύνες των τοπικών και περιφερειακών αρχών λαμβάνονται υπόψη κατά την προετοιμασία, την εφαρμογή και το έλεγχο των ΕΣΔ.⁴⁶

9. Συμπεράσματα

Όπως καταλαβαίνουμε η αλληλοεξάρτηση του ανθρώπου με τη φύση είναι έντονη και με αρκετές συνέπειες ειδικότερα την σημερινή εποχή. Θεωρητικοί διάφορων ιδεολογικών ρευμάτων αναλύουν την σχέση αυτή, κάνουν προτάσεις αλλά αφήνουν και ερωτήματα αναπάντητα. Ξεκινώντας από τους κλασσικούς βλέπουμε, ότι στην αρχή η φύση διερευνάται μόνο ως εισροή στην παραγωγική διαδικασία και την εκμετάλλευση. Το κράτος θα έπρεπε να μείνει ουδέτερο, και να δράσει μόνο όταν αρχίζουν να διαφαίνονται τα πρώτα προβλήματα ρύπανσης θέτοντας λίγους περιορισμούς, σύμφωνα με τους νεοκλασσικούς. Οι οποίοι όμως συνεχίζουν να πιστεύουν στους κανόνες της φιλελεύθερης αγοράς και την ικανότητα τους να δημιουργήσουν ισόρροπες σχέσεις. Η αδυναμία αυτορύθμισης της αγοράς όμως πάνω στα περιβαλλοντικά προβλήματα, οδηγεί στην κεινσιανή προσέγγιση, η οποία επιβάλλει κανονιστικές πολιτικές και εμπλέκεται άμεσα σε περιβαλλοντικές υπηρεσίες. Σύμφωνα με την μαρξιστική θεωρητική προσέγγιση του, η καπιταλιστική ανάπτυξη που ως στόχο έχει μόνο την συσσώρευση κέρδους δεν μπορεί να σεβαστεί το περιβάλλον και έρχεται σε αντίθεση με τα ατομικά συμφέροντα έναντι του γενικού καλού.

Στην πορεία όμως και όταν τα περιβαλλοντικά προβλήματα διογκώνονται, γίνεται αντιληπτό ότι το κεντρικό κράτος δεν μπορεί να αντεπεξέλθει. Αρχίζει να αμφισβητείται η αποτελεσματικότητά του και αναζητούνται άλλες μορφές οργάνωσης και διαχείρισης περιβαλλοντικών ζητημάτων. Την εποχή αυτή αναλύονται θεωρητικές κορπορατιστικές προσεγγίσεις που αργότερα την αναπροσαρμόζονται στη νέου τύπου διακυβέρνηση που ξεφεύγει από την συγκεντρωτική διαχείριση του κρατικού μηχανισμού από πυρήνες που βασίζονται

συχνά στην κομματική λογική σε ένα πιο αποδοτικό κράτος με θεσμούς ανοιχτούς στην κοινωνία των πολιτών. Η θεωρία της συμμετοχής με επίκεντρο τους ενεργούς πολίτες, τη σύμπραξη και την συνεργασία πολλαπλών κυβερνητικών και μη κυβερνητικών υποκειμένων, θεωρείται από πολλούς ότι ανταποκρίνεται καλύτερα στις περιβαλλοντικές ανάγκες της κοινωνίας μας.

2. «Ευρωπαϊκή πολιτική περιβάλλοντος»

2.1. Εισαγωγή

Η Ευρωπαϊκή Ένωση τα τελευταία χρόνια κάνει αρκετές προσπάθειες ενδυνάμωσης της περιβαλλοντικής πολιτικής της, πέρα από του κανονιστικού χαρακτήρα προγράμματά της. Οι προσπάθειες της βασίζονται στην υιοθέτηση “νέων εργαλείων” αντιμετώπισης της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, λειτουργώντας συμπληρωματικά στην ήδη υπάρχουσα κανονιστική πολιτική της, που παραμένει ιδιαίτερος σημαντική, αλλά αναποτελεσματική από μόνη της.

Έτσι, βλέπουμε ενέργειες και χρήση νέων ευέλικτων περιβαλλοντικών εργαλείων, που σαν στόχο έχουν την ευαισθητοποίηση εμπλεκόμενων φορέων όπως, επιχειρήσεις, τοπική κοινωνία, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και κάνοντάς τους να νιώσουν μέρος του περιβαλλοντικού προβλήματος και να συμμετέχουν στη διαμόρφωση περιβαλλοντικών πολιτικών.

Το 1973 διατυπώνονται για πρώτη φορά οι γενικές αρχές της περιβαλλοντικής πολιτικής της Κοινότητας. Με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη του 1986, η προστασία του περιβάλλοντος ανάγεται σε αυτοτελή κοινοτική δράση. Με τα άρθρα 130Π, 130Ρ, 130Σ, προσδιορίζονται οι γενικές αρχές, που δεν είναι μόνο κατευθυντήριες αλλά και νομικά δεσμευτικές. Αρχές που διέπουν την κοινή περιβαλλοντική πολιτική της κοινότητας είναι αυτή της «ενσωμάτωσης» και της «επικουρικότητας». “Ιδιαίτερα σημαντικό θεωρείται το τελευταίο εδάφιο της παρ. 2 του άρθρου 130Π, κατά το οποίο “ οι ανάγκες της προστασίας του περιβάλλοντος αποτελούν συνιστώσα των άλλων πολιτικών της Κοινότητας”. Ακόμα η αρχή της επικουρικότητας αποτέλεσε ιδιαίτερη καινοτομία του εν γένει κοινοτικού δίκαιου.”⁴⁷

Με την Συνθήκη του Μάαστριχ 1992, η προστασία του περιβάλλοντος βελτιώνεται. Η Κοινότητα δεν έχει μόνο οικονομικό προσανατολισμό αλλά μεταλλάσσεται σε ένα πολυδιάστατο θεσμό με διευρυμένες δυνατότητες παρέμβασης στις έννομες τάξεις των κρατών μελών, όχι μόνο σε οικονομικό, αλλά και σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο. Επίσης, με το Πέμπτο Πρόγραμμα Δράσης της Κοινότητας, ορίζεται η αειφόρος ανάπτυξη, δηλαδή η συμβατή με το περιβάλλον ανάπτυξη. Στόχος της η βελτιωμένη ευημερία όλων των πολιτών, καθώς και ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής προστασίας στην εφαρμογή των κοινοτικών πολιτικών.

Συγκεκριμένα στον τομέα διαχείρισης αποβλήτων, η στρατηγική της Κοινότητας στοχεύει, την πρόληψη των αποβλήτων, την ανακύκλωση, την επαναχρησιμοποίηση, την βέλτιστη τεχνική διάθεση και βελτιωμένη παρακολούθηση. Επίσης, την βελτιωμένη ρύθμιση των μεταφορών τους, καθώς και νέα διαχειριστικά εργαλεία για τα απόβλητα. Τέτοια εργαλεία είναι μέσα κανονιστικού, οικονομικού χαρακτήρα, (όπως η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» που προλαμβάνει ή αποκαθιστά τη ζημιά), αξιόπιστες συγκρίσιμες στατιστικές για τα απόβλητα, όπως και προγράμματα διαχείρισης τους. Έπειτα, δημιουργείται θεσμικό πλαίσιο για πληροφόρηση, Ωστε οι ευρωπαίοι πολίτες να έχουν δικαίωμα συμβολής στα πολιτικά δρώμενα.

2.2. Ιστορικό πλαίσιο, συγκρότηση ευρωπαϊκής περιβαλλοντικής πολιτικής.

Από τα πρώτα χρόνια ίδρυσης της τότε ΕΟΚ, βλέπουμε αρκετές αναφορές σε ζητήματα περιβαλλοντικής πολιτικής, χωρίς όμως αυτές να αποτελούν ολοκληρωμένες πολιτικές της Ένωσης. Έχουμε διάφορες οδηγίες που έχουν υπογραφεί στη Συνθήκη της Ρώμης το 1959, για προστασία από τις ακτινοβολίες, το 1972 στο Παρίσι έχουμε την πρώτη Διάσκεψη για το Περιβάλλον, την ίδια χρονιά γίνεται η Διάσκεψη της Στοκχόλμης που σηματοδοτεί την έναρξη των πράσινων πολιτικών και της οικολογικής ανάπτυξης, βασισμένες στην αειφόρο χρήση φυσικών και ανθρώπινων πόρων, σε τοπική και περιφερειακή κλίμακα. Στο Club της ρώμης γίνεται αναφορά με θέμα «Τα όρια της ανάπτυξης» και 1973-1976 προωθείται το πρώτο περιβαλλοντικό πρόγραμμα της ΕΟΚ.

Η περιβαλλοντική πολιτική επικεντρώθηκε, στο διάστημα 1970-1993, σε μέτρα αποκατάστασης, που εντάσσονται στο πλαίσιο μια απαγορευτικής, νομοθετικής αντιμετώπισης του προβλήματος. Η φιλοσοφία ήταν μάλλον διορθωτική («ο ρυπαίνων πληρώνει»), παρά προληπτική. Έτσι, η κοινοτική περιβαλλοντική πολιτική άρχισε σταδιακά να ενσωματώνει έναν αριθμό βασικών αρχών, όπως η πρόληψη της περιβαλλοντικής βλάβης είναι αποτελεσματικότερη από την αποκατάστασή της και ότι η βλάβη θα πρέπει να αποκαθίσταται στην πηγή. Έπειτα, η προσέγγιση του προβλήματος θα έπρεπε να ξεπεράσει την “απαγορευτική” φιλοσοφία που ενέπλεκε μόνο την κυβέρνηση και την βιομηχανία. Η έμφαση θα έπρεπε να μετατοπιστεί στην κοινή ευθύνη μεταξύ των δημόσιων αρχών, των δημόσιων και ιδιωτικών επιχειρήσεων και του κοινού. Τέλος, αυτό που κρίθηκε πολύ απαραίτητο, ήταν μια συνολική σύλληψη για την αντιμετώπιση του προβλήματος που θα συμπεριλάμβανε όλα τα παραπάνω αυτά στοιχεία, αλλά που θα έθετε υπό εξέταση ακόμα και τον τρόπο ζωής μας (καταναλωτικά πρότυπα, τρόποι παραγωγής και χρήσης ενέργειας).⁴⁸

Οι σημαντικότεροι σταθμοί στις αποφάσεις της Κοινότητας σε θέματα περιβαλλοντικής πολιτικής είναι: Στο Κέρντιφ, το 1998, όπου αναγνωρίζεται ως προϋπόθεση της Ανάπτυξης, η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στις τομεακές πολιτικές. Στη Λισσαβόνα το 1999, εκεί διατυπώνεται ο στόχος της ανάδειξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως βιώσιμης και ανταγωνιστικής κοινωνίας, με την αξιοποίηση της ανθρώπινης γνώσης. Έπειτα, το 1991 στο Γκέτεμπορκ,

ολοκληρώνεται η ευρωπαϊκή στρατηγική για την Βιώσιμη Ανάπτυξη με την εξειδίκευση της περιβαλλοντικής διάστασης και τέλος στο Λάακεν το 2001, επιβεβαιώνεται η ανάγκη μετάβασης από το στάδιο του σχεδιασμού, στο στάδιο της εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής.⁴⁹

2.2.1.Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη 1986.

Με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη του 1986, η προστασία του περιβάλλοντος ανάγεται σε αυτοτελή κοινοτική δράση. Με την προσθήκη των άρθρων 130 Π, 130Ρ και 130Σ, προσδιορίζονται οι γενικές αρχές και τα όρια της περιβαλλοντικής δράσης. Οι αρχές αυτές δεν είναι μόνο κατευθυντήριες, αλλά είναι και νομικά δεσμευτικές. Οι πράξεις των κοινοτικών οργάνων και των κρατών μελών πρέπει να εναρμονίζονται. Οι βασικές αρχές που διέπουν την άσκηση της κοινής περιβαλλοντικής πολιτικής είναι α) Η αρχή της ενσωμάτωσης, σύμφωνα με την οποία η πολιτική της Κοινότητας πρέπει να διαμορφώνεται μετά από αξιολόγηση των απαιτήσεων της προστασίας του περιβάλλοντος. β) Η αρχή της επικουρικότητας, που σύμφωνα με το άρθρο 130 Π, « η Κοινότητα δρα στον τομέα του περιβάλλοντος σε περίπτωση που οι στόχοι πραγματοποιούνται καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο παρά σε επίπεδο των επιμέρους κρατών.» “Η διάταξη δεν εφαρμόζεται μόνο σε εκείνους τους τομείς δράσεως της Κοινότητας που η Συνθήκη κατονομάζει ρητά ως “πολιτικές”, αλλά καταλαμβάνει κάθε κοινοτική δραστηριότητα. Εν συνεχεία, δεν αρκείται απλώς στη λήψη απλώς υπ’ όψιν της περιβαλλοντικής παραμέτρου, αλλά απαιτεί την ουσιαστική συνεκτίμηση και στάθμιση του στοιχείου αυτού κατά τη λήψη κάθε αποφάσεως. Η αρχή του στοιχείου της αναλογικότητας θα μπορούσε να είναι σημαντικό επιβοηθητικό στοιχείο για τη στάθμιση αυτή”.⁵⁰

“Η δράση της Κοινότητας, στηρίζεται στις αρχές της προληπτικής δράσης, της επανόρθωσης των προσβολών του περιβάλλοντος, κατά προτεραιότητα στην πηγή, καθώς και στην αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει». Οι ανάγκες προστασίας του περιβάλλοντος αποτελούν συνιστώσα των άλλων πολιτικών της Κοινότητας.”⁵¹ “Η αρχή της προληπτικής δράσης από άποψη σπουδαιότητας, προηγείται. Επιτάσσει προεχόντως σε επίπεδο σχεδιασμού αλλά και σε επίπεδο εκτελέσεως, τη λήψη προληπτικών μέτρων, ώστε από μια δραστηριότητα να μην είναι δυνατόν να δημιουργηθεί δυσμενής επίδραση στο περιβάλλον, δεδομένου ότι η κατασταλτική επέμβαση έχει μεγαλύτερο κόστος από την προληπτική δράση.”⁵²

2.2.2.Μάαστριχ 1992.

Με τη Συνθήκη του Μάαστριχ το 1992, η προστασία του περιβάλλοντος

βελτιώνεται, και εντάσσεται για πρώτη φορά, ρητώς στους σκοπούς και τις αρχές της Κοινότητας. Με τα άρθρα 130P που αντικατέστησαν τα άρ. 130 Π, η δράση για το περιβάλλον ανάγεται σε κοινοτική πολιτική. Η διαμόρφωση αυτών των πολιτικών είναι πάντα σύμφωνη με την προστασία του περιβάλλοντος. Επίσης σύμφωνα με το (άρ. 130P παρ. 2 Συνθ.Ε.Κ.) τα αρμόδια όργανα, πρέπει να στοχεύουν πάντα στο υψηλότερο επίπεδο προστασίας. Η ομοφωνία αντικαθίσταται με την πλειοψηφία στο ΕΚ. Η αρχή της επικουρικότητας μεταφέρεται στο πρώτο μέρος της Συνθήκης. “Σύμφωνα με το άρθρο 130P παρ.2, το περιβάλλον παραμένει βασική συνιστώσα των επιμέρους κοινοτικών πολιτικών, ενώ ο επικουρικός χαρακτήρας της όποιας αυτόνομης κοινοτικής περιβαλλοντικής δράσης αναμορφώνεται προς την κατεύθυνση περαιτέρω συρρίκνωσης της και αντίστοιχης διεύρυνσης του πεδίου δράσης των Κρατών μελών.”⁵³ Με τη Συνθήκη του Μάαστριχ η Κοινότητα πλέον δεν έχει μόνο οικονομικό προσανατολισμό, αλλά μεταλλάσσεται σε ένα πολυδιάστατο θεσμό με διευρυμένες δυνατότητες παρέμβασης στις έννομες τάξεις των κρατών μελών, όχι μόνο σε οικονομικό, αλλά και σε κοινωνικό αλλά και πολιτικό επίπεδο. Ουσιώδη και σημαντική εξέλιξη αυτής της συνθήκης είναι η αυξημένη δυνατότητα παρέμβασης σε περιβαλλοντικά θέματα. (Καράκωστας 2000)

Στις 7 Φεβρουαρίου του 1992, υπογράφεται ένα σύνολο διατάξεων για την Ευρωπαϊκή Ένωση από όλα τα κράτη μέλη. Αυτές προσδίδουν μια νέα διάσταση στη μέριμνα για το περιβάλλον. Έτσι σε επίπεδο αρχών το άρθρο 2 αναφέρεται στην ανάγκη να προωθηθεί: “μια αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων καθώς και μη αειφόρο και μη πληθωριστική και οικονομική αύξηση που θα σέβεται το περιβάλλον”⁵⁴. Έπειτα, το άρθρο 3 ορίζει ότι μεταξύ των δραστηριοτήτων της Κοινότητας περιλαμβάνεται και η άσκηση περιβαλλοντικής πολιτικής, ακόμα το άρθρο 130P παράγραφος 2 ορίζει την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής πολιτικής και στην εφαρμογή των άλλων πολιτικών της Κοινότητας. Επίσης το άρθρο 3 δίνει ιδιαίτερη “αξία στην αρχή της επικουρικότητας, ενώ το άρθρο Α διατυπώνει το στόχο της μέγιστης δυνατής συμμετοχής των πολιτών στη λήψη των αποφάσεων. Επιπλέον, η παράγραφος 3 του άρθρου 130P, αναγκάζει την Κοινότητα να λαμβάνει υπόψη την κοινωνική και οικονομική της ανάπτυξη καθώς και αυτή των περιφερειών της. Τέλος, στις αλλαγές που συμφωνήθηκαν πάνω στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων, εισάγεται η αρχή της πλειοψηφίας στο Συμβούλιο των Υπουργών για τα περισσότερα θέματα που αφορούν στο περιβάλλον, καθώς και ενισχύεται ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στον τομέα αυτόν.

2.2.3.Άμστερνταμ 1997.

Αργότερα, η Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1997 αλλάζει την αρίθμηση των (αρ. 130P, σε 174,175,176 Συνθ.ΕΚ.) και δημιουργώντας το (αρ. 2 της Συνθ) ανάγει για

πρώτη φορά την προστασία του περιβάλλοντος, σε στόχο της κοινότητας ανεξάρτητο από την οικονομική ανάπτυξη.

Η θέση του κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος στην εθνική έννομη τάξη προσδιορίζεται από τις θεμελιώδεις αρχές της υπεροχής και αμεσότητας.

Κάθε κανόνας του πρωτογενούς ή παράγωγου κοινοτικού δικαίου, υπερέχει κάθε εθνικού κανόνα. Ο εθνικός δικαστής πραγματώνει αυτή την αρχή εφαρμόζοντας αυτεπαγγέλτως το κοινοτικό δίκαιο. Η άμεση ισχύς του κοινοτικού δικαίου στην εθνική έννομη τάξη, αποτελεί προϋπόθεση. Επίσης, προϋποθέσεις για την άμεση εφαρμογή κοινοτικής διάταξης είναι αφενός, να αφορά κατά περιεχόμενο την εσωτερική έννομη τάξη και όχι αποκλειστικά τις σχέσεις των κρατών μελών με την Κοινότητα ή τη θεσμική οργάνωση της Κοινότητας και τις αρμοδιότητες των οργάνων της, και, αφετέρου, να είναι επαρκώς ακριβής και να μη χρειάζεται περαιτέρω εξειδίκευση, η οποία να επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια των αρμοδίων οργάνων.

Η συνθήκη του Άμστερνταμ, ανέδειξε τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, ως κεντρικό σημείο της Ευρωπαϊκής πολιτικής, ενώ οι επόμενες Συναντήσεις Κορυφής προχώρησαν στην σταδιακή ανάπτυξη και εξειδίκευση των τριών διαστάσεων που συνθέτουν την έννοια της βιωσιμότητας.⁵⁵

2.3.Θεσμικά όργανα Ευρωπαϊκής περιβαλλοντικής πολιτικής.

Τα Κοινοτικά και θεσμικά όργανα που έχουν ιδιαίτερη σημασία για την περιβαλλοντική πολιτική είναι: Α) Το Συμβούλιο, το οποίο συνίσταται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το συμβούλιο των Υπουργών. Το πρώτο, αποτελείται από τους επικεφαλής των κρατών μελών που συναντώνται δυο φορές το χρόνο. Το δεύτερο, αποτελείται από τους αρμόδιους κατά περίπτωση Υπουργούς (λ.χ. Υπουργούς Περιβάλλοντος) των κρατών μελών.

Το Συμβούλιο έχει εξέχουσα θέση, γιατί δεν μπορεί να θεσπιστεί νομοθεσία παρά τη θέληση του. Το μεγαλύτερο μέρος της κοινοτικής περιβαλλοντικής νομοθεσίας αποτελείται από τις Οδηγίες του Συμβουλίου. Οι αποφάσεις του Συμβουλίου που υιοθετούν μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος (στο πλαίσιο της διαδικασίας σύμπραξής με την Επιτροπή και το Ευρωκοινοβούλιο), απαιτούν ειδική πλειοψηφία.⁵⁶

Β) Την Επιτροπή, που αποτελείται από Επιτρόπους που προέρχονται από όλα τα κράτη μέλη. Εσωτερικά, η Επιτροπή υποδιαιρείται σε Γενικές Διευθύνσεις που όλες λογοδοτούν σε κάποιο Επίτροπο (λ.χ. Διεύθυνση για το περιβάλλον στον Επίτροπο που είναι υπεύθυνος για το περιβάλλον). Η Επιτροπή καταρτίζει τις απαραίτητες προτάσεις νομοθεσίας τις οποίες το Συμβούλιο, όταν νομοθετεί μπορεί να τροποποιήσει μόνο με ομόφωνη ψήφο. Ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι Ελεγκτικές Αρμοδιότητες της Επιτροπής, ελέγχοντας την συμβατότητα των εθνικών διατάξεων με τις κοινοτικές, καθώς και την πρακτική εφαρμογή τους. Αν η Επιτροπή

διαπιστώσει(είτε αυτεπάγγελα είτε μετά από σχετική καταγγελία) ότι το κράτος δεν τήρησε τις υποχρεώσεις του σχετικά με τους κανόνες του κοινοτικού δικαίου για την προστασία του περιβάλλοντος, προχωρεί σε ενέργειες που μπορούν να οδηγήσουν ακόμη και σε προσφυγή στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

Γ) Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο: Εγκρίνει τον διορισμό των μελών της Επιτροπής, συμμετέχει στην νομοθετική διαδικασία και ζητά από την επιτροπή να ετοιμάζει προτάσεις για θέματα που το ίδιο κρίνει, μπορεί στο πλαίσιο της διαδικασίας σύμπραξης(άρθρο 189Γ ΣυνθΕΕ) που ισχύει για το περιβάλλον, να προτείνει τροποποιήσεις σε νομοθετική πρόταση της Επιτροπής.⁵⁷ Έπειτα, μπορεί να ασκήσει veto σε μέτρα που μπορεί να λαμβάνονται σε σχέση με την κοινή αγορά αλλά να έχουν αρνητικές συνέπειες για το περιβάλλον. Ακόμα δέχεται αναφορές των πολιτών για ζητήματα καταστροφής του περιβάλλοντος και διαθέτει μεσολαβητή που ερευνά σχετικές καταγγελίες.

Δ) Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και το Πρωτοδικείο, εξασφαλίζουν την τήρηση των κανόνων του κοινοτικού δικαίου από τα κράτη μέλη και τα όργανα της Ευρ. Ένωσης. Όταν πρόκειται για διατάξεις που έχουν σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος, το Δικαστήριο μπορεί να διατάξει προσωρινά μέτρα, εφόσον επίκειται σοβαρή και ανεπανόρθωτη ζημιά ή να εκδώσει την τελική απόφαση, είτε αν έχει προηγηθεί άλλη καταδίκη, μπορεί να επιβάλλει χρηματικό πρόστιμο κατά του κράτους μέλους.

Ε) Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και η Επιτροπή των Περιφερειών. Η πρώτη, αποτελείται από εκπροσώπους διάφορων οικονομικών και κοινωνικών φορέων, η δεύτερη από εκπροσώπους των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης των κρατών μελών. Ο ρόλος τους είναι συμβουλευτικός, αλλά η επιρροή τους είναι πολύ σημαντική στην διαμόρφωση των κοινοτικών πολιτικών.

2.4. Πολιτική της Κοινότητας στον τομέα διαχείρισης αποβλήτων.

Σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο για το αστικό περιβάλλον, προβλέπεται ιεράρχηση των επιλογών για την διαχείριση αποβλήτων, στην οποία η κύρια έμφαση δίνεται στην πρόληψη παραγωγής αποβλήτων και κατά δεύτερο λόγο στην ανακύκλωση και την επαναχρησιμοποίηση και τέλος στην βελτιστοποίηση των μεθόδων για την τελική διάθεση των αποβλήτων τα οποία δεν επαναχρησιμοποιούνται. Συγκεκριμένα, θα δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στην πρόληψη της παραγωγής αποβλήτων και στην επίλυση των σχετικών προβλημάτων στην πηγή τους, στην ενθάρρυνση της επαναχρησιμοποίησης και της ανακύκλωσης των αποβλήτων, προωθώντας το διαχωρισμό τους στον τόπο που παράγονται και ενθαρρύνοντας το εξορθολογισμό του δικτύου των εγκαταστάσεων διάθεσης. Επίσης, θα πρέπει να προωθηθεί η ανάλυση κύκλου ζωής με τη συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων, ώστε να τεθούν οι βραχυπρόθεσμοι στόχοι. Ιδιαίτερη προσοχή

πρέπει να δοθεί στα επικίνδυνα απόβλητα, τόσο για την πρόληψή τους, όσο και για την ενθάρρυνση της μέγιστης δυνατής ανακύκλωσης και την ανάπτυξη υποδομής σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Κοινότητα για την ασφαλή διάθεσή τους.

Όπου κρίνεται αναγκαίο, θα χρησιμοποιούνται οικονομικά και φορολογικά μέτρα όπως επιβαρύνσεις και τέλη. Η δέσμη νομοθετικών μέτρων για τη διαχείριση των αποβλήτων πρέπει επίσης να συμπληρωθεί με την έκδοση ειδικών οδηγιών για την συσκευασία, την αποτέφρωση των βιομηχανικών και τοξικών αποβλήτων και για τον έλεγχο και την αποκατάσταση των χώρων ταφής καθώς και με μία γενικότερη οδηγία για την αστική ευθύνη στην περίπτωση ζημιών.⁵⁸

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα είναι ιδιαίτερα ανήσυχη λόγω της μεγάλης αύξησης παραγωγής αποβλήτων. Σύμφωνα με στοιχεία της, έχουμε σύνολο αποβλήτων 1,3 δις τόνοι, ανά κεφαλή 3,5 τόνοι (χωρίς γεωργικά). Απόβλητα μεταποίησης 26%, απόβλητα ορυχείων και λατομείων 29%, απόβλητα οικοδομών και κατεδαφίσεων 22%, στερεά αστικά απόβλητα 14%, επικίνδυνα απόβλητα 2%.⁵⁹

Έτσι, στρατηγική της Ε.Ε. είναι η πρόληψη των αποβλήτων, η ανακύκλωση και η επαναχρησιμοποίηση, η βέλτιστη τελική διάθεση και βελτιωμένη παρακολούθηση. Η στρατηγική αυτή, τονίζει την ανάγκη για μειωμένη διακίνηση αποβλήτων, και βελτιωμένη ρύθμιση των μεταφορών τους, καθώς και νέα καλύτερα διαχειριστικά εργαλεία για τα απόβλητα. Τέτοια εργαλεία είναι, τα μέσα κανονιστικού και οικονομικού χαρακτήρα, οι αξιόπιστες και συγκρίσιμες στατιστικές για τα απόβλητα, τα προγράμματα διαχείρισης αποβλήτων, η τήρηση της υφιστάμενης νομοθεσίας, και ο προσδιορισμός των επιμέρους αποβλήτων.

Οι ειδικότερες διατάξεις που αφορούν την παραγωγή και την διαχείριση στερεών αποβλήτων, τόσο σε εθνικό επίπεδο, όσο και κοινοτικό επίπεδο, ως εμπίπτουσες στον γενικότερο κλάδο του δικαίου προστασίας περιβάλλοντος, διέπονται από τις εξής κύριες αρχές, οι οποίες για πρώτη φορά αποτυπώθηκαν στο περιβαλλοντικό πρόγραμμα της Κοινότητας το 1973.

α) Η αρχή της προλήψεως εκφράζει την ανάγκη όχι μόνο κατασταλτικής αλλά και προληπτικής αντιμετώπισης των βλαβών που είναι δυνατόν να προκληθούν στο περιβάλλον από τις δραστηριότητες παραγωγής ή διάθεσης στερεών αποβλήτων. Υλοποιείται μέσω διατάξεων που προβλέπουν ποινές στους Κατόχους στερεών αποβλήτων που τα απορρίπτουν με ανεξέλεγκτο τρόπο, καθώς και των διατάξεων που αφορούν στη συλλογή απορριμμάτων, την εγκατάσταση και προδιαγραφές λειτουργίας χώρων διάθεσης στερεών αποβλήτων, κλπ. Η αρχή αυτή θεσμοθετήθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 1650/1986 περί μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος.

β) Η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» εκφράζει την υποχρέωση που αναλαμβάνει εκείνος ο οποίος παράγει και επιβαρύνει το περιβάλλον με στερεά απόβλητα, να αναλαμβάνει και την εξουδετέρωση της προσβολής. Η αρχή αυτή θεσμοθετήθηκε στην Ελλάδα με τον ν.1650/1986

γ) Η αρχή της συνεργασίας, εκφράζει την ανάγκη της από κοινού αντιμετώπισης από το κράτος και την κοινωνία των σχετικών με τη διαχείριση των στερεών αποβλήτων προβλημάτων. Τέτοια προβλήματα είναι, η ανάγκη μείωσης των παραγόμενων ποσοτήτων, η προώθηση προγραμμάτων διαχωρισμού ανακυκλώσιμων υλικών στην

πηγή, η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για συμμετοχή σε προγράμματα ανακύκλωσης κλπ Η αρχή αυτή υιοθετείται επίσης από τον ν.1650/1986

δ) Η αρχή της δημοσιότητας, εκφράζει την υποχρέωση του κράτους και ταυτόχρονα το δικαίωμα του πολίτη να πληροφορείται τις σχεδιαζόμενες διοικητικές δραστηριότητες και να μπορεί να συμμετέχει ενεργά στη διαμόρφωσή τους. Η αρχή υλοποιείται αφ' ενός μέσω του ν. 1599/1986 «περί σχέσεως κράτους και πολίτη» και αφ' εταίρου με την αναγνωρισμένη αρμοδιότητα των ΟΤΑ σε θέματα διαχείρισης στερεών αποβλήτων, όπου οι συμμετοχικές διαδικασίες είναι περισσότερο άμεσες.

ε) Η αρχή της ανάγκης για άμεση και σφαιρική αντιμετώπιση των επιπτώσεων από τις ανθρώπινες δραστηριότητες και το περιβάλλον, μέσω του σχεδιασμού προγραμμάτων δράσης σε διακρατικό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

στ) Η αρχή αποφυγής χρησιμοποίησης φυσικών πόρων, η οποία έχει σοβαρές επιπτώσεις στην οικολογική ισορροπία.

ζ) Η αρχή της προώθησης των επιστημονικών και τεχνολογικών γνώσεων, οι οποίες συμβάλλουν στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και την προστασία τους από τις ανθρώπινες δραστηριότητες.

η) Η αρχή αφύπνισης οικολογικής συνείδησης στους πολίτες μέσω κατάλληλης εκπαίδευσης, στο μέτρο που η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί καθήκον όλων.

θ) Η αρχή της εναρμόνισης των εθνικών προγραμμάτων δράσης για τη προστασία του περιβάλλοντος σε Κοινοτικό επίπεδο, ώστε να επιτυγχάνεται κατά τον δυνατόν ευρύτερος συντονισμός δράσεων.

ι) Η αρχή της αναγνώρισης των συμφερόντων των αναπτυσσόμενων χωρών, στο πλαίσιο του σχεδιασμού της Κοινοτικής περιβαλλοντικής πολιτικής.

ια) Η αρχή της αποφυγής δημιουργίας προβλημάτων διασυνοριακής ρύπανσης.⁶⁰

Εκτός από τις κοινοτικές οδηγίες που αφορούν ειδικά απόβλητα και τις οδηγίες που ρυθμίζουν ορισμένες πλευρές της προστασίας των υδάτων επιφανείας και των υπόγειων υδάτων, το ζήτημα της διαθέσεως των (στερεών) αποβλήτων αντιμετωπίζεται κατά βάση από την Οδηγία 75/442 και επικουρικά, για τα εξ' αυτών τοξικά και επικίνδυνα από την Οδηγία 78/319/ΕΟΚ. Στις οδηγίες αυτές, η έννοια της «διαθέσεως» οριοθετείται με ιδιαίτερη ευρύτητα και περιλαμβάνει την συγκέντρωση, διαλογή μεταφορά και επεξεργασία τω αποβλήτων, την εναποθήκευση τους και απόθεση τους επί ή εντός του εδάφους και τέλος την ενεργοποίηση της διαδικασίας μετατροπής για την επαναχρησιμοποίηση, ανάκτηση ή ανακύκλωσή τους (άρθρο 1). Κοινός σκοπός των οδηγιών αυτών-που στηρίζονται σήμερα στα άρθρα 100 και 235 ΣυνθΕΟΚ- είναι εν πρώτοις, να εναρμονιστούν οι διατάξεις των διάφορων κρατών-μελών για τη διάθεση των αποβλήτων, δεδομένου ότι οι διαφορές των εθνικών διατάξεων ενδέχεται να δημιουργήσουν άνισους όρους ανταγωνισμού και να επηρεάσουν άμεσα την εσωτερική λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Επιπλέον, να συμβάλουν στην προσπάθεια προστασίας του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής του ανθρώπου (που είναι και ένας από τους βασικούς στόχους της Κοινότητας) από

την διάθεση των αποβλήτων και τέλος να συνδράμουν στην εξοικονόμηση των φυσικών πόρων με την ανάκτηση των αποβλήτων και την χρησιμοποίηση των ανακτηθέντων υλικών.⁶¹

Ανεξάρτητα από των σύνολο των κοινοτικών οδηγιών, έχουμε και μια σειρά οικονομικών μέτρων όπως τους φόρους και τα τέλη. Τα μέτρα αυτά έχουν θεσπιστεί στο παρελθόν με σκοπό κυρίως τη συλλογή των αναγκαίων κονδυλίων για τις ενέργειες και την υποδομή καθαρισμό, όπως είναι οι αναγκαίες εγκαταστάσεις λυμάτων και θα διατηρήσουν την σημασία τους για σκοπούς όπως η διάθεση αποβλήτων.⁶²

Επιπλέον, με οδηγία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας δημιουργείται το θεσμικό πλαίσιο για το δικαίωμα στην πληροφόρηση, όχι μόνο σε διακρατικό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο πολιτών. Έτσι ώστε οι Ευρωπαίοι πολίτες να έχουν καλύτερη ενημέρωση και να αξιοποιούν αποτελεσματικότερα το δικαίωμα συμβολής τους στα περιβαλλοντικά δρώμενα. Η αρχή της πληροφόρησης-ενημέρωσης, εμφανίζεται πρώτα στο εσωτερικό δίκαιο των κρατών και χρησιμοποιείται σε ευρεία κλίμακα για την προστασία του περιβάλλοντος.

Έπειτα, έχουμε την αρχή της “πρόληψης”, που έρχεται να προλάβει και να αποτρέψει την περιβαλλοντική βλάβη πριν την εμφάνισή της. Η αρχή της πρόληψης, προσπαθεί να καλύψει σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες που έχουν σχέση με την ποιότητα και ποσότητα των απειλούμενων περιβαλλοντικών βλαβών, καθώς και νομικές ανάγκες που προκύπτουν από την ανεπάρκεια του υπάρχοντος νομικού πλαισίου.

Ακόμα, έχουμε την αρχή της “ευθύνης”, όπου ξεκινά από τον απλό πολίτη ενεργώντας καθημερινά, χωρίς να προκαλεί οικολογική ένταση και προχωρεί μέχρι το κράτος, το οποίο ανεξάρτητα με το οικονομικό του σύστημα, οφείλει να αναπτύσσει τεχνική, οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα χωρίς να είναι οικολογικά ζημιόγono για τα γενικότερα περιβαλλοντικά αγαθά που ανήκουν στο κοινωνικό σύνολο.

Τέλος, βασική αρχή είναι αυτή της “αποζημίωσης”, με την καταβολή χρηματικού ποσού. Παράλληλη αυτής και εξέλιξή της, είναι η αρχή “ο ρυπαίνων πληρώνει”, όπως ακριβώς έγινε αποδεκτή από τον Ο.Ο.Σ.Α.(Τσάλτας 1990)

2.5. Συμπεράσματα

Στο κεφάλαιο αυτό, κάναμε μια ιστορική αναδρομή στην Ευρωπαϊκή περιβαλλοντική πολιτική, από την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη το 1986, όπου η προστασία του περιβάλλοντος ανάγεται σε αυτοτελή κοινοτική δράση, στη Συνθήκη του Μάαστριχ το 1992, όπου η Κοινότητα έχει διευρυμένες δυνατότητες παρέμβασης στα κράτη μέλη. Στη συνέχεια παρουσιάσαμε το Πέμπτο Πρόγραμμα Δράσης και την Συνθήκη του Άμστερνταμ, η οποία εκφράζεται αναλυτικότερα ως στόχος της Κοινότητας για συμβατή ανάπτυξη σε σχέση με το περιβάλλον (αειφόρος ανάπτυξη) και για ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στο σύνολο των κοινοτικών τομεακών πολιτικών. Από τη παρουσίαση των θεσμικών οργάνων της ένωσης και του

ρόλου τους στην άσκηση περιβαλλοντικής πολιτικής και την ανάλυση της πολιτικής της Κοινότητας πάνω στο ζήτημα διαχείρισης αποβλήτων. Σημαντική αναδείχθηκε η σημασία που αποδίδει η Ε.Ε. στα περιβαλλοντικά προβλήματα και την αναγκαιότητα για τα κράτη μέλη, να προσαρμόσουν την εθνική νομοθεσία τους στο ευρωπαϊκό κεκτημένο. Αρχές που έχουν θεσπιστεί, από την Ε.Ε. σχετίζονται με την πρόληψη, τμήμα πολύ σημαντικό για την αποτροπή της βλάβης πριν από την δημιουργία της, την δημοσιότητα, την συνεργασία, την ανάγκη για άμεση και σφαιρική αντιμετώπιση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, την αφύπνιση της οικολογικής συνείδησης, την προώθηση των επιστημονικών και τεχνολογικών γνώσεων, την αρχή εναρμόνισης των εθνικών προγραμμάτων δράσης για την προστασία του περιβάλλοντος, την αρχή αναγνώρισης των συμφερόντων των αναπτυσσόμενων χωρών και την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει»

3. «Ο ρόλος και οι σχέσεις των βασικών φορέων που μετέχουν στην περιβαλλοντική διαχείριση».

3.1. Ο ρόλος των εμπλεκόμενων φορέων.

Η πολιτεία συνειδητοποιώντας την ανάγκη για μια ολοκληρωμένη περιβαλλοντική πολιτική, προσπαθεί να ενισχύσει σημαντικά το αίσθημα του εθελοντισμού σε θέματα περιβάλλοντος σε διάφορους φορείς κοινωνικοποίησης των ατόμων, όπως στα σχολεία και στα Πανεπιστήμια. Με την συμβολή της εκπαιδευτικής περιβαλλοντικής πολιτικής, τα άτομα θα ωθηθούν σε δράση χωρίς υποχρέωση από δυνάμεις εξωτερικές, αλλά θα κινηθούν σύμφωνα με τις ανάγκες τους για μια καλύτερη ποιότητα ζωής. Θα εφαρμόσουν ευρύτερες μορφές συνεργασίας και επικοινωνίας, σε περιπτώσεις ακόμα που είναι δύσκολο να επιλυθούν προβλήματα μέσα από τους υπάρχοντες θεσμούς.

“Η κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ διάφορων επιπέδων διοίκησης και αυτοδιοίκησης και η συγκεντρωτική τάση την οποία μαρτυρεί και αναπαράγει, προσλαμβάνουν ιδιαίτερο νόημα αν συνδυαστούν με τις σχέσεις κράτους και αυτοδιοίκησης που χαρακτηρίζονται συχνά από αμοιβαία δυσπιστία. Σ’ αυτό το πλαίσιο οι ΟΤΑ τείνουν τις περισσότερες φορές να λειτουργούν ως ομάδες πίεσης, υποστηρίζοντας ή αντιμαχόμενοι την προστασία του περιβάλλοντος”⁶³.

Η επιτυχία της προσπάθειας για επίτευξη της αειφορίας θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από, τις αποφάσεις, τις ενέργειες και την επίδραση που ασκεί το ευρύ κοινό. Σύμφωνα όμως με έρευνες, ενώ η συνειδητοποίηση σε θέματα περιβάλλοντος αυξάνεται συνεχώς, το κοινό δεν έχει την απαραίτητη πληροφόρηση. Εκτός από την δυνατότητα πρόσβασης σε περιβαλλοντικές πληροφορίες, σύμφωνα και με την Οδηγία 90/313/ΕΟΚ και το δικαίωμα συμμετοχής στην εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων των μεγάλων έργων, έχει ουσιαστική σημασία να δοθεί στους πολίτες η ικανότητα συμμετοχής στη διαδικασία καθορισμού των όρων για την χορήγηση αδειών λειτουργίας και τον ολοκληρωμένο έλεγχο της ρύπανσης. Οι πολίτες επίσης πρέπει, να έχουν δυνατότητα εκτίμησης των δημόσιων και ιδιωτικών επιχειρήσεων, λαμβάνοντας πληροφόρηση για τις εκπομπές, τις απορρίψεις και τα απόβλητα

3.2. Κεντρικό Κράτος.

Οι πρώτες προσπάθειες για άσκηση περιβαλλοντικής πολιτικής, αντανακλούσαν τις απόψεις της εποχής για το χαρακτήρα των περιβαλλοντικών προβλημάτων και εστιάστηκαν στη προσαρμογή υφιστάμενων οργανωτικών δομών με βάση το κράτος (κεντρική διοίκηση). Στη συνέχεια, υιοθετήθηκαν αντιλήψεις περί ευρύτερης ευθύνης για τα προβλήματα του περιβάλλοντος και συνειδητοποίηση της ανάγκης συμπλήρωσης της οργανωτικής προσπάθειας με μια παράλληλη “εκ των κάτω” προσέγγιση. Στο πλαίσιο αυτό κινητοποιήθηκαν και διάφοροι φορείς, ιδιαίτερα η τοπική αυτοδιοίκηση. Έπειτα, ιδιαίτερη προσπάθεια καταβάλλεται στην αξιοποίηση πρωτοβουλιών των διάφορων μη κυβερνητικών οργανισμών και ιδιωτών.

Λόγο των αδυναμιών που παρατηρούνται στην άσκηση περιβαλλοντικής πολιτικής, μη κυβερνητικοί και ιδιωτικοί οργανισμοί, θεωρούνται ιδιαίτερα αποδεκτοί στην αντιμετώπιση προβλημάτων. Το κύριο θέμα που προκύπτει είναι ο επιμερισμός των ρόλων, κυρίως σε σχέση με τον επιτελικό σχεδιασμό και εφαρμογή της πολιτικής.

“Η πολιτική του περιβάλλοντος αποτελεί κλασσική περίπτωση δημόσιας πολιτικής που απαιτεί σημαντικό βαθμό αποκέντρωσης, δεδομένου ότι τα προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει προληπτικά ή κατασταλτικά, εμφανίζουν έντονη διασπορά στο χώρο. Κατά συνέπεια, δεν συμβιβάζεται με μια συγκεντρωτική λογική που αγνοεί την ανάγκη για ένα αποκεντρωμένο δίκτυο πληροφόρησης, παρακολούθησης και ελέγχου. Στο ίδιο πλαίσιο γίνεται αντιληπτός και ο δυνάμει (και υπό προϋποθέσεις) σημαντικός ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης, ως συλλογικού εκφραστή της τοπικής κοινωνίας και βασικού μηχανισμού βελτίωσης της ποιότητας ζωής του τοπικού πληθυσμού”.⁶⁴

Στο τομέα των μέτρων που μπορεί να ληφθούν από πάνω, είναι σημαντικό τα κοινοβούλια να κρατήσουν ουσιαστικές αρμοδιότητες. Η θέση της πολιτικής μπορεί ακόμα να βελτιωθεί με την οργάνωση συναινετικών διαδικασιών, την αναζήτηση νέων συμμάχων και τη διεύρυνση της βάσης των φορέων αποφάσεων. Ακόμα, μεγάλα περιθώρια λήψης “μέτρων από πάνω” προσφέρει η απαλλαγή της πολιτικής από τον λεπτομερή σχεδιασμό της παραγωγής, με τον περιορισμό της σε μια συναινετική διαμόρφωση ενός πλαισίου κοινωνικών συνθηκών. «Στο είδος αυτό της κρατικής (ή διεθνούς) παρέμβασης, ανήκει και η παραχώρηση ιδιαίτερων αρμοδιοτήτων, στις περιφερειακές διοικητικές μονάδες., που θα αναλάβουν όχι μόνο τον λεπτομερή σχεδιασμό, αλλά και τις πλατύτερες αρμοδιότητες στο τομέα του κοινού συμφέροντος: ρυθμίσεις και προδιαγραφές της τοπικής αυτοδιοίκησης, που μπορεί να είναι αυστηρότερες από τις αντίστοιχες κρατικές προδιαγραφές, μπορούν να προσφέρουν καλύτερη προστασία στους πολίτες και ταυτόχρονα να αποτελέσουν πραγματικά μοχλό ανανέωσης.»⁶⁵

Έπειτα, η άσκηση της περιβαλλοντικής πολιτικής, στηρίζεται σε οριζόντιες πολιτικές μορφές. Ο οριζόντιος αυτός χαρακτήρας, προϋποθέτει συντονισμό

προσπαθειών σε όλα τα επίπεδα άσκησης πολιτικής, κάτι που είναι δύσκολο να εφαρμοστεί για την χάραξη μιας ολοκληρωμένης πολιτικής για το περιβάλλον.⁶⁶ Η τάση που επικρατεί τελευταίως είναι, η χάραξη της στρατηγικής να παραμένει σε κεντρικό επίπεδο, ενώ η άσκηση πολιτικής να αποκεντρωθεί σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, με την εξασφάλιση διαδικασιών σχεδιασμού εκ των κάτω προς τα άνω. Ο ρόλος και η εμπλοκή των μη κυβερνητικών φορέων και των διεθνών οργανισμών, θεωρείται ιδιαίτερα απαραίτητος στην στήριξη της προσπάθειας αυτής. Η συμβολή τους και στο παρελθόν σε θέματα ευαισθητοποίησης και ανάδειξης περιβαλλοντικών προβλημάτων υπήρξε καταλυτική, οπότε η συμμετοχή και αυτών των φορέων στη χάραξη περιβαλλοντικής πολιτικής θεωρείται πια σημαντική.

Παρόλα αυτά, η περιβαλλοντική πολιτική βασίζεται ακόμα στο ρυθμιστικό ρόλο της κεντρικής διοίκησης στον ελληνικό χώρο και δεν προσανατολίζεται ακόμα έντονα σε συμμετοχικές μορφές διοίκησης για την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών προβλημάτων.

3.3. Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Πολύ σημαντικός είναι ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης στην διαμόρφωση περιβαλλοντικών πολιτικών. Ιστορικά, το οικολογικό κίνημα αναπτύχθηκε γρήγορα χάρη σε ένα πλήθος από τοπικές ενώσεις που αντιπροσωπεύουν ένα κίνημα προστασίας των δημοκρατικών δικαιωμάτων των πολιτών. Αγωνιζόμενο για ένα καλύτερο πλαίσιο ζωής, ή εναντίον των ολοένα και μεγαλύτερων προνομίων της κεντρικής εξουσίας. Αυτό το αποκεντρωτικό και αυθόρμητο κίνημα μπορεί να μην είναι μέσα από πολιτικά κόμματα, συνδικάτα ή εκλογές, αλλά έκφραση τοπικών αναγκών και συμφερόντων τοπικών ενώσεων.⁶⁷

Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης αναβαθμίζεται, αναπτύσσοντας μια νέα δυναμική. Οι θεσμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης αποκτούν ιδιαίτερη σημασία, η οποία αφορά στην άσκηση των διοικητικών αρμοδιοτήτων (τους) τοπικής φύσης, με σκοπό την καλύτερη εξυπηρέτηση του πολίτη και σε τελική αναγωγή, του δημόσιου συμφέροντος. Από την άλλη πλευρά, ο αυτονόητος, σήμερα πλέον δημοκρατικός χαρακτήρας των ο.τ.α.- όπως αυτός προκύπτει κατεξοχήν από την συγκρότηση του εκλογικού σώματος και την ανάδειξη των οργάνων τους-συμβάλλει στην εντατικότερη εφαρμογή της ομώνυμης αρχής τόσο σε συνταγματικό και νομοθετικό επίπεδο όσο και στην καθημερινή διοικητική πρακτική.⁶⁸

Πάντως, παρόλη τη θέσπιση μέτρων και νομοθεσίας για την περιβαλλοντική περιφερειακή πολιτική, πολλά προβλήματα που οριοθετούνται σε τοπικό επίπεδο, ρυθμίζονται συνήθως στα πλαίσια κατευθείαν παρεμβάσεων της κεντρικής πολιτικής και διοικητικές εξουσίες, ενώ παράλληλα οι τοπικές ισχυρές κοινωνικές ομάδες διατηρούν προνομιακό status. Το σύστημα ρυθμίσεων νομιμοποιείται ταυτόχρονα από ένα εκτεταμένο πλέγμα παραδοσιακών πολιτικών σχέσεων, που εμποδίζουν σε τοπικό και γενικό επίπεδο την έκφραση μιας οργανωμένης και εσωτερικά δομημένης πολιτικής βούλησης. (Ψυχοπαίδης, Κ. 1982) Τα τελευταία χρόνια όμως γίνεται μια

προσπάθεια αναβάθμισης του ρόλου της τοπικής κοινωνίας, με τη βοήθεια ενός δημοκρατικού προγραμματισμού, την εκτεταμένη τοπική συναίνεση, που ως στόχο έχουν την μετάβαση από ένα σύστημα κεντρικών ρυθμίσεων σε μια αποκεντρωμένη και ευέλικτη διοικητική και πολιτική εξουσία.⁶⁹

Η επιβίωση της τοπικής και της περιφερειακής αυτοδιοίκησης δεν στηρίζεται απλώς σε γραφειοκρατική και διοικητική αποκέντρωση δραστηριοτήτων.. Αντίθετα, χωρίς παράλληλη μεταβίβαση εξουσίας και πόρων, η τοπική κοινότητα παραμένει εκτελεστικό όργανο της κεντρικής εξουσίας και διοίκησης. Αν δεν επιτευχθεί συγχρόνως ανακατανομή εξουσίας, ελέγχου, πόρων και η δημιουργία νέων κοινωνικών θεσμών και νέων συλλογικών τοπικών σχέσεων και δικτύων αυτοβοήθειας, δεν υλοποιείται ικανοποιητικά η αυτοδιοίκηση. Η ουσιαστική ενεργοποίηση και συμμετοχή των πολιτών στην τοπική κοινότητα προϋποθέτει, μεταξύ άλλων, την εξασφάλιση εξουσίας, πόρων και κατάλληλου κοινωνικού πλαισίου και θεσμών στο τοπικό επίπεδο, που έχει ατροφήσει από μακροχρόνια έλλειψη πρωτοβουλίας, συμμετοχής και ελέγχου των παραγόντων που καθορίζουν την ποιότητα ζωής.⁷⁰

Σήμερα εκφράζεται δυσaráσκεια με τον τρόπο οργάνωσης /λειτουργίας του πρότυπου της αποκεντρωμένης γραφειοκρατίας και ασκείται έντονη κριτική στο γεγονός της απομάκρυνσης από τους πολίτες και την κοινωνία των μεγάλων μεγέθους ΟΤΑ . Το βασικό ζήτημα που τίθεται, είναι το ζήτημα της διεύρυνσης της τοπικής δημοκρατίας. Σε αυτή την κατεύθυνση αναλαμβάνονται πρωτοβουλίες με σκοπούς την βελτίωση της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, την ενίσχυση της συμμετοχικής δημοκρατίας και την εισαγωγή μορφών άμεσης δημοκρατίας.⁷¹

Ορισμένα περιβαλλοντικά προβλήματα που έχουν έντονα τοπικό χαρακτήρα, απορρέουν από ευρύτερα κοινωνικο- οικονομικά φαινόμενα. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών επιβαρύνει ιδιαίτερα τις τοπικές κοινωνίες χωρίς απαραίτητα να υπάρχουν και αντίστοιχες άμεσες ωφέλειες, φέρνοντας στο προσκήνιο το ρόλο των εθνικών και τοπικών φορέων, την κατανομή κόστους και ωφελειών μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών φορέων. Άλλα, προβλήματα μπορεί να έχουν τόσο τοπικό όσο και υπερτοπικό γεωγραφικό χαρακτήρα, που η αντιμετώπισή τους περιλαμβάνει θέματα διεθνών σχέσεων και συγκρούσεων με πολιτικό ή οικονομικό χαρακτήρα Έτσι οι σύγχρονες προσεγγίσεις είναι ευρύτερες, πιο δυναμικές και βασίζονται σε συντονισμένες πολλαπλές δράσεις σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο, με την κινητοποίηση όλων των φορέων, ιδιωτικού και δημόσιου τομέα αλλά και όλων των ατόμων.⁷²

Η πρόκληση για τις Νομαρχιακές Αρχές και τις κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις που ουσιαστικά και μακροπρόθεσμα ενδιαφέρονται για τις ριζικές αλλαγές, είναι να αναλάβουν πρωτοβουλίες εκείνες που θα αναδείξουν την ουσία των προβλημάτων και την κατεύθυνση των αναγκαίων παρεμβάσεων για μια άλλη πορεία της ΝΑ. Είναι προφανές σήμερα ότι δεν αρκεί η έγκριση του νέου θεσμικού πλαισίου και των μεταβατικών οργανισμών εσωτερικής υπηρεσίας για την ενεργοποίηση της ΝΑ ως αυτοδιοικητικού θεσμού. Το πρόβλημα του περιορισμού της κρατικής-κυβερνητικής παρέμβασης δεν περιορίζεται μόνο σε μια αντιπαράθεση (ανούσια συχνά) με τον διορισμένο Περιφερειακό Διευθυντή.

Οι Νομαρχιακές Αρχές προκειμένου να συγκροτήσουν και να υλοποιήσουν μια πολιτική ενεργοποίησης του νέου αυτοδιοικητικού θεσμού είναι ανάγκη να πραγματοποιήσουν τομή σε λογικές που αναπαράγουν το διαχειριστικό κλίμα, τις πελατειακές σχέσεις σε τοπικό επίπεδο, την αδιαφορία και την έλλειψη κοινωνικού ελέγχου.

Η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση αναγνωρίζεται από το ισχύον θεσμικό πλαίσιο ως ο κύριος φορέας δημοκρατικού προγραμματισμού σε Νομαρχιακό επίπεδο και επομένως αναλαμβάνει:

- το έργο του σχεδιασμού και υλοποίησης προγραμμάτων οικονομικής-κοινωνικής πολιτιστικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης του Νομού.

- την κύρια ευθύνη διατύπωσης προτάσεων έργων και παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του Νομού, τα οποία εντάσσονται ως χρηματοδότηση, στα εθνικά επιχειρησιακά προγράμματα του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, στο Περιφερειακό Επιχειρηματικό Πρόγραμμα και σε άλλα εθνικά και κοινοτικά προγράμματα.

- το ρόλο του ισότιμου συνεργάτη με τους πρωτοβάθμιους ΟΤΑ και με τους φορείς συνεργασίας τους (Συμβούλια Περιοχής, Σύνδεσμοι) για την υποστήριξη των διαδικασιών σχεδιασμού και εφαρμογής Τοπικών Αναπτυξιακών Προγραμμάτων, έργων προστασίας και περιβάλλοντος κλπ.⁷³

Τα ζητήματα οργάνωσης –λειτουργίας -διοίκησης της ΝΑ θα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο επιστημονικής ανάλυσης για την διαμόρφωση συγκεκριμένων προτάσεων σε επίπεδο κάθε νομού με την συμμετοχή των αιρετών, των εργαζομένων φορέων και με τη υποστήριξη ειδικευμένων επιστημονικών στελεχών. Βασική κατεύθυνση ενός προγράμματος οργανωτικής ανάπτυξης του νέου θεσμού, αποτελεί η ανάδειξη της ΝΑ σε τοπική εξουσία, ικανή να αντιμετωπίσει όλα τα θέματα νομαρχιακού επιπέδου-ανεξαρτήτως των θεσμικά κατοχυρωμένων αρμοδιοτήτων-είτε λαμβάνοντας πρωτοβουλίες η ίδια είτε παρεμβαίνοντας στους αρμόδιους φορείς. Επομένως, στη διαρθρώσει και την λειτουργία των πολιτικών οργάνων και των υπηρεσιών της, θα αντανakλώνται οι κοινωνικές, οικονομίες κ.α. ανάγκες του νομού. Έτσι η οργάνωση-λειτουργία της ΝΑ θα πρέπει ακόμα να συμβάλλει στην ανάπτυξη της δημοκρατίας στο χώρο της, με την δημιουργία σχέσεων συνεργασίας με τους πολίτες και τους συλλογικούς φορείς, στην κατεύθυνση ενεργοποίησης διαδικασιών κοινωνικού ελέγχου και συμμετοχής, με την δημιουργία δομών και λειτουργιών επικοινωνίας, συμμετοχής και διασφάλισης του ενεργού ρόλου των τοπικών φορέων σε όλες τις υποθέσεις που τους αφορούν.

Η σύνταξη/ έγκριση του οριστικού Οργανισμού Εσωτερικής Υπηρεσίας θα πρέπει να συνδυάζεται με την εκπόνηση και υλοποίηση ενός σχεδίου συνολικής οργανωτικής ανάπτυξης της ΝΑ με αιχμές:

- την ενίσχυση του ρόλου των πολιτικών οργάνων σε θέματα επιτελικού σχεδιασμού, ιεράρχησης των αναγκών, σχεδιασμού της δράσης της ΝΑ, με ταυτόχρονο περιορισμό της ενασχόλησής τους με τρέχοντα υπηρεσιακά θέματα.

- τη αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων τόσο στο πλαίσιο των αιρετών οργάνων όσο και στον υπηρεσιακό μηχανισμό σε συνδυασμό με την ενεργοποίηση διαδικασιών ελέγχου του νομαρχιακού έργου(απολογισμός έργου αιρετών και υπηρεσιών) με την αξιοποίηση και του πληροφοριακού συστήματος της ΝΑ

-την ενίσχυση των σχέσεων συνεργασίας της ΝΑ με τους τοπικούς κοινωνικούς φορείς και της επικοινωνίας με τους ΟΤΑ, με φορείς της Δημόσιας Διοίκησης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁷⁴

Ο σχεδιασμός της περιβαλλοντικής σίγουρα επιβάλλεται να φαίνεται σε κεντρικό επίπεδο. Η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί όμως να συμμετέχει στη διαδικασία διαμόρφωσης της- πράγμα που σε κάποιο βαθμό προβλέπεται. Αν και δεν αποτελεί νομικά τμήμα της κρατικής διοίκησης, αποτελεί δυνητικά τμήμα του δικτύου για τη στήριξη της περιβαλλοντικής πολιτικής. “Ο Ν.1650/1986 αναγνωρίζει σε κάποιο βαθμό το ρόλο της και προβλέπει τη δυνατότητα μεταβίβασης αρμοδιοτήτων σε αυτήν. Η εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής εξακολουθεί κατά κύριο λόγο να ανατίθεται στις κεντρικές και νομαρχιακές υπηρεσίες, ενώ παράλληλα παραμένουν ανενεργές σχετικές διατάξεις του Ν.1650/1986. Η μέλλουσα εφαρμογή της αυτοδιοίκησης δεύτερου βαθμού θα σημάνει ωστόσο και τη διεύρυνση των αρμοδιοτήτων της σε ζητήματα περιβάλλοντος.

Έτσι, θα πληρούνται οι απαραίτητες αντικειμενικές προϋποθέσεις, ώστε οι ΟΤΑ να αναλάβουν από σήμερα πρωτοβουλίες και δράσεις προς την κατεύθυνση αυτή. Οπωσδήποτε πρόκειται για ένα δύσκολο εγχείρημα, όταν σχετίζεται με την αλλαγή αντίρροπων συνηθειών των πολιτών, συνηθειών όμως για τη δημιουργία και αναπαραγωγή των οποίων κάθε άλλο άμοιρη ευθυνών είναι και η Τοπική Αυτοδιοίκηση. Όμως, προηγουμένως απαιτείται η ύπαρξη οράματος και πολιτικής βούλησης από την πλευρά των τοπικών αρχόντων. Όπου αναλαμβάνονται από ΟΤΑ πρωτοβουλίες, με στόχο, σχέδιο και προετοιμασία, ο κρίσιμος ελάχιστος αριθμός δημοτών, που είναι αναγκαίος για να στηρίξει την κάθε προσπάθεια ιδιαίτερα στη δύσκολη φάση εκκίνησης, υπάρχει.⁷⁵

4. Ο ρόλος της βιομηχανίας ως μοχλός πίεσης στην περιβαλλοντική πολιτική.

Για πρώτη φορά το 1977, εισάγεται η έννοια της “βιώσιμης ανάπτυξης” ενσωματώνοντας τις πολιτικές της, σε όλα τα επίπεδα. Το βασικό της στοιχείο είναι η αλλαγή της σχέσης ανθρώπου και φύσης, που αμφισβητεί την αλόγιστη και ηγεμονική συμπεριφορά του πρώτου σε αυτή, ενώ θεωρεί τον άνθρωπο μέρος της. Επίσης, θέτει μια νέα λογική προσπαθώντας να διατηρήσει την περιβαλλοντική αρμονία. Αυτή, έρχεται να καταδείξει την έννοια της συμμετοχής των εμπλεκομένων στην παραγωγική διαδικασία, είτε από την πλευρά των εργαζομένων, είτε από την πλευρά των εργοδοτών, καθώς και με μια σειρά από ενέργειες που έχουν να κάνουν

με την καινοτομία στην τεχνολογία. «Η καινοτομία που επιτελείται με επιτυχία από ορισμένα δρώντα υποκείμενα γίνεται παράδειγμα για άλλα, συμβάλλοντας στην εμφάνιση απομιμήσεων που είναι και οι ίδιες δημιουργικές.»⁷⁶

Για να μπορέσει η επιχείρηση να εφαρμόσει μια ολοκληρωμένη περιβαλλοντική πολιτική που στηρίζεται στην καινοτομία της τεχνολογίας και την έρευνα, οφείλει να εκπαιδεύσει και να μορφώσει το προσωπικό της και να αναπτύξει σε αυτό την έννοια της συμμετοχής. Οι εργαζόμενοι πρέπει να εκπαιδευτούν όχι μόνο στη διαδικασία της παραγωγικής διαδικασίας, αλλά και στις επιπτώσεις αυτής. Επιπλέον, να παράγει κίνητρα και να αυξήσει το αίσθημα συμμετοχής ώστε να αναγκάσει τους εργαζόμενους να συμπεριφερθούν υπεύθυνα. Ο θεσμός της συμμετοχής θα λέγαμε ότι αποτελεί μια φιλοσοφία διοίκησης η οποία, προσπαθεί να κεντρίσει το ενδιαφέρον των εργαζομένων και να τους υποκινήσει. Βασίζεται στην άποψη ότι ο συμμετέχοντας εργαζόμενος στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, αισθάνεται πιο υπεύθυνος, ικανοποιεί τα ανώτερα επίπεδα αναγκών του και το βασικότερο, αποκτά την αίσθηση ότι συμμετέχει σε μια συλλογική προσπάθεια, η επιτυχία της οποίας εξαρτάται οπωσδήποτε και από τη δική του συμπεριφορά.⁷⁷ Η πληροφόρηση και οι ειδικές γνώσεις στη συνέχεια, ενεργοποιούν τον εργαζόμενο και τον κάνουν να πιστέψει στις διαδικασίες παραγωγής της επιχείρησης για την προστασία του περιβάλλοντος και τον μυούν στη συμμετοχή.

Επιπλέον, πολύ σημαντικό στοιχείο για την επιβίωση της επιχείρησης, αποτελούν οι δομές ελέγχου των στόχων της. Εκτός των άλλων επιχειρησιακών ελέγχων, η περιβαλλοντική διαχείριση μιας μονάδας πρέπει να περιλαμβάνει και μηχανισμούς περιβαλλοντικού ελέγχου σε κάθε παραγωγική διαδικασία και για κάθε συντελεστή παραγωγής, δηλαδή να αναπτύξει δομές ελέγχου των εγκαταστάσεων, του προσωπικού, του κυκλώματος διακίνησης και εμπορίας των προϊόντων, ώστε να είναι απόλυτα εναρμονισμένες με τους περιβαλλοντικούς στόχους της επιχείρησης.

Τέλος, σημαντικό κομμάτι για την επιτυχία της περιβαλλοντικής πολιτικής μιας επιχείρησης είναι η επικοινωνία με το κοινό. Η επιχείρηση οφείλει να πληροφορήσει την κοινή γνώμη για τις προσπάθειες που κάνει χρησιμοποιώντας συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης και για τυχόν δυσκολίες που μπορεί να αντιμετωπίζει.

Είναι γεγονός ότι, οι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες άργησαν να υιοθετήσουν πολιτικές για την προστασία του περιβάλλοντος. Η πρόκληση για εκβιομηχάνιση και οικονομική ανάπτυξη προηγούνταν και η συνεπαγόμενη ρύπανση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος ήταν θέματα “πολυτελείας” που μπορούν να αντιμετωπιστούν αργότερα. Μάλιστα θεωρήθηκε ότι η περιβαλλοντική θεώρηση συνεπαγόταν κινδύνους καθυστέρησης των προσπαθειών ανάπτυξης στις χώρες αυτές. Ακόμη όμως και στις προηγμένες βιομηχανικά χώρες, ο χαρακτήρας της περιβαλλοντικής πολιτικής ήταν περιοριστικός ως προς την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων και μοιραία η περιβαλλοντική πολιτική θεωρήθηκε αντίθετη προς την οικονομική ανάπτυξη. Τα τελευταία χρόνια όμως, (αρχές του 90’) η συσχέτιση ανάπτυξης και περιβάλλοντος απέκτησε ιδιαίτερη σημασία στα πλαίσια μιας “βιώσιμης” ανάπτυξης που περιγράφεται ως «η διαδικασία μετασχηματισμού όπου, η εκμετάλλευση των πόρων, η κατεύθυνση των επενδύσεων, ο προσανατολισμός της τεχνολογικής ανάπτυξης και οι προσαρμογές στο θεσμικό πλαίσιο, εναρμονίζονται με μελλοντικές και τις σημερινές ανάγκες».⁷⁸

Συχνά, η αναπτυξιακή δραστηριότητα ασκείται εμφανώς σε βάρος της προστασίας του περιβάλλοντος, συγχρόνως όμως έστω και με λιγότερο εμφανή τρόπο, η δραστηριότητα υπονομεύεται εφόσον κάθε περιβαλλοντική υποβάθμιση είναι μακροπρόθεσμα αντιοικονομική. Από την άλλη, κάποιοι θεωρούν ότι περιβαλλοντική πολιτική εξουδετερώνει μια επιταχυνόμενη οικονομική ανάπτυξη. Θεωρημένη όμως ως διάσταση πολύ σημαντική πλέον της οικονομικής ανάπτυξης, η προστασία του περιβάλλοντος συνιστά μια διαφορετική οπτική του προβλήματος της σύγκρουσης, σύμφωνα με την οποία η προστασία του περιβάλλοντος και η οικονομική ανάπτυξη δεν βρίσκονται σε ανταγωνισμό, αλλά προϋποθέτουν η μία την άλλη. Έτσι, σύμφωνα με ειδικούς σε επίπεδο εθνικής οικονομίας, η αυστηρότερη περιβαλλοντική πολιτική δημιουργεί κίνητρα για καινοτομίες οι οποίες σε μακροχρόνια περίοδο, μπορούν να βελτιώσουν την ανταγωνιστική θέση μιας χώρας, υπεραντισταθμίζοντας το κόστος που δημιουργεί στις επιχειρήσεις η περιβαλλοντική πολιτική. Τα τελευταία χρόνια λοιπόν βλέπουμε μια νέα μορφή συνεργασίας μεταξύ βιομηχανιών ή μεταξύ βιομηχανιών και δημόσιας διοίκησης. Πρόκειται για εθελούσιες δράσεις και ειδικότερα για περιβαλλοντικές συμφωνίες. Οι συμφωνίες αυτές, αφορούν ένα ευρύ φάσμα δράσεων υπέρ του περιβάλλοντος εκ μέρους των βιομηχανιών, είτε στα πλαίσια δημόσιας νομοθέτησης, ή της φορολογίας ή της αυτό-ρύθμισης.

Η οικολογική αναδόμηση (ή «εκσυγχρονισμός») καταγράφει με πειστικό τρόπο τους τομείς στους οποίους ο μετασχηματισμός είναι πια μια αναγκαιότητα. Από την ανακύκλωση προϊόντων και υλικών, την σύλληψη υλικών τα οποία πρέπει να είναι ανθεκτικά και εύκολα επιδιορθώσιμα, μέχρι όλες τις μορφές παραγωγής και μετασχηματισμού της ενέργειας και απαιτεί την οικολογική αναδόμηση της χημικής βιομηχανίας, των μεταφορών και της γεωργίας. Η οικολογική αναμόρφωση του βιομηχανικού συστήματος, θα αφορά κυρίως τη βαριά βιομηχανία και τις βιομηχανίες εντάσεως κεφαλαίου. «Οι τεχνολογικές καινοτομίες της βιομηχανίας πρέπει όχι μόνο να υπηρετούν την οικολογική αναδόμηση και τον οικολογικό ορθολογισμό», αλλά πρέπει επίσης «να αυξάνουν την παραγωγικότητα της εργασίας, να κάνουν δυνατή την μείωση της διάρκειάς της» και να «απελευθερώνουν αλλοτριωμένη εργασία». Η βιομηχανία και η οικονομία στο σύνολό της, μπορούν να προσβλέπουν ότι χωρίς τον οικολογικό εκσυγχρονισμό, θα χειροτερέψουν τις επιδόσεις τους και είναι αδύνατο να συνεχίσουμε όπως στο παρελθόν. Επιπλέον, η αδράνεια και η αναποφασιστικότητα θα έχουν καταστροφικές συνέπειες, από τις οποίες δεν θα γλιτώσει η οικονομία.⁷⁹

Για να μπορέσει η επιχείρηση να εφαρμόσει μια ολοκληρωμένη περιβαλλοντική πολιτική που στηρίζεται στην καινοτομία της τεχνολογίας και την έρευνα, οφείλει να εκπαιδεύσει και να μορφώσει το προσωπικό της και να αναπτύξει σε αυτό την έννοια της συμμετοχής. Οι εργαζόμενοι πρέπει να εκπαιδευτούν όχι μόνο στη διαδικασία της παραγωγικής διαδικασίας, αλλά και στις επιπτώσεις αυτής. Επιπλέον, να παράγει κίνητρα και να αυξήσει το αίσθημα συμμετοχής ώστε να αναγκάσει τους εργαζόμενους να συμπεριφερθούν υπεύθυνα. Ο θεσμός της συμμετοχής θα λέγαμε ότι αποτελεί μια φιλοσοφία διοίκησης η οποία, προσπαθεί να κεντρίσει το ενδιαφέρον των εργαζομένων και να τους υποκινήσει. Βασίζεται στην άποψη ότι ο συμμετέχοντας εργαζόμενος στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, αισθάνεται πιο υπεύθυνος, ικανοποιεί τα ανώτερα επίπεδα αναγκών του και το βασικότερο, αποκτά την αίσθηση ότι συμμετέχει σε μια συλλογική προσπάθεια, η επιτυχία της οποίας εξαρτάται οπωσδήποτε και από τη δική του συμπεριφορά.⁸⁰ Η πληροφόρηση και οι ειδικές γνώσεις στη συνέχεια, ενεργοποιούν τον εργαζόμενο και τον κάνουν να

πιστένγει στις διαδικασίες παραγωγής της επιχείρησης για την προστασία του περιβάλλοντος και τον μυσούν στη συμμετοχή.

Επιπλέον, πολύ σημαντικό στοιχείο για την επιβίωση της επιχείρησης, αποτελούν οι δομές ελέγχου των στόχων της. Εκτός των άλλων επιχειρησιακών ελέγχων, η περιβαλλοντική διαχείριση μιας μονάδος πρέπει να περιλαμβάνει και μηχανισμούς περιβαλλοντικού ελέγχου σε κάθε παραγωγική διαδικασία και για κάθε συντελεστή παραγωγής, δηλαδή να αναπτύξει δομές ελέγχου των εγκαταστάσεων, του προσωπικού, του κυκλώματος διακίνησης και εμπορίας των προϊόντων, ώστε να είναι απόλυτα εναρμονισμένες με τους περιβαλλοντικούς στόχους της επιχείρησης. Εμπλεκόμενοι σε αυτή τη διαδικασία

Τέλος, σημαντικό κομμάτι για την επιτυχία της περιβαλλοντικής πολιτικής μιας επιχείρησης είναι η επικοινωνία με το κοινό. Η επιχείρηση οφείλει να πληροφορήσει την κοινή γνώμη για τις προσπάθειες που κάνει χρησιμοποιώντας συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης και για τυχόν δυσκολίες που μπορεί να αντιμετωπίζει.

Η περιβαλλοντική κρίση έχει οικονομικές ρίζες που είναι βαθιά χωμένες στην παραγωγική διαδικασία και δεν μπορεί να ξεπεραστεί με ευχολόγια και στείρες αναφορές στις οικολογικές αρχές.⁸¹ Είναι απαραίτητη προφανώς η συνεργασία των επιχειρήσεων, των εργαζομένων και των κατοίκων για την εφαρμογή των ανάλογων λύσεων, η ενεργοποίηση της συμμετοχής όλων των εμπλεκόμενων αποτελεί προϋπόθεση για την επίλυση συγκρούσεων.

Έτσι θα λέγαμε ότι γενικά η πολιτική των επιχειρήσεων έχει ως στόχους:

- Το σχεδιασμό και την περιβαλλοντική διαχείριση
- Την έρευνα και την τεχνολογία
- Την εκπαίδευση και ενημέρωση των εργαζομένων
- Τα κίνητρα
- Τον περιβαλλοντικό έλεγχο
- Ενημέρωση κοινού

Σε αντίθεση με τον περιβαλλοντισμό της δεκαετίας του 80', ο οποίος θεωρούσε την οικονομία και το περιβάλλον έννοιες ανταγωνιστικές, η αντίληψη της βιώσιμης ανάπτυξης προτάθηκε ως τρόπος συμβιβασμού μεταξύ των στόχων της οικονομικής ανάπτυξης και της διατήρησης των φυσικών πόρων. Στόχος είναι να περιληφθεί το περιβαλλοντικό κόστος στην αποτίμηση της αξίας των προϊόντων και υπηρεσιών κατά τρόπο ώστε οι επιχειρήσεις με παραγωγική δραστηριότητα φιλική προς το περιβάλλον να είναι πιο ανταγωνιστικές. Η αλλαγή νοοτροπίας των οικονομικών παραγόντων, πρέπει να γίνει μέρος μιας γενικής τάσης προς ένα τρόπο ζωής φιλικότερο προς το περιβάλλον. Η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης, η οποία έχει μεγαλώσει αρκετά τα τελευταία χρόνια λόγω και της στροφής προς μεταυλιστικούς τύπου αιτήματα, εκφράζει την προτίμησή της μέσω των καταναλωτικών της επιλογών.⁸² Αναγκάζει λοιπόν τις επιχειρήσεις σε επαναπροσανατολισμό, έτσι αποδεικνύεται ότι επιτυχημένες εταιρείες είναι αυτές με περιβαλλοντική ευαισθησίες και ανταπόκριση στα αιτήματα της εποχής, με τη χρησιμοποίηση κατάλληλης και αποδοτικής τεχνολογίας φιλικής προς το περιβάλλον. Αυτές αποκτούν ανταγωνιστική

αιχμή και βελτιώνουν την εικόνα τους στο κοινό. Το κράτος από την άλλη δεν μπορεί μόνο του να αναλάβει το ρόλο της διαφύλαξης της ποιότητας ζωής των πολιτών του χωρίς και την ανάληψη πρωτοβουλιών και από τον ιδιωτικό τομέα. Για μια συνολική προστασία περιβάλλοντος που βασίζεται στη πρόληψη, απαιτείται προγραμματισμός, επενδύσεις και τεχνολογία από εκείνα τα κομμάτια που είναι οι επιχειρήσεις, παίζοντας αυτές πρωτεύων ρόλο στη δημιουργία μιας βιώσιμης ανάπτυξης.

Μετά την δεκαετία του 80', οι επιχειρήσεις άρχισαν τις προσπάθειες ώστε να ανταποκριθούν στις νέες ανάγκες της περιβαλλοντικής πολιτικής. Έτσι, αναπτύσσουν εθελοντικές πρωτοβουλίες ελέγχου, οι οποίες προσανατολίζονται κυρίως στην προώθηση περιβαλλοντικών εκθέσεων και συστηματικών περιβαλλοντικών ελέγχων.

Η συμβολή της πολιτείας σαν αρωγός στην ελληνικής βιομηχανίας, με την δυνατότητα παροχής εφοδίων και να την προοπτική για ευκολότερη και με το λιγότερο δυνατό κόστος συμμόρφωσή της με τις Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θεωρήθηκε απαραίτητη. Για το σκοπό αυτό, απαιτήθηκε η προώθηση μίας ολοκληρωμένης κλαδικής προσέγγιση από την πλευρά της, η οποία θα περιλαμβάνει:

- i. Την καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης σε όλα τα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας και τις επιπτώσεις τους στο περιβάλλον (ατμόσφαιρα, ύδατα, έδαφος).
- ii. Την αξιολόγηση των βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών μείωσης ή πρόληψης της ρύπανσης.
- iii. Την ανάληψη δράσεων για την εφαρμογή ολοκληρωμένων συστημάτων διαχείρισης αποβλήτων αερίων, υγρών και στερεών, για την προστασία των εργαζομένων και για τη διαρκή ενημέρωση των επιχειρήσεων για τις τεχνολογικές εξελίξεις, με τη δημιουργία και εγκατάσταση συστήματος διάχυσης της πληροφορίας.

Η χάραξη περιβαλλοντικής πολιτικής, η ακριβής γνώση και η παρακολούθηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων κάθε δραστηριότητας, η γνώση και η τήρηση των διατάξεων της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, η εγκατάσταση και λειτουργία συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης, η αναζήτηση επιδοτήσεων και επιχορηγήσεων για την εισαγωγή νέων περιβαλλοντικών τεχνολογιών, η ενεργή ανάμειξη στη διαμόρφωση της νέας αγοράς της περιβαλλοντικής ασφάλισης αλλά και η προώθηση του διαλόγου με την Πολιτεία και τους κοινωνικούς εταίρους, πρέπει να αποτελέσουν τους βασικούς άξονες δράσεις της ελληνικής βιομηχανίας για την ολοκληρωμένη και επιτυχή αντιμετώπιση της νέας πραγματικότητας.

Τέλος, γίνονται προσπάθειες αποβολής της ανασφάλειας και της αστάθειας των επιχειρήσεων, που δημιουργείται λόγω των συχνών αλλαγών και μεταρρυθμίσεων στο θεσμικό πλαίσιο, οι οποίες λειτουργούν ανασταλτικά στο μακροχρόνιο προγραμματισμό των επενδύσεων και στην καλλιέργεια συνθηκών υγιούς ανταγωνισμού στην οικονομία.

Για το λόγο αυτό οποιεσδήποτε αλλαγές σχεδιάζονται, ιδιαίτερα στον ευαίσθητο τομέα της περιβαλλοντικής διαχείρισης, γίνονται με προσπάθεια εφαρμογής και επαναξιολόγησης σε βάθος χρόνου, με τη διεξαγωγή γόνιμου διαλόγου μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων φορέων.

Επιπλέον, η Πολιτεία κάνει προσπάθειες να αναλάβει κάθε φορά το μερίδιο της ευθύνης της και να στηρίξει τη βιομηχανία στις εκάστοτε αλλαγές, παρεμβαίνοντας με δράσεις που θα ενθαρρύνουν και θα ενδυναμώνουν την περιβαλλοντική συμπεριφορά της, ώστε να μπορεί να προσαρμόζεται έγκαιρα στις απαιτήσεις για μία βιώσιμη ανάπτυξη μέσα σε μία ανταγωνιστική ευρωπαϊκή και διεθνή αγορά.

3.5. Η παρουσία της Κοινωνίας των Πολιτών στην Ελλάδα σε θέματα περιβάλλοντος.

Η ανάπτυξη του οικολογικού κινήματος στην Ελλάδα από τις αρχές της δεκαετίας του 70' μέχρι σήμερα, εξελίσσεται με μια ασυμμετρία και οργανώνεται, γύρω από δύο διακριτούς πόλους. Ο πρώτος ξεκινά με πρωτόλειες και πρώτες μορφές παρέμβασης, συνήθως στην τοπική κλίμακα, χρησιμοποιώντας ένα ανεπεξέργαστο δημόσιο λόγο που βασίζεται στον κινηματικό συναισθηματισμό και την καταγγελία. Ο πόλος αυτός, μέσα σε μια πορεία εξέλιξης καταλήγει, από τα μέσα της δεκαετίας του 90' και μετά, αφενός σε ένα υπερ-επαγγελματικό τομέα, που διακρίνεται από την σοβαρή επιστημονική υποστήριξη των προβαλλόμενων αιτημάτων και την εκλεπτυσμένη επικοινωνιακή των μεγάλων περιβαλλοντικών ΜΚΟ, οι οποίες επιτυγχάνουν να απευθύνουν τα μηνύματα τους σε ευρέα ακροατήρια, και αφετέρου στην ανάδυση ενός πλήθους απάιδευτων πρωτογενών και αυθόρμητων περιβαλλοντικών μικρο-κινήματων, κυρίως τοπικού και συνήθως τοπικιστικού χαρακτήρα, που διακρίνονται από την μεγάλη άγνοια των επεξεργασιών τόσο της επιστημονικής όσο και της πολιτικής οικολογίας. Ο δεύτερος πόλος, αποκτά με του πέρασμα του χρόνου, σαφές πολιτικό στίγμα. Περιλαμβάνει κινηματικούς διανοούμενους και ακτιβιστές, χρησιμοποιεί ως μέσα επεξεργασίας και δημοσιοποίησης των απόψεων που παράγει οικολογικά έντυπα και εκφράζεται πολιτικά σε μια κοινή συνισταμένη μόνο κατά την περίοδο 1982-1992 με την κοινοβουλευτική παρουσία των Οικολόγων Εναλλακτικών.⁸³

Ως σήμερα δεν είναι ακόμη ικανοποιητικά τα αποτελέσματα από τις πράξεις διαμαρτυρίας, τα μποϋκοτάζ προϊόντων, τις δίκες και τις απόπειρες ίδρυσης κομμάτων από τέτοιες πρωτοβουλίες πολιτών. Αλλά βέβαια, οι πρωτοβουλίες αυτές πρέπει να θεωρηθούν σαν θετικές στη δεδομένη κατάσταση, ιδίως επειδή κατορθώνουν βαθμιαία να επηρεάσουν τους δύο μηχανισμούς εξουσίας, την αγορά και το κράτος. Την βάση αυτού του τρίτου καναλιού κοινωνικού ελέγχου έχουν αποτελέσει οι παραμελημένες πολιτικές δυνατότητες του δημοκρατικού κοινοβουλευτικού δημοκρατικού κράτους.⁸⁴

Στις πιο συναινετικές κουλτούρες, ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών και κατ' επέκταση των ΜΚΟ, θεωρείται συμπληρωματικός του κράτους (μαζί με εκείνον των αγορών), ενώ στις περισσότερο συγκρουσιακές, η κοινωνία των πολιτών αναλαμβάνει τον ρόλο του υπερασπιστή των άσης φύσεως δικαιωμάτων, όπως των περιβαλλοντικών, έναντι του απειλητικού κράτους. Η δυναμική των ριζοσπαστικών κινήματων κατά της ρύπανσης του περιβάλλοντος, έχει οδηγήσει στην εδραίωση της πεποίθησης ότι η κοινωνία των πολιτών είναι ίσης τουλάχιστον βαρύτητας εταίρος με το κράτος και την αγορά-διαθέτοντας ωστόσο, χαρακτηριστικά ουσιωδώς διαφορετικά. Τούτο ισχύει παρά την εκτεταμένη σύγχυση που υπάρχει σήμερα στο πεδίο της πρακτικής πολιτικής σχετικά με ποιες ΜΚΟ και ποιες δράσεις τους

θεωρείται ότι συμβάλουν στην επιτέλεση του ρόλου αυτού, του «ισοβαρούς εταίρου».⁸⁵

Στην Ελλάδα, έχουμε ένα υπερτροφικό κράτος και λίγα ισχυρά κόμματα, που έχουν ενσωματώσει τις μάζες στην πολιτική με τρόπο ώστε η κοινωνία πολιτών να παραμένει σταδιακά συρρικνωμένη. Στο βαθμό που τα κόμματα παραμένουν ισχυροί μηχανισμοί, με πολλά μέλη, πελατειακούς δεσμούς και ένα κράτος που διογκώνεται, η κοινωνία πολιτών θα παραμένει ανίσχυρη. Ιστορικά στην Ελλάδα και αλλού, οι θεσμοθετημένες εθελοντικές οργανώσεις συνδέονται με την εμφάνιση της νεοτερικότητας, χωρίς να αποτελούν την μόνη εκδοχή κοινωνίας πολιτών. Σε θέματα περιβάλλοντος ο αριθμός περιβαλλοντικών οργανώσεων στην Ελλάδα αυξήθηκε σταδιακά από το 1982, άρχισε όμως να μειώνεται από το 1995. Η παραπάνω αύξηση οφείλεται στην εμφάνιση ενός νέου πολιτικού φορέα στα τέλη του 80', που εκπροσωπήθηκε κοινοβουλευτικά και προκάλεσε περαιτέρω διάχυση των περιβαλλοντικών ιδεών στο πολιτικό σύστημα, καθώς και ευαισθητοποίηση των πολιτών σε θέματα περιβάλλοντος. Τη δεκαετία του 90' όμως ακολούθησε μια πτωτική εκλογική πορεία το κόμμα των «Οικολόγων Εναλλακτικών», έχοντας όμως δημιουργήσει αντανakλαστικά ευαισθητοποίησης του κόσμου για το περιβάλλον στα πλαίσια της διεθνούς ανησυχίας. Συνολικά ο αριθμός περιβαλλοντικών οργανώσεων κατά έτος είναι πολύ μικρή, η συνεισφορά τους όμως είναι ιδιαίτερα ποιοτική.

Είναι προφανές ότι, ο βαθμός ενεργοποίησης μιας κοινωνίας σε περιβαλλοντικά ζητήματα είναι συνάρτηση του επιπέδου ευημερίας των ανθρώπων, του βαθμού εκβιομηχάνισης, της παιδείας και της ενημέρωσης σε περιβαλλοντικά θέματα. Είναι λογικό βέβαια αφού αυτές πρώτες αντιμετώπισαν τις επιπτώσεις των δραστηριοτήτων τους στο άμεσο περιβάλλον τους.

3.6. Ο ρόλος και η δράση των Μη Κυβερνητικών Περιβαλλοντικών Οργανώσεων.

Δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός της έννοιας «Μη Κυβερνητική Οργάνωση». Αν και όλοι συμφωνούν ότι οι ΜΚΟ είναι μη κρατικές και μη κερδοσκοπικές οντότητες των οποίων τα μέλη είναι πολίτες, ή ενώσεις πολιτών, δεν υπάρχει ομοφωνία ούτε για το αν ο χαρακτήρας τους είναι εθελοντικός, ούτε για το σε ποιο βαθμό οι οικονομικοί πόροι τους δεν θα πρέπει να είναι κρατικοί. Οι γενικότεροι ορισμοί τείνουν να συμπεριλαμβάνουν στον όρο ΜΚΟ οποιαδήποτε μη κρατική ομάδα, με εξαίρεση τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, τις επαναστατικές και τρομοκρατικές ομάδες και τα πολιτικά κόμματα και κατά συνέπεια η αναλυτική χρησιμότητα τους είναι δεδομένη.⁸⁶

Έτσι, υπάρχει μια μεγάλη ποικιλία διαφορετικών ορισμών που έχει δοθεί και το θέμα της ταξινόμησης και ορισμού των Μ.Κ.Ο. κρίνεται δύσκολο. Ο λόγος είναι ότι η δραστηριότητα κάθε Μ.Κ.Ο. διαφέρει αρκετά σε θέματα λειτουργίας αλλά και σκοπών η μία από την άλλη. Δεν είναι εφικτό να τις ορίσουμε ούτε από νομική

σκοπία, λόγω της πληθώρας των νόμων που εμπίπτουν στις δραστηριότητες των Μ.Κ.Ο. Έτσι λόγω χάρη μια οργάνωση, μπορεί να έχει τη νομική υπόσταση είτε φιланθρωπικής οργάνωσης, είτε μη κερδοσκοπικού σωματίου, είτε ιδρύματος.

Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις αποτελούν δομές της λεγόμενης Κοινωνίας των Πολιτών, όρος που εισήχθη από τον μαρξιστή θεωρητικό Γκράμσι, προκειμένου να περιγραφούν οι ομάδες και τα οργανωμένα σύνολα που διαμορφώνουν την κοινή γνώμη. Το ιδεολογικό τους υπόβαθρο έχει τα ερείσματα του στην Πράσινη Πολιτική Ιδεολογία. Η δράση τους αφορά στην άσκηση επιρροής στους Ευρωβουλευτές κατά την άσκηση του έργου τους, ως φορείς νομοθετικής και εξουσίας ελέγχου της εκτελεστικής αρχής της Ε.Ε. Συνεργάζονται με την Ε.Ε. και μέσω των αντιπροσώπων τους στα κράτη μέλη, ασκούν πίεση στις θέσεις των κυβερνητικών εκπροσώπων στο Συμβούλιο των Υπουργών.

Στις μέρες μας, η παρουσία των Μ.Κ.Ο σε διασκέψεις κορυφής ή σε διεθνής συναντήσεις είναι δεδομένη. Οι Μ.Κ.Ο. μπορεί να υποδηλώνουν μια τοπική περιβαλλοντική οργάνωση, έως μια διεθνή δομή που διαχειρίζεται δεκάδες εκατομμύρια ευρώ, δηλαδή οι Μ.Κ.Ο. σαν έννοια μπορεί να καλύπτει τα πάντα.

Παρόμοιες δομές με τις Μ.Κ.Ο υφίστανται ήδη από το τέλος του 18ου αιώνα. Σύμφωνα με το Γαλλικό Συμβούλιο της επικρατείας: *‘Πρόκειται για οντότητες του ιδιωτικού δικαίου, που δεν υπόκεινται στη βούληση των κυβερνήσεων’*. Σ’ αυτές εντάσσονται σύλλογοι, οργανώσεις, ομάδες πολιτών, συνδικάτα, επιχειρήσεις, εκκλησίες, πανεπιστημιακά ερευνητικά κέντρα κ.α. Ο όρος «Μη-Κυβερνητική Οργάνωση» αφορά οργανώσεις που έχουν αναγνωριστεί από κρατικά μορφώματα ή διεθνής οργανισμούς, που σε πολλές περιπτώσεις συνεργάζονται με αυτές ή απλά τις συμβουλεύονται.

Στον ευρωπαϊκό χώρο, ο όρος μη-κυβερνητικές οργανώσεις τείνει πλέον να καλύψει το σύνολο των μη-κρατικών οργανώσεων που δεν έχουν κερδοσκοπικό χαρακτήρα και επιδιώκουν κοινωνικά ωφέλιμους σκοπούς, που έχουν να κάνουν με την προάσπιση και προώθηση των παλαιών και νέων θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η επιδίωξη του γενικότερου συμφέροντος διαφοροποιεί τις μη-κυβερνητικές οργανώσεις από τις «οργανώσεις συμφερόντων» (π.χ. επαγγελματικές οργανώσεις), που ενδιαφέρονται αποκλειστικά για την προστασία των συγκεκριμένων συμφερόντων των μελών τους.

Σύμφωνα με θεωρητικούς όπως ο Castells, θεωρούν ότι η νέα τεχνολογία καθιερώνει τα κράτη να κινούνται σε ένα ανώτερο επίπεδο, σαν δικτυακά κράτη. Οι ΜΚΟ, θεωρούνται ως προέκταση των κρατικών δομών, οι Carnoy και Castells καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι στην εποχή της πληροφορικής το κράτος μετατρέπεται σε δικτυακό κράτος, αποτελούμενο από τις υποκρατικές και υπερ-κρατικές δικτυακές δομές, καθώς και το δίκτυο των ΜΚΟ και άλλων υποσυστημάτων.⁸⁷ Τις τελευταίες δεκαετίες έχει αυξηθεί πάρα πολύ σε διεθνή κλίμακα ο αριθμός, το μέγεθος, η ποιότητα και η επίδραση των κοινωνικών δικτύων, των εθελοντικών οργανισμών, των συνεταιρισμών, των μονοθεματικών κινημάτων και γενικά των μη κυβερνητικών οργανώσεων, ώστε να γίνεται λόγος για την εμφάνιση μιας «παγκόσμιας κοινωνίας πολιτών». Λόγου χάριν, περισσότερες από 1400 μη κυβερνητικές οργανώσεις συμμετείχαν στη διάσκεψη για το περιβάλλον που έγινε στο Ρίο το 1992. Επίσης υψηλοτάτη συμμετοχή είχαν και στις διασκέψεις του

ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα (Βιέννη 1993), την κοινωνική ανάπτυξη (Κοπεγχάγη, 1995), τις γυναίκες (Πεκίνο, 1995), κλπ. Δύο από τις γνωστότερες διεθνείς μη-κυβερνητικές οργανώσεις, η Greenpeace και η Διεθνής Αμνηστία, αποτελούν πλέον παράγοντες της παγκόσμιας ποιοτικής σκηνής που επηρεάζουν τα μέγιστα τις εξελίξεις στο εσωτερικό των εθνικών κρατών, ιδιαίτερα μάλιστα όταν παραβιάζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Πλέον οι ΜΚΟ έχουν αναπτύξει νομιμοποιητική βάση για την ανάπτυξη της δραστηριότητας και του ρόλου τους, οι ΜΚΟ γίνονται πλέον ως φορείς δράσης οι οποίοι έχουν ως σκοπό να σχεδιάζουν και να υλοποιούν ανθρωποκεντρικά εναλλακτικά μοντέλα παραγωγής πολιτικής σε σχέση με αυτά των κρατικών οντοτήτων. Επίσης έχουν ισχυρές αλληλεπιδράσεις και ισχυρές διόδους επικοινωνίας όπως κυβερνήσεις, κρατικές γραφειοκρατίες, διεθνείς οργανισμούς, και άλλους μη κρατικούς φορείς, έχοντας τη δυνατότητα να ιδρύσουν δίκτυα για την βελτίωση δράσεων. Επιπλέον, επηρεάζουν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, εγκαθιδρύουν ένα νέο πλαίσιο δημόσιας συμμετοχής με μία πλειάδα δράσεων όπως ευαισθητοποίησης, διάχυση πληροφόρησης και ανάπτυξη νέων θεσμών. Τέλος, έχουν αναπτύξει διόδους επικοινωνίας στα κέντρα λήψης αποφάσεων με οργανισμούς όπως Ευρωπαϊκή Ένωση και ΟΗΕ, αναδεικνύοντας συγκεκριμένα πλεονεκτήματα έναντι των κρατικών φορέων σε διάφορους τομείς δράσης.⁸⁸

Η απορύθμιση της αγοράς, και η σταδιακή εξασθένηση των εθνικών πολιτικών εξουσιών προστά στα οξυμένα περιβαλλοντικά προβλήματα, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη ενδυνάμωση των Μ.Κ.Ο. Παράλληλα τη δεκαετία του 90' παρατηρείται έντονα το πολιτικό και επιστημονικό ενδιαφέρον για τη λεγόμενη Κοινωνία των Πολιτών, καθιστώντας τις Μ.Κ.Ο. κύριο εκπρόσωπο τους, ενδυναμώνοντας και την παρουσία τους. Συγκεκριμένα, ο πολλαπλασιασμός των ΜΚΟ την δεκαετία 80'-90', συναρτάται με τρεις σημαντικές εξελίξεις. Πρώτα, με την υποχώρηση του κράτους ως κυρίαρχου παράγοντα προσφοράς κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών περιορίζοντας τον κρατικό παρεμβατισμό, αποδесμεύοντας τομείς κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής από τον κρατικό σχεδιασμό. Έπειτα, θέτοντας αυτοπεριορισμό το κράτος, θεωρώντας πως η ενδυνάμωση της κοινωνίας των πολιτών, μπορεί να εξυπηρετήσει του πολίτη με την παροχή υπηρεσιών υψηλότερης ποιότητας.⁸⁹

Τέλος, η εντεινόμενη διαδικασία παγκοσμιοποίησης και η συνακόλουθη άμβλυνση της αυτονομίας του έθνους-κράτους στο διεθνές περιβάλλον, οδηγεί πολλές φορές στην ανάδειξη θεμάτων τα οποία δεν μπορούν να επιλυθούν στα πλαίσια του έθνους-κράτους και προϋποθέτουν διεθνείς πρωτοβουλίες στα πλαίσια της παγκόσμιας κοινότητας. Η εξέλιξη αυτή αναβάθμισε τον πολιτικό ρόλο των είδη υφιστάμενων ΜΚΟ.⁹⁰

Λόγω της μεγάλης οικονομικής δύναμης που συγκεντρώνουν οι πολυεθνικές εταιρείες αυξάνεται και η πολιτική τους ισχύς και επειδή λόγω της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας όλο και περισσότερες πολυεθνικές μπορούν να δραστηριοποιούνται σε όλο τον κόσμο, ξεφεύγοντας από τον έλεγχο του εθνικού κράτους και των διεθνών οργανισμών, καθιστούν την παρουσία των ΜΚΟ πολύ σημαντική. Αυτές, «απαλλαγμένες από κάθε είδους υποχρεώσεις απέναντι στο ενδιαφερόμενο κράτος, μπορούν να φέρουν αντιμέτωπους τους κατοίκους μιας περιοχής που θίγεται, με την ίδια την πολυεθνική εταιρεία και τις επιλογές της»⁹¹. Και επειδή οι τελευταίες

ενδιαφέρονται για την εικόνα τους απέναντι στους καταναλωτές, αποφεύγουν να έρθουν σε ολομέτωπη σύγκρουση με τις ΜΚΟ.

Έτσι, τις τελευταίες δύο δεκαετίες, παρόλο που ο αριθμός των μεγάλων πολιτικών κομμάτων, εργατικών συνδικάτων και άλλων παραδοσιακών μορφών συλλογικής δράσης μειώθηκε, υπήρξε μια έκρηξη στον αριθμό αλλά και την ισχύ των ΜΚΟ. Το 1914 υπήρχαν 1083 διεθνής ΜΚΟ. Το 2000 οι οργανώσεις αυτές ήταν περισσότερες από 37000-με σχεδόν το 1/5 να έχει ιδρυθεί την δεκαετία του 90'. Οι ΜΚΟ δραστηριοποιούνται σε διεθνές επίπεδο και ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες και υπό μετάβαση χώρες. Μάλιστα ορισμένες από τις οργανώσεις αυτές διαχειρίζονται προϋπολογισμούς μεγαλύτερους από τους αντίστοιχους πολλών κρατών.⁹² Έπειτα, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις έχουν αποδυθεί σε μια προσπάθεια συλλογικής οργάνωσης τους, διοργανώνοντας μια σειρά από διασκέψεις, η μεγαλύτερη από τις οποίες προσέλυσε στο Πεκίνο το 1995 περισσότερο από 50000 συνέδρους. Οι ΜΚΟ με τεράστια επιρροή πλέον, μπορούν να δείξουν την πυγμή τους στην παγκόσμια σκηνή εξαναγκάζοντας ακόμα και τις μεγάλες εταιρείες να τις λάβουν υπ' όψιν τους. Ο Ulrich Beck κάνει λόγο για την εμφάνιση της "υποπολιτικής"- μιας πολιτικής δηλαδή που έχει μεταναστεύσει από το κοινοβούλιο προς θεματικές ομάδες δράσης στο εσωτερικό της κοινωνίας.⁹³

Οι πολίτες μπορούν να συμμετέχουν, να επηρεάσουν, να στηρίζουν θέσεις και απόψεις. Οι ΜΚΟ, αποτελούν το μηχανισμό που μπορεί να φέρει κοντά τους πολίτες με τα κέντρα εξουσίας. Αυτές, ευαισθητοποιούν τους πολίτες σε θέματα που απασχολούν τη διεθνή κοινότητα και ενθαρρύνουν τα άτομα να συμμετέχουν στις διαδικασίες αποφάσεων. Έπειτα οι ΜΚΟ, λειτουργούν σαν αντιπρόσωποι των πολιτών προσπαθώντας να επηρεάσουν τα κέντρα εξουσίας. Η συμμετοχή πολιτών σε τέτοιου είδους σχήματα, θα σημάνει μια αλλαγή από την «εθνική δημοκρατία» σε μια καινούρια κατάσταση, στην οποία τα άτομα θα μοιράζονται κοινούς στόχους και αξίες, σε μια οικουμενική κοινότητα.

Τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις Μ.Κ.Ο. είναι η εθελοντική υπηρεσία, η ανιδιοτελή προσφορά και ο αλtruισμός, τα τελευταία χρόνια οι οργανισμοί αυτοί έχουν εμπλουτιστεί με αρκετά στοιχεία επαγγελματισμού. Έτσι ειδικότερα θα αναφέραμε ότι:

Ο λεγόμενος ενδιάμεσος χώρος μεταξύ του κράτους και του πολίτη που θεωρείται η κοινωνία των πολιτών και εν συνεχεία οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, αποτελούν το αντιστήριγμα του κράτους. Ο ρόλος τους είναι διπλός, ανταγωνιστικός και συγχρόνως συμπληρωματικός ως προς αυτό. Από τη μια μεριά ο πολίτης στηρίζεται από τις μη κυβερνητικές οργανώσεις και γενικότερα την κοινωνία των πολιτών ως φορέας δικαιωμάτων έναντι του κράτους αφού γενικότερα η κοινωνία των πολιτών μπορεί να ελέγχει και να αντιτίθεται στο κράτος, χωρίς να στέκει αδρανής μπροστά του.⁹⁴ Από την άλλη μεριά, η κοινωνία πολιτών λειτουργεί επικουρικά ως προς το κράτος, εφόσον το τελευταίο εδράζεται στη συναίνεση, η οποία διαμορφώνεται μέσα από την κοινωνία των πολιτών. Με την έννοια αυτή, η ανάπτυξη της κοινωνίας πολιτών και κατά συνέπεια των Μ.Κ.Ο. θα αποτελέσει μέτρο πολιτιστικής ανάπτυξης και δημοκρατικής επιδεκτικότητας του κοινωνικού συνόλου: όσο πιο ανεπτυγμένη είναι μια κοινωνία πολιτών τόσο πιο άρτια λειτουργεί το δημοκρατικό πολίτευμα. Αυτό συμβαίνει καθώς, η συχνά μη ισόρροπη σχέση μεταξύ κράτους και κοινωνίας

πολιτών οφείλεται στην υπερτροφία του πρώτου, εις βάρος της δεύτερης και όχι στο αντίθετο.

Επιπλέον, η συχνή συνεργασία εθνικών και διεθνών μη κυβερνητικών οργανώσεων, συμβάλλει στη διεύρυνση της πολυφωνίας και στην εμπέδωση της δημοκρατικής διαδικασίας. Συμβάλλει επίσης στην αναδιατύπωση του περιεχομένου της ιδιότητας του πολίτη, η οποία δεν εξαντλείται πλέον στο κανονιστικό πλαίσιο του εθνικού κράτους. Στο βαθμό που από την μια πλευρά ασκούνται πιέσεις προς την κατεύθυνση περιφερειακής ή και τοπικής αυτονομίας, ενώ από την άλλη ενισχύονται οι τάσεις της παγκοσμιότητας, η ίδια η ιδιότητα του πολίτη υπόκειται σε αναθεώρηση

Από τους βασικούς στόχους των ΜΚΟ στα πλαίσια της δραστηριότητά τους, είναι η ενεργοποίηση του απλού πολίτη σε σύγχρονα θέματα που τον απασχολούν. Οι οργανώσεις παρέχουν τη δυνατότητα εθελοντικής προσφοράς στον τομέα που επιθυμεί ο κάθε πολίτης. Οι ΜΚΟ αποτελούν τη δυναμική φωνή των απλών πολιτών που θέλουν να εδραιώσουν ένα καινούριο κώδικα ιδανικών και αξιών. Οι πολίτες συχνά, όταν οι πολιτικές ηγεσίες και τα διάφορα ισχυρά συμφέροντα να αδυνατούν να βρουν λύσεις, βλέπουν τις ΜΚΟ σαν τον εκπρόσωπο τους που θα ενδιαφερθεί για τα παγκόσμια προβλήματα με όραμα και ευαισθησία. Οι άνθρωποι νιώθουν ότι έρχονται κοντά μέσω του κοινού τους αγώνα και κυριαρχούνται από αλληλεγγύη και ανθρωπισμό. Οι πολίτες θεωρούν ότι από απαθή όντα, μετατρέπονται σε άτομα δραστήρια, που παίρνουν πρωτοβουλία και νιώθουν πως συμβάλλουν σημαντικά παράγοντας έργο στα σύγχρονα προβλήματα. Η συμβολή των μη κυβερνητικών οργανώσεων στην ευαισθητοποίηση και την κινητοποίηση των πολιτών έχει γίνει κατανοητή και από τις σύγχρονες ηγεσίες, όπου ενισχύουν την παρουσία τους αναπτύσσοντας μηχανισμούς αξιοποίησης της λεγόμενης «διπλωματίας των πολιτών».

Η εθελοντική δράση, ενεργοποιεί αρχές που στηρίζουν την κρίσιμη για την προστασία των ατομικών ελευθεριών δημόσια σφαίρα, όπως η αρχή της συμμετοχής ή η αρχή του πλουραλισμού, και έτσι αποτελεί προϋπόθεση της ύπαρξης και της λειτουργίας μιας αντικειμενικής συνθήκης, της δημόσιας σφαίρας- και όχι όπως προηγουμένως, υποκειμενικών δημόσιων δικαιωμάτων. Ο εθελοντής είναι ενήμερος ως προς τα του πεδίου που τον ενδιαφέρει, έχει επίγνωση της αξίας της στράτευσης, διαβουλεύεται και κινητοποιείται για ζητήματα σχετικά με αυτό, λειτουργεί παραδειγματικά για τον περίγυρό του κ.ο.κ. Έπειτα, καλλιεργεί την πολυφωνία αφού αφοσιωμένος έμπρακτα σε ένα σκοπό, κατανοεί την αξία της αφοσίωσης του σε αυτόν, άρα έμμεσα αναγνωρίζει την αξία της ποικιλίας των σκοπών.⁹⁵

Οι ΜΚΟ, αποτελούν το μηχανισμό που μπορεί να φέρει κοντά τους πολίτες με τα κέντρα εξουσίας. Αυτές, ευαισθητοποιούν τους πολίτες σε θέματα που απασχολούν τη διεθνή κοινότητα και ενθαρρύνουν τα άτομα να συμμετέχουν στις διαδικασίες αποφάσεων. Έπειτα οι ΜΚΟ, λειτουργούν σαν αντιπρόσωποι των πολιτών προσπαθώντας να επηρεάσουν τα κέντρα εξουσίας. Η συμμετοχή πολιτών σε τέτοιου είδους σχήματα, θα σημάνει μια αλλαγή από την «εθνική δημοκρατία» σε μια καινούρια κατάσταση, στην οποία τα άτομα θα μοιράζονται κοινούς στόχους και αξίες, σε μια οικουμενική κοινότητα.

3.7. Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση.

Οι κοινωνικές μεταβολές συντελούνται, όταν τα άτομα μεταβάλλουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται ορισμένα από τα στοιχεία του κόσμου που τα περιβάλλει. Με την περιβαλλοντική εκπαίδευση, μπορούν τα άτομα να υπερβούν ένα όριο ευαισθητοποίησης και κατ' επέκταση να δουν και να εκτιμήσουν ορισμένες πτυχές της πραγματικότητας κάτω από μια νέα οπτική. «Προκειμένου η ανθρωπότητα να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις απειλές που δέχεται το περιβάλλον, πρέπει να αναπτύξει μια νέα αντίληψη για τη σχέση της με αυτό».⁹⁶ Σίγουρα τα τελευταία χρόνια έχουμε παρατηρήσει μια μεταστροφή στη αντιμετώπιση περιβαλλοντικών προβλημάτων και την αύξηση ευαισθητοποίησης των πολιτών, γέννα ανησυχίας όμως το γεγονός ότι, η αλλαγή της νοοτροπίας απαιτεί προηγουμένως μια κορύφωση της κρίσης. Είναι απαραίτητη επομένως, η ανάπτυξη οικολογικής συμπεριφοράς και συνείδησης, ώστε να μην λειτουργούμε μετά των συνεπειών περιβαλλοντικής καταστροφής.

Παρόλη την ανάπτυξη της τεχνολογίας και της οργάνωσης, η ποιότητα του περιβάλλοντος είναι υποβαθμισμένη εξαιτίας των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και της αυξανόμενης συγκέντρωσής τους στο γεωγραφικό χώρο. Έτσι στον αστικό όσο και στον αγροτικό χώρο, αντιμετωπίζουμε προβλήματα όπως οι δυσκολίες διάθεσης των αστικών και βιομηχανικών αποβλήτων.

Η πολιτεία συνειδητοποιώντας την ανάγκη για μια ολοκληρωμένη περιβαλλοντική πολιτική, προσπαθεί να ενισχύσει σημαντικά το αίσθημα του εθελοντισμού σε θέματα περιβάλλοντος σε διάφορους φορείς κοινωνικοποίησης των ατόμων, όπως στα σχολεία και στα Πανεπιστήμια. Με την συμβολή της εκπαιδευτικής περιβαλλοντικής πολιτικής, τα άτομα θα ωθηθούν σε δράση χωρίς υποχρέωση από δυνάμεις εξωτερικές, αλλά θα κινηθούν σύμφωνα με τις ανάγκες τους για μια καλύτερη ποιότητα ζωής. Θα εφαρμόσουν ευρύτερες μορφές συνεργασίας και επικοινωνίας, σε περιπτώσεις ακόμα που είναι δύσκολο να επιλυθούν προβλήματα μέσα από τους υπάρχοντες θεσμούς.

Η περιβαλλοντική και οικολογική παιδεία τόσο στην παιδική ηλικία, όσο και η δια βίου συνέχισή της, ενταγμένη μέσα σε όλες της βαθμίδες εκπαίδευσης και διακλαδωμένη σε όλα τα κοινωνικά στρώματα και κατηγορίες είναι σημαντική υπόθεση πλέον.

Η αφετηρία για κοινή δράση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των κρατών μελών στο τομέα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης είναι το ψήφισμα για την περιβάλλον του Συμβουλίου των Υπουργών στο Συμβούλιο ης 24^{ης} Μαΐου 1988. «Ο στόχος της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης είναι να αυξήσει τη συνείδηση του κοινού σχετικά με τα προβλήματα στο τομέα του περιβάλλοντος και να θέσει τα θεμέλια για την ενεργό

συμμετοχή των πλήρως ενημερωμένων πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος και τη συνετή και ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων»⁹⁷.

Η σύνδεση σχολείου-κοινότητας είναι έντονα προβαλλόμενη από τους συντελεστές της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Κυριαρχεί ο εθελοντικός χαρακτήρας των δραστηριοτήτων που αναλαμβάνουν μαθητές και εκπαιδευτές. Διαπιστώνουν προβλήματα της περιοχής τους και ενεργοποιούνται ώστε συλλογικά να οδηγήσουν στην επίλυσή τους.

Ο εθελοντισμός εμφανίζεται σαν μια από τις πολλές μορφές που θα πάρει η «Τρίτη Διάσταση» μεταξύ Κράτους και Αγοράς. Αυτή η «Τρίτη Διάσταση», ονομάζεται ιδιωτικό-κοινωνικό και ορίζεται από τον Donating (1978) ως «κάθε περιβάλλον αυτόνομης διαχείρισης από εκείνον που εργάζεται και συμμετέχει σε αυτό, το οποίο απολαμβάνει δημόσιων εγγυήσεων και του οποίου ελέγχονται οι πηγές και τα αποτελέσματα τα οποία παράγει σύμφωνα με τα σταθερά κριτήρια ως κοινό αγαθό για τη δημόσια ολότητα».⁹⁸

Στόχος της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης είναι ο επιστημονικός χειρισμός θεμάτων κατά την εμπλοκή πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτισμικών, ακόμα και φυσικών επιστημονικών παραγόντων. Έπειτα, την εκπαίδευση, ενημέρωση πολιτών προωθώντας τους σε δράση για ένα καλύτερο περιβάλλον διαβίωσης και την ανάπτυξη επίγνωσης όσον αφορά τη θέση και την αλληλεξάρτηση του ανθρώπου με το συνολικό περιβάλλον, του ατόμου με τον εαυτό του και τους άλλους ανθρώπους και τη σχέση του γενικότερα με το πλανητικό οικοσύστημα. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση, «παίζει πολύ σημαντικό ρόλο, πληροφορώντας τον πληθυσμό και δημιουργώντας συναίνεση σε πιθανές μη δημοφιλείς αποφάσεις»⁹⁹. Έπειτα, σημαντικός στόχος της είναι, η απόκτηση εμπειρίας στη διαδικασία ενασχόλησης με περιβαλλοντικά προβλήματα και κατά συνέπεια απόκτηση ικανότητας για αξιολόγηση, λήψη αποφάσεων σε πολιτικό, κυβερνητικό επίπεδο και επηρεασμό των καταστάσεων προς τις επιθυμητές αλλαγές.

Ακόμα, η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση δρα για την γνωριμία του ατόμου με το ιστορικό, πολιτιστικό και φυσικό περιβάλλον της κοινότητας που ζει και την ανάπτυξη επίγνωσης πως, είναι αναγκαία η ατομική υπευθυνότητα για τη διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος, καθώς και την ενθάρρυνση της αλλαγής των στάσεων και αξιών με σκοπό την αποδοχή τρόπων ζωής και στόχο την διατήρηση της ποιότητας αυτής. Σημαντική παράμετρος που πρέπει να διαποτίζει την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, είναι η ολιστική άποψη που πρέπει να χαρακτηρίζει το περιβάλλον. Η οικολογική, κοινωνική, πολιτική, πολιτιστική θεώρηση, αλληλοδιαπλέκονται. Όταν λείπει αυτή η ολιστική προσέγγιση για το περιβάλλον, παρατηρούμε ότι τα παιδιά θεωρούν την περιβαλλοντική καταστροφή, «εισβολή από κάπου έξω και δεν τους περνά από το μυαλό ότι αυτά τα ίδια μπορούν να είναι φορείς της περιβαλλοντικής και γενικότερα κοινωνικής αλλαγής».¹⁰⁰

Τέλος, μέσα από τις διαδικασίες Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης επιτυγχάνεται η παραγωγή γνώσης και συναίνεσης που μπορεί να στηρίζει οποιαδήποτε κυβερνητική προσπάθεια σχετικά με τη λήψη μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος. Έπειτα, αποδυναμώνεται ο υπερτροφικός ρόλος των ειδικών γιατί πια και άνθρωποι μη ειδικοί εκφράζουν τη γνώμη τους για τις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές παραμέτρους των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Ακόμα, παιδιά και φοιτητές,

αυξάνουν την αυτοπεποίθηση τους και την αυτοεκτίμηση τους μέσα από την λύση προβλημάτων έξω από το οικογενειακό, σχολικό ή πανεπιστημιακό περιβάλλον.

Ένα πρόγραμμα Π.Ε. θα πρέπει να εστιάζει στην απόκτηση από τους μαθητές όλων εκείνων των στοιχείων (γνώσεων, στάσεων, δεξιοτήτων), που θα τους επιτρέψουν να διατυπώσουν έγκυρες (στο βαθμό που μπορούν) κρίσεις για ένα πρόβλημα του περιβάλλοντος και θα τους προσανατολίσει στο να διατυπώσουν το πρόβλημα, να προτείνουν λύσεις σύμφωνα με τη δική τους αντίληψη και τέλος, να προσπαθήσουν να το αντιμετωπίσουν.

Το ζήτημα της αντιμετώπισης ή της λύσης ενός περιβαλλοντικού προβλήματος έχει διάφορες διαστάσεις. Αν το πρόβλημα που εντοπίστηκε είναι μικρής και τοπικής κλίμακας και μπορεί πράγματι η ομαδική -συλλογική δραστηριότητα σε επίπεδο σχολείου ή τοπικής κοινωνίας να φέρει θετικό αποτέλεσμα, τότε σαφώς οι μαθητές δικαιούνται να προσπαθήσουν για τη λύση του, συνεπικουρούμενοι από άλλους κοινωνικούς εταίρους (συλλόγους γονέων, τοπικές ή περιφερειακές οικολογικές οργανώσεις, επιστημονικούς συλλόγους, εργατικά συνδικάτα, κλπ).

Αν, αντίθετα, το πρόβλημα είναι υπερτοπικό ή ακόμη ευρύτερο (εθνικό, υπερεθνικό, παγκόσμιο), τότε θα είναι υποκριτικό και ταυτόχρονα καταστροφικό για την αυτοεκτίμηση των μαθητών να προσπαθήσουμε να λύσουμε το πρόβλημα, το οποίο προφανώς υπάρχει από πολύ καιρό και αφορά μεγάλες ομάδες πληθυσμού, ή ολόκληρες χώρες και ηπείρους.

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση με την έμφαση που δίνει στην εξέταση προβλημάτων αφενός και στην προσπάθειά της να ικανοποιήσει το παιδαγωγικό αίτημα για σύνδεση του σχολείου με την εξωτερική κοινωνία αφετέρου, οδηγεί στην ενασχόληση με τα προβλήματα της κοινότητας (Unesco 1977). Έτσι οι διαδικασίες συμμετοχής όλων των πολιτών σε ζητήματα περιβάλλοντος αυξάνεται και η ευαισθητοποίησή τους για κοινή δράση είναι συνειδητοποιημένη ανάγκη πια γι' αυτούς.

Όσον αφορά στη γενική ενημέρωση, θα απαιτηθεί μία σφαιρική στρατηγική και την ενημέρωση του κοινού, των κοινωνικών και οικονομικών εταίρων, των περιφερειακών και των τοπικών αρχών καθώς και των μη κυβερνητικών οργανώσεων σχετικά με τους μακροπρόθεσμους και τους ενδιάμεσους στόχους της κοινής περιβαλλοντικής πολιτικής και σχετικά με τις δικές τους ευθύνες και δυνατότητες τους να συμβάλλουν. Η στρατηγική θα πρέπει να προβλέπει την δημιουργία δομών που θα διευκολύνουν τη συμμετοχή των πολιτών και των φορέων στις σχετικές ενέργειες της Επιτροπής. Οι δομές αυτές θα πρέπει να δημιουργηθούν σε περιφέρεια και/ ή τοπικό επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψη την πείρα των δικτύων που είδη υπάρχουν (των κέντρων παροχής αγροτικών πληροφοριών και των τοπικών κέντρων πρωτοβουλιών στις πόλεις).¹⁰¹

3.8. Συμπεράσματα

Στο κεφάλαιο αυτό αναδείχθηκε το συμπέρασμα ότι, οι φορείς που εμπλέκονται στην περιβαλλοντική διαχείριση, οφείλουν να συνεργαστούν αρμονικά για την αντιμετώπιση των έντονων και πολύπλοκων περιβαλλοντικών προβλημάτων. Το Κεντρικό κράτος από μόνο του δεν μπορεί να τα αντιμετωπίσει, ενώ η αποκέντρωση της διοίκησης θεωρείται απαραίτητη. Πλέον υιοθετούνται οριζόντιες μορφές περιβαλλοντικής πολιτικής. Η τάση που επικρατεί είναι η σύνταξη νομοθετικού και θεσμικού πλαισίου από το κεντρικό κράτος και η δυνατότητα επιβολής αυτών από τα αρμόδια τοπικά όργανα. Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης πρέπει να αναπτύξει μια νέα δυναμική καθώς τα τοπικά όργανα έχουν καλύτερη γνώση του προβλήματος που απασχολεί την περιοχή τους. Συχνά όμως η τοπική αυτοδιοίκηση δεν μπορεί να στηριχθεί μόνο σε μια γραφειοκρατική αποκέντρωση και να δράσει ανάλογα όταν δεν έχει τους ανάλογους πόρους. Έτσι είναι σημαντική αφενός η ανακατανομή ελέγχου των πόρων και αφετέρου η δημιουργία νέων κοινωνικών θεσμών και τοπικών συλλογικών σχέσεων και δικτύων αυτοβοήθειας. Επίσης σημαντικό θέμα είναι διεύρυνση της τοπικής δημοκρατίας. Στο σημείο αυτό έχουν θέση οι ανεξάρτητες κινήσεις ενεργών πολιτών, η παρουσία των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που επιθυμούν την συμμετοχή στη διοίκηση και στη λήψη αποφάσεων.

Πολύ σημαντικό είναι να δώσουμε ιδιαίτερη έμφαση στον ρόλο της βιομηχανίας ανάμεσα στους εμπλεκόμενους φορείς αφού η παραγωγική διαδικασία δεν είναι ανεξάρτητη από το περιβάλλον. Η πρόκληση για εκβιομηχάνιση και ανάπτυξη δεν οδήγησε ταυτόχρονα όλες τις χώρες στην υιοθέτηση πολιτικής προστασίας περιβάλλοντος για τις βιομηχανίες με αποτέλεσμα κάποιες να μην μπορούν να ανταποκριθούν με τον ίδιο ρυθμό. Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης προσανατολίζει πλέον τις επιχειρήσεις σε χρήση παραγωγικών διαδικασιών φιλικών προς το περιβάλλον. Έτσι, δημιουργούνται κίνητρα χρήσης καινοτόμας τεχνολογίας από τις επιχειρήσεις ικανοποιώντας ταυτόχρονα και την οικολογική ευαισθησία του κοινού που πλέον είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη.

Επιπλέον, αναδείχθηκε ο ρόλος της κοινωνίας πολιτών στον ελληνικό χώρο, η οποία συμπεραίνουμε ότι είναι ακόμα «ατροφική» και δεν μπορεί να μετέχει αρκετά ενεργά στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Τα τελευταία χρόνια όμως παρατηρούμε την αύξηση των ΜΚΟ, οι οποίες έχουν ρυθμιστικό ρόλο, ως μοχλοί πίεσης των αποφάσεων πάνω σε περιβαλλοντικά θέματα. Αφού το κράτος αδυνατεί να δώσει λύσεις παρασυρόμενο συχνά από πελατειακές λογικές, οι ΜΚΟ αναλαμβάνουν την εκπροσώπηση συμφερόντων των πολιτών και δραστηριοποιούνται ανάλογα. Ακόμα, τα περιβαλλοντικά προβλήματα έχουν δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν συχνά στα όρια του έθνους κράτους, έχουν μια διεθνή διάσταση, οι ΜΚΟ από την πλευρά τους μπορούν να κινηθούν πιο ευέλικτα και να ασκήσουν ανάλογη πολιτική. Είναι το πέρασμα δηλαδή σε ένα είδος «υποπολιτικής», όπου οι πολίτες μέσω των ΜΚΟ, μπορούν να έρθουν κοντά στα κέντρα εξουσίας και να επηρεάσουν αποφάσεις. Ο αναφερόμενος ως ενδιάμεσος χώρος μεταξύ της αγοράς και του κράτους, θεωρείται η κοινωνία των πολιτών και εν συνεχεία οι ΜΚΟ που αποτελούν έκφρασή της διευρύνουν την πολυφωνία, συμβάλλουν τις δημοκρατικές διαδικασίες και ενεργοποιούν τον πολίτη στα θέματα που τον απασχολούν.

Η πολιτεία από την πλευρά της, δεν έχει συνειδητοποιήσει πραγματικά πόσο αναγκαία είναι η ευαισθητοποίηση του κόσμου στο θέμα του περιβάλλοντος και προσπαθεί να ασκήσει μια ολοκληρωμένη περιβαλλοντική πολιτική, ενισχύοντας το αίσημα εθελοντισμού σε διάφορους φορείς κοινωνικοποίησης του ατόμου. Η

ανάπτυξη οικολογικής και περιβαλλοντικής παιδείας σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης και σε όλα τα κοινωνικά στρώματα είναι πλέον σημαντική. Ο εθελοντισμός εμφανίζεται σαν μια από τις μορφές της «τρίτης διάστασης» μεταξύ κράτους και αγοράς της λεγόμενης κοινωνίας πολιτών, η οποία προσδοκεί να καλύψει το κενό που έχει δημιουργηθεί μεταξύ κράτους και πολίτη σύμφωνα με πολλούς σύγχρονους θεωρητικούς.

4. «Ελληνική περιβαλλοντική πολιτική»

4.1. Η Ελληνική Περιβαλλοντική Πολιτική (στόχοι και αρχές της ελληνικής περιβαλλοντικής πολιτικής)

Στον Ελληνικό χώρο, το δικαίωμα για την προστασία του περιβάλλοντος, εσωκλείεται στο αρ.24.1. Το φυσικό περιβάλλον έχει αναχθεί σε αυτοτελώς προστατευόμενο αγαθό, προκειμένου να διαφυλαχθεί η οικολογική ισορροπία της χώρας και η διαφύλαξη των πόρων προς χάρη και των επόμενων γενεών. Η χώρα μας σε κεντρικό επίπεδο, έχει εναρμονιστεί με την οδηγία 75/442/ΕΟΚ για τα στερεά απόβλητα, με τη λήψη της υπουργικής απόφασης 49541/1424/86. Σε αυτό το πλαίσιο, συστάθηκε μια ομάδα από ειδικούς στο ΥΠΕΧΩΔΕ προκειμένου να προσδιοριστούν ο προδιαγραφές στο θέμα διαχείρισης. Ακόμα, στην παρ.2 του άρθρου 13 προβλέπεται η δυνατότητα επιβολής ειδικού τέλους σε επιχειρήσεις που παράγουν και εισάγουν προϊόντα που προκαλούν προβλήματα διαχείρισης στερεών αποβλήτων και ιδίως ανακύκλωσης. Η Ελληνική πολιτεία κάνει μια σειρά από προσπάθειες για να εναρμονιστεί με την κοινοτική πολιτική. Επίσης, αναγνωρίζεται η ανάγκη αποκεντρωμένου διοικητικού δικτύου σύμφωνα με το Ν.1650/86 και η ευθύνη περιβαλλοντικής πολιτικής δίνεται στους νομάρχες. Προβλέπεται επίσης Σώμα Επιθεωρητών προστασίας περιβάλλοντος, χωρίς όμως να λειτουργεί σε άλλους νομούς εκτός Αττικής. Σε τοπικό επίπεδο με Νόμο 1650/86 αναγνωρίζεται για πρώτη φορά ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης, πολλές από τις αρμοδιότητες των ΟΤΑ επικαλύπτονται με αυτές των διάφορων υπουργείων.

Η προστασία του περιβάλλοντος και η στόχος προς τη βιώσιμη ανάπτυξη, εξακολουθούν να αποτελούν πεδίο προσπαθειών και εξελίξεων σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο. Τα νέα δεδομένα αποτυπώνονται σε διεθνείς συμφωνίες, αποφάσεις, κανονισμούς, θεσμικές ρυθμίσεις και προγράμματα δράσης. Κατά την τελευταία εικοσαετία παρουσιάστηκε εκρηκτική αύξηση των απαιτήσεων, αλλά και των αντιστοιχών υποχρεώσεων της χώρας, ως προς τη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος. Δεν υπήρχε όμως και αντίστοιχη ενδυνάμωση των θεσμών, των μηχανισμών, της διοίκησης, της πληροφόρησης αλλά και των δυνατοτήτων που παρέχει η πληροφορική και οι νέες τεχνολογίες στη διαχείριση και προστασία του περιβάλλοντος. Παρ' όλα αυτά, οι απαιτήσεις για ενίσχυση και ενδυνάμωση του τομέα παραμένουν μεγάλες, ενώ ταυτόχρονα, και οι υποχρεώσεις της χώρας βαίνουν συνεχώς αυξανόμενες, υπό τη μορφή, μάλιστα σημαντικού αριθμού διατάξεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δηλ, Οδηγιών, κανονισμών, κατευθυντήριων συστάσεων, καθώς και σημαντικού αριθμού διεθνών συμβάσεων, συνθηκών ή πρωτοκόλλων.

Σημειώνεται ότι το πλήθος των οδηγιών για το περιβάλλον της Ε.Ε. είναι το μεγαλύτερο σε σχέση με οποιονδήποτε σε άλλον τομέα.

Μία από τις βασικότερες αρχές του κοινοτικού δικαίου για την προστασία του περιβάλλοντος, είναι «ο ρυπαίνων πληρώνει». Η αρχή έχει ως σκοπό την πρόληψη και την αποκατάσταση της ζημιάς. Η οδηγία, καθιστά τους φορείς εκμετάλλευσης επαγγελματικών δραστηριοτήτων οι οποίες προκαλούν περιβαλλοντική ζημιά, ως οικονομικά υπόχρεους για την αποκατάσταση της ζημιάς. Επίσης, οι φορείς εκμετάλλευσης, των οποίων οι δραστηριότητες συνιστούν επικείμενη απειλή για την πρόκληση περιβαλλοντικής ζημιάς, καθίστανται υπόχρεοι για τη λήψη προληπτικών μέτρων. Η Οδηγία (2004/35 ΕΚ) καθορίζει ακόμα, ποιοι είναι οι «ρυπαίνοντες», εισάγοντας παράλληλα δύο διαφορετικά επίπεδα ευθύνης. Το πρώτο, αφορά τους φορείς εκμετάλλευσης που συνεπάγεται, άμεσο ή πιθανό κίνδυνο στην ανθρώπινη υγεία και στο περιβάλλον. Τέτοιες δραστηριότητες είναι, μεταξύ άλλων, εκείνες για τις οποίες απαιτείται η λήψη άδειας σύμφωνα με την οδηγία IPPC, διαδικασίες διαχείρισης αποβλήτων, η απόρριψη ή απελευθέρωση ουσιών και ρυπαντών στον αέρα ή τα νερά, η παραγωγή, αποθήκευση, χρήση, χημικών ουσιών, καθώς και η μεταφορά, χρήση και απελευθέρωση γενετικώς τροποποιημένων μικροοργανισμών. Το δεύτερο επίπεδο περιβαλλοντικής ευθύνης, εκτείνεται σε όλες τις επαγγελματικές δραστηριότητες, όσον αφορά τη ζημιά προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων. (Ζυγούρα 1994)

Κυρίαρχο ρόλο στην εφαρμογή της Οδηγίας, καλούνται να διαδραματίσουν οι αρμόδιες αρχές των κρατών μελών, καθώς αυτές θα πρέπει να εντοπίζουν τους ρυπαίνοντες που έχουν ευθύνη και να διασφαλίζουν ότι ο υπαίτιος θα επωμίζεται το σχετικό κόστος των μέτρων πρόληψης ή αποκατάστασης, σύμφωνα με την Οδηγία. Τέλος αυτή, επιτάσσει ότι τα κράτη-μέλη πρέπει να θέσουν σε ισχύ τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις τα αργότερο μέχρι τις 30 Απριλίου του 2007.

Έχει παρατηρηθεί ότι η παραδοσιακή κανονιστική νομοθεσία, δεν ενθαρρύνει ιδιαίτερα μια καινοτόμα και ενεργητική συμπεριφορά των φορέων, επιπλέον έλλειπε η δυνατότητα προληπτικής δράσης και παρέμενε μόνο η κατασταλτική. Έτσι η σύγχρονη περιβαλλοντική πολιτική, προσανατολίζεται στα νέα μέσα δράσης που στοχεύουν, στην εθελούσια εφαρμογή και αποδοχή από τις επιχειρήσεις της εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, αλλά και την εφαρμογή συστημάτων διαχείρισης, επιδιώκοντας τους στόχους της «αειφορίας» «καινοτομίας» «συμμετοχής».

Ο στόχος της αειφορίας έχει να κάνει με τη βελτίωση της επίδοσης της επιχείρησης, μειώνοντας παραγόμενους ρύπους και υιοθετώντας φιλικές μεθόδους και τεχνικές προς το περιβάλλον (π.χ. ανακύκλωση). Δηλαδή η οικονομική ανάπτυξη να μη βάλει στο μέλλον σε κίνδυνο τις συνθήκες ζωής του πλανήτη.

Έπειτα η αρχή της καινοτομίας, αναφέρεται στην υιοθέτηση βέλτιστων τεχνικών στην παραγωγική διαδικασία που δεν επιβαρύνουν το περιβάλλον.

Τέλος, η αρχή της συμμετοχής, αναφέρεται στους στόχους αναβάθμισης του ρόλου των βασικών φορέων όπως, ιδιοκτήτες-μέτοχοι της επιχείρησης, εργαζόμενοι,

τοπική αυτοδιοίκηση, Μ.Κ.Ο και άλλοι, στην υιοθέτηση των συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης.

Στην Ελλάδα, εκτός από την καθυστέρηση της εναρμόνισής της με το κοινοτικό δίκαιο για περιβαλλοντικά θέματα και συγκεκριμένα για διαχείριση των αποβλήτων, διαφαίνεται πως μόνο η παραδοσιακή κανονιστική νομοθεσία, αδυνατεί να ενεργοποιήσει διαφορετικές κοινωνικές ομάδες (συμμετοχή τοπικής αυτοδιοίκησης, ΜΚΟ) οι οποίες μπορούν να πιέσουν προς την εφαρμογή του νόμου.(“ΤΟΠΟΣ” 2002)

2. Νομοθετικό και Θεσμικό πλαίσιο για το περιβάλλον.

Γενικότερα, ο σχεδιασμός διαχείρισης των στερεών αποβλήτων αποτελεί πάντοτε απαραίτητα προϋπόθεση για την πραγματοποίηση κάθε έργου διάθεσης αποβλήτων, σύμφωνα με τον ισχύοντα θεσμικό μηχανισμό προσαρμογής. Πρέπει δε να περιλαμβάνει και τον καθορισμό των μεθόδων διαχείρισης που πρόκειται να εφαρμοστούν σε μια ευρύτερη περιοχή και αφετέρου την χωροθέτηση εγκαταστάσεων διάθεσης των στερεών αποβλήτων με γνώσεις κοινωνικοοικονομικές, τεχνικές και περιβαλλοντικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή αυτή και με στόχο τη διασφάλιση της δημόσιας υγείας (Άρθρο 7). Ας σημειωθεί ότι ο σχεδιασμός πρέπει να επιχειρείται σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο ως εξής: α) Εθνικός σχεδιασμός που εκπονείται από το Υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ με σύμφωνη γνώμη όλων των αρμόδιων Υπουργείων και της ΚΕΔΚΕ. Αυτός προσδιορίζει τις προδιαγραφές, το γενικό πρόγραμμα διάθεσης(που εξειδικεύεται έπειτα κατά περιφέρειες), τις μεθόδους διαχείρισης, τους κατάλληλους χώρους αποθήκευσης ή διάθεσης των αποβλήτων κλπ. β)Περιφερειακός σχεδιασμός που εκπονείται από το Σύνδεσμο Δήμων και Κοινοτήτων του Νομού για τη διαχείριση των στερεών αποβλήτων και ελλείψει τέτοιου Συνδέσμου, από τις κατά τόπους υπηρεσίες του ΥΠΕΧΩΔΕ με σύμφωνη γνώμη των υπηρεσιών των συναρμοδίων υπουργείων. Ο σχεδιασμός αυτός εγκρίνεται από τον Νομάρχη και περιλαμβάνει δύο φάσεις. Στην πρώτη εντάσσεται η μελέτη εντοπισμού των χώρων που προορίζονται να χρησιμοποιηθούν ως εγκαταστάσεις διάθεσης αποβλήτων, με βάση τα κριτήρια καταλληλότητας που ορίζονται στον εθνικό σχεδιασμό. Στην δεύτερη φάση καταρτίζεται η κυρίως μελέτη και εξειδικεύεται η επιλεγμένη μέθοδος διαχείρισης των αποβλήτων της περιοχής.¹⁰²

4.3. Νομοθετικό και Διοικητικό πλαίσιο συγκεκριμένα για τα απόβλητα.

Το πρόβλημα των αποβλήτων απασχόλησε για πρώτη φορά σοβαρά το έλληνα νομοθέτη στη δεκαετία του 60', λόγω της προϊούσα αστικοποίησης του πληθυσμού

της χώρας. Τότε θεσπίστηκε και το στοιχειώδες κανονιστικό πλαίσιο για τα ζητήματα διάθεσης των απορριμμάτων, των λημμάτων και των βιομηχανικών αποβλήτων. Συγκεκριμένα: i) Με την υγειονομική απόφαση Ε1β/301/1964, που εξέδωσαν οι Υπουργοί Εσωτερικών και Κοινωνικής Πρόνοιας «περί συλλογής, αποκομιδής και διάθεσης απορριμμάτων». Ως τρόποι διαθέσεώς τους ορίστηκαν η απόρριψη, η υγειονομική ταφή, η καύση, η βιομηχανική σταθεροποίηση (composting), η πολτοποίηση και η διαλογή. ii) Επίσης, με την κοινή Υπουργική απόφαση Ειβ/221/1965 των υπουργών Εσωτερικών και Υγιεινής «περί διάθεσης λυμάτων και βιομηχανικών αποβλήτων» προσδιορίστηκαν οι όροι και οι προϋποθέσεις χορήγησης αδειών διαθέσεως λυμάτων και βιομηχανικών αποβλήτων, υγρής πάντως μορφής, στα επιφανειακά ύδατα, τα ξηρά ρεύματα, το έδαφος και το υπέδαφος. Οι κανονιστικές αυτές πράξεις επιχειρούν να ελέγξουν την διάθεση αποβλήτων, χωρίς πάντως να συνθέτουν ένα συνεκτικό νομοθετικό πλαίσιο, ίσως γιατί το πρόβλημα δεν είχε πάρει εκρηκτικές διαστάσεις στη χώρα μας.¹⁰³

Στην κοινή υπουργική απόφαση (ΚΥΑ) των Υπουργών Εσωτερικών, Υφυπουργού Εθνικής Οικονομίας, Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Γεωργίας, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και Εμπορικής Ναυτιλίας, ορίζονται με αριθμό 49541/1424/1986 ως «στερεά απόβλητα ουσίες ή αντικείμενα που εμφανίζονται κυρίως σε στερεά φυσική κατάσταση, από τις οποίες ο κάτοχός του θέλει ή υποχρεούται να απαλλαγεί».

Το Συμβούλιο των Υπουργών των Κοινοτήτων, καταγράφοντας τα κατά κανόνα κοινά προβλήματα διαχείρισης στερεών αποβλήτων, που παρουσιάζονται στις χώρες της κοινότητας και αντιλαμβανόμενο ότι η αντιμετώπισή τους χρίζει σχεδιασμού δράσης σε κοινοτικό, εθνικό, και τοπικό επίπεδο εξέδωσε την οδηγία 75/442/ΕΟΚ «περί στερεών αποβλήτων», με την οποία θέσπισε μια σειρά κανόνων για τη διάθεση των στερεών αποβλήτων. Η οδηγία αυτή, σύμφωνα με το άρθρο 145 της Πράξης Προσχώρησης της Ελλάδος στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, αλλά και την γενικότερη αρχή της ενοποιητικής λειτουργίας που είναι συνταγματικά κατοχυρωμένη βάση των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 28 Συντ. ισχύει στην Ελλάδα από την 1^η Ιανουαρίου 1981. Τυπικά ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο μέσω της ΚΥΑ 49541/1424/1986 περί «στερεών αποβλήτων». Αν και με καθυστέρηση, οι ανωτέρω ρυθμίσεις συμπλήρωσαν και εκσυγχρόνισαν το μέχρι τότε ισχύον νομοθετικό πλαίσιο, δίνοντας μεγαλύτερη ευρύτητα στις σχετικές με τη διαχείριση των στερεών αποβλήτων έννοιες και καθορίζοντας κυρίως το διαρθρωτικό και λειτουργικό σχήμα, που είναι υπεύθυνο για την σχεδίαση και την υλοποίηση της διαχείρισης των αποβλήτων σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.¹⁰⁴

Το Ευρωπαϊκό νομοθετικό πλαίσιο για την περιβαλλοντική διαχείριση των αποβλήτων συγκεκριμένα, περιλαμβάνει μια πληθώρα διατάξεων που δεν έχουν ενσωματωθεί στο ελληνικό δίκαιο, όπως η οδηγία 94/62/ΕΚ (για τις συσκευασίες και τα απορρίμματα). Η πιλοτική εφαρμογή αυτών των οδηγιών έχει φέρει στην επιφάνεια διάφορα προβλήματα, που καθιστά απαραίτητη την απλοποίηση διαδικασιών και νομοθετικών αλλαγών.

Ο νομοθέτης με την θέσπιση ειδικών νομοθετημάτων επιχείρησε να προσαρμόσει το δίκαιό μας στις κοινοτικές οδηγίες 75/442 και 78/319/ΕΟΚ για τα στερεά (και τοξικά) απόβλητα, ανοίγοντας έτσι το δρόμο για την εφαρμογή τους στην έννομη τάξη μας. Η προσαρμογή όμως και στην περιοχή αυτή, συνοδεύτηκε από διάχυτες

δυσλειτουργίες και ελλείμματα. Ιδιαίτερα πρέπει να τονιστεί ότι η χώρα μας παρέλειψε να λάβει, στην αναγκαία έκταση, τα πρόσφορα συμπληρωματικά μέτρα που θα καθιστούσαν εφικτή την εφαρμογή των σχετικών οδηγιών.¹⁰⁵

4.3.1. Κεντρικό Κράτος.

Στο ζήτημα της διαχείρισης αποβλήτων, το ΥΠΕΧΩΔΕ διαδραματίζει ένα πολύ κεντρικό ρόλο. Το Υπουργείο αυτό είναι αρμόδιο, σύμφωνα με την ΚΥΑ 49541/1424/1986 (αρθ.8) για τους σχεδιασμούς διαχείρισης στερεών, τοξικών/επικίνδυνων αποβλήτων καθώς και χρησιμοποιημένων ορυκτελαίων σε εθνικό επίπεδο, σε συνεννόηση με άλλα Υπουργεία και την Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος- ΚΕΔΚΕ. Έπειτα, εκπονεί μέσω περιφερειακών του υπηρεσιών τους σχεδιασμούς της διαχείρισης αποβλήτων καθώς και χρησιμοποιημένων ορυκτελαίων σε νομαρχιακό επίπεδο, με την σύμφωνη γνώμη των συναρμόδιων υπουργείων. Όταν προκύπτουν διαφωνίες και συγκρούσεις συμφερόντων, για εγκαταστάσεις διάθεσης αποβλήτων σε μείζονες περιφέρειες, αποφασίζει ο Υπουργός. Το ΥΠΕΧΩΔΕ είναι αρμόδιο για την “προέγκριση χωροθέτησης” και την έγκριση περιβαλλοντικών όρων για εγκαταστάσεις διάθεσης αποβλήτων και οικιακών απορριμμάτων. Τέλος, είναι υπεύθυνο για τον συντονισμό των συναρμόδιων φορέων προκειμένου να πραγματοποιηθεί διασυννοριακή μεταφορά επικίνδυνων αποβλήτων. Το Υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων είναι αρμόδιο με τη σειρά του (και με τις περιφερειακές του υπηρεσίες) για τη διασφάλιση της υγείας του πληθυσμού από κινδύνους που προκαλούν τα απόβλητα, μπορεί να προβαίνει σε δειγματοληπτικούς ελέγχους κ.λ.π.¹⁰⁶

Η χώρα μας, προκειμένου να εναρμονιστεί στην οδηγία 75/442/ΕΟΚ για τα στερεά απόβλητα και τη διαχείριση τους, προέβη στη λήψη υπουργικής απόφασης 49541/1424/86 με στόχο τη διασφάλιση της δημόσιας υγείας. Σε αυτό το πλαίσιο, συστήθηκε μια ομάδα από ειδικούς στο ΥΠΕΧΩΔΕ προκειμένου να προσδιοριστούν οι προδιαγραφές στο θέμα της διαχείρισης. Στην περίπτωση των επικίνδυνων αποβλήτων, η χώρα μας συμμορφώθηκε με τις οδηγίες της κοινότητας (76/403/ΕΟΚ ΚΑΙ 78/319/ΕΟΚ) με αρκετή καθυστέρηση.¹⁰⁷ Το 1990 με την Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου 73/1990 υιοθετήθηκαν οι τροποποιήσεις της Οδηγίας 86/280/ΕΟΚ.(Δημαδάμα 2002)

Πλέον, είναι αναγκαίες πρόσθετες τεχνολογικές ικανότητες και κατάρτιση στον διοικητικό τομέα καθώς και στους τομείς της βιομηχανίας και των υπηρεσιών προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι της Κοινότητας, τόσο αναφορικά με το περιβάλλον, όσο και με την εσωτερική αγορά. Στο δημόσιο τομέα λοιπόν απαιτείται:

-χάραξη πολιτικής, λήψη αποφάσεων και διαχείριση σε διαρθρωτικό επίπεδο και επίπεδο έργων,

-διαχείριση υδατικών πόρων,

-εξοικονόμηση ενέργειας και διάθεση αποβλήτων δημόσιων οργανισμών(νοσοκομείων, σταθμών ηλεκτροπαραγωγής, δημόσιων γραφείων, βιομηχανικών μονάδων),

-λειτουργία δικτύων αποχέτευσης και εγκαταστάσεων καθαρισμού λυμάτων,

-πρότυπα για την παρακολούθηση της τήρησης της νομοθεσίας και των συνθηκών λειτουργίας καθώς και του επιπέδου ρύπανσης.¹⁰⁸

Γενικότερα, η ελληνική πολιτική κάνει ιδιαίτερες προσπάθειες να εναρμονιστεί με την κοινοτική πολιτική για τα απόβλητα, όπως:

- ο Πρόληψη /μείωση παραγωγής αποβλήτων στην πηγή και μείωση της επικινδυνότητας τους.
- ο Μεγαλύτερη δυνατή επαναχρησιμοποίηση, ανακύκλωση ή ανάκτηση χρήσιμων υλικών ή ενέργειας από τα απόβλητα.
- ο Περιβαλλοντικά αποδεκτή διάθεση των υπολειμμάτων
- ο Αρχή ο «ρυπαίνων πληρώνει».
- ο Εγγύτητα των χώρων διαχείρισης των αποβλήτων στην πηγή παραγωγής τους.
- ο Αποκατάσταση/ εξυγίανση των ρυπασμένων χώρων ώστε να επανενταχθούν στο περιβάλλον.
- ο Βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές, βιώσιμες οικονομικά και τεχνικά για υψηλότερο επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος

Οι ειδικότεροι στόχοι για τα επικίνδυνα απόβλητα είναι

- ο Τήρηση επαρκών και αντιπροσωπευτικών στοιχείων αναφορικά με τις ποσότητες, το είδος και την προέλευση επικίνδυνων αποβλήτων.
- ο Μείωση του όγκου των παραγόμενων επικίνδυνων αποβλήτων.
- ο Μείωση της επικινδυνότητας τους.
- ο Σταδιακή μείωση των ποσοτήτων που τίθεται σε προσωρινή αποθήκευση
- ο Ελαχιστοποίηση των προς διασυνοριακή μεταφορά ποσοτήτων αποβλήτων.
- ο Αύξηση του ποσοστού αξιοποίησης υλικών ή ενέργειας από τα επικίνδυνα απόβλητα (επαναχρησιμοποίηση, ανακύκλωση, παραγωγή ενέργειας)
- ο Εφαρμογή αποτελεσματικών συστημάτων επεξεργασίας και διάθεσης των κατάλοιπων από τις προηγούμενες διεργασίες.
- ο Ασφαλής τελική διάθεση των επικίνδυνων αποβλήτων για τα ποία δεν είναι εφικτή η εφαρμογή τεχνικών αξιοποίησης ή και επεξεργασίας
- ο Εξυγίανση χώρων ρυπασμένων από επικίνδυνα απόβλητα.

Σύμφωνα ακόμα, με τις διατάξεις της παρ. 4 του άρθρου 6, ορίζουν ότι είναι δυνατόν, σύμφωνα με τους όρους και τη διαδικασία που προβλέπονται σε αυτές, να

επιβάλλονται τέλη σε βάρος ορισμένων κατηγοριών επιχειρήσεων, προκειμένου να καλυφθούν τα έξοδα κατασκευής και λειτουργίας συγκεκριμένων έργων και προστασίας περιβάλλοντος.

Επίσης στην παρ.2 του άρθρου 13 προβλέπεται η δυνατότητα επιβολής ειδικού τέλους σε επιχειρήσεις που παράγουν και εισάγουν προϊόντα που προκαλούν ιδιαίτερα προβλήματα διαχείρισης στερεών απόβλητων τους και ιδίως ανακύκλωσης, προκειμένου να καλυφθούν τα έξοδα κατασκευής και λειτουργίας συγκεκριμένων έργων και προγραμμάτων προστασίας του περιβάλλοντος, που εκτελούνται από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Επιπλέον, από την πλευρά του το ΥΠΕΧΩΔΕ έχει εγκρίνει ήδη διαδικασίες, χωρίς να σημαίνει όμως ότι λειτουργούν. Όπως το «Σύστημα Συλλογικής Εναλλακτικής Διαχείρισης Συσκευασιών-Ανακύκλωση» (ΦΕΚ 391 Β/4.4.03), το «Κέντρο Εναλλακτικής Περιβαλλοντικής Διαχείρισης» Α.Ε. ΚΕΠΕΔ Α.Ε. (ΦΕΚ 391 Β/4.4.03), το «Σύστημα Συλλογής Εναλλακτικής Διαχείρισης Αποβλήτων Λιπαντικών Ελαίων Ελληνική Τεχνολογία Περιβάλλοντος» Α.Ε.(ΦΕΚ 905 Β/17.6.04), το «Συλλογικό Σύστημα Εναλλακτικής Διαχείρισης Αποβλήτων Ηλεκτρικού και Ηλεκτρονικού εξοπλισμού» (ΦΕΚ 905 Β/17.6.04.), έπειτα για τα οχήματα τέλους κύκλου ζωής/ (ΦΕΚ 907 Β/17.6.04) και τέλος για την αξιοποίηση των απόβλητων συσκευασίας με ανακύκλωση και ανάκτηση ενέργειας κατά 50%-65% κατά βάρους μέχρι το τέλος του 2005, καθώς και για ανακύκλωση των αποβλήτων συσκευασίας κατά 25%-45% κατά βάρος μέχρι το τέλος του 2005.

Στη συνέχεια σε περιφερειακό επίπεδο, αναγνωρίζεται η ανάγκη αποκεντρωμένου διοικητικού δικτύου και σύμφωνα με το Ν.1650/86, αναγνωρίζεται η αποκέντρωση ως διάσταση της περιβαλλοντικής πολιτικής και σημειώνεται ότι «η ευθύνη για υλοποίηση ανήκει στους νομάρχες». Για μια ακόμα φορά πάντως, διατηρούνται καθοριστικές αρμοδιότητες σε κεντρικό υπουργικό επίπεδο σύμφωνα με το Π.Δ. 28/5.2.1993.

Σημαντικό είναι να αναφέρουμε, ότι σύμφωνα με το Ν.2242/94 προβλέπεται η σύσταση ενός Ειδικού Σώματος Επιθεωρητών για τη προστασία του περιβάλλοντος σε κάθε νομαρχία, υπό την εποπτεία του ΠΕΧΩΔΕ. Τα σώματα αυτά εξετάζουν υποθέσεις παραβίασης διατάξεων για την προστασία του περιβάλλοντος, έπειτα από καταγγελία. Δυστυχώς όμως το Σώμα Επιθεωρητών έχει λειτουργήσει μόνο στο Νομό Αττικής.¹⁰⁹

Σύμφωνα με στοιχεία του υπουργείου ΠΕΧΩΔΕ, σήμερα σε όλη τη χώρα έχουν κατασκευαστεί 245 εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων, ενώ ακόμα 86 βρίσκονται υπό κατασκευή. Οι 27 από τους κατασκευασθέντες βιολογικούς καθαρισμούς όμως παραμένουν αδρανείς. «Υπολογίζεται ότι το 80% των πόλεων άνω των 15.000 κατοίκων, αλλά μόλις το 20% των οικισμών 2-15.000 κατοίκων εξυπηρετούνται σήμερα από βιολογικούς καθαρισμούς. Με την εξαίρεση του Θριασίου και της Ανατολικής Αττικής, αυτό που λείπει σήμερα είναι κυρίως οι μικρές εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων» εξηγεί στην «Κ» ο κ. Ανδρέας Ανδρεαδάκης, διευθυντής του Εργαστηρίου Υγειονομικής Τεχνολογίας της σχολής Πολιτικών Μηχανικών του ΕΜΠ. «Για τις περιοχές που δεν έχουν ακόμα αποκτήσει τις σχετικές εγκαταστάσεις, οι αιτίες μπορεί να είναι πολλές: συνήθως δεν έχει μελετηθεί επαρκώς το έργο, ώστε να ωριμάσει για χρηματοδότηση. Σε πολλούς δήμους υπάρχουν διαμάχες για τη

χωροθέτηση, προσφυγές κ.λπ. Επίσης πολλές περιοχές δεν διαθέτουν δίκτυο αποχέτευσης, που είναι βασική προϋπόθεση. Τέλος, πολλές περιπτώσεις μικρών εγκαταστάσεων καθυστερούν επειδή οι μεγάλες πόλεις έχουν προτεραιότητα στη χρηματοδότηση».

Αυτό που χρειάζεται όπως υποστηρίζουν αρκετοί, είναι μια πολιτική σχετικά με τα στερεά απόβλητα των πόλεων που να διαπνέεται από τις παρακάτω βασικές αρχές: Διαχωρισμός των αστικών απόβλητων από εκείνων των βιομηχανιών, με την υποχρέωση των βιομηχανιών να παραδίδουν απόβλητα μόνο εφόσον δεν θα περιέχουν τοξικά, μη αποικοδομήσιμες ουσίες (πχ. πρέπει να επιστραφούν τα απόβλητα που περιέχουν διοξίνη). Έπειτα, δυνατότητα ανάκτησης από όλα τα απόβλητα όλων των χρήσιμων υλικών όπως ο σίδηρος και το χαρτί καθώς και ανάκτηση των φυτικών οργανικών υπολειμμάτων και μετατροπή σε πολύ. Τέλος, οι εθνικοί νόμοι πρέπει να εγγυώνται την απόσβεση των επενδύσεων: το ανακυκλωμένο χαρτί πρέπει να βρίσκει αγοραστές σε χαμηλότερη τιμή, όχι κατώτερη από το κόστος παραγωγής και την δυνατότητα αυτή πρέπει να εγγυηθεί το κράτος.¹¹⁰

4.3.2. Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Η τοπική αυτοδιοίκηση έως το 1986 δεν είχε αρμοδιότητες που να συσχετίζονταν άμεσα με τις περιβαλλοντικές πολιτικές. Με το Νόμο 1650/86 αναγνωρίζεται για πρώτη φορά ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης. Έτσι, κάποιες από τις αρμοδιότητές της είναι, έργα και προγράμματα που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος από στερεά απόβλητα κυρίως, καθώς και τη διαχείριση τους. Επίσης, πρόστιμα από τη ρύπανση του περιβάλλοντος αποδίδονται στους Ο.Τ.Α, οι οποίοι υπέστησαν την υποβάθμιση, δυνατότητα συμμετοχής στο ΚΕΠΠΕ εκπροσώπων των ΟΤΑ όταν εμπίπτουν στην περιοχή ευθύνης κ.α. Όμως, όπως και στην περίπτωση της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης, οι αρμοδιότητες των ΟΤΑ σε πολλές περιπτώσεις, επικαλύπτονται με αυτές διάφορων υπουργείων. (Δημαδάμα 2002)

Γενικά, υπεύθυνος για την διαχείριση των στερεών αποβλήτων είναι ο οικείος Δήμος/Κοινότητα (εκτός αν έχει συσταθεί αντίστοιχος σύνδεσμος ή δημοτική/κοινοτική επιχείρηση) και υποχρεούται να τα δέχεται, πλην ορισμένων εξαιρέσεων (λόγου χάρη επικίνδυνα απόβλητα). Ο Δήμος συμμετέχει, αν δεν ασκεί ο ίδιος διαχείριση τοξικών/ επικίνδυνων αποβλήτων ή χρησιμοποιημένων ορυκτελαίων, σε ελέγχους που ασκεί ο Νομάρχης σε εγκαταστάσεις, βιομηχανίες και επιχειρήσεις που παράγουν, κατέχουν ή διαθέτουν τέτοια απόβλητα. Σημαντικές φαίνεται να είναι και οι αρμοδιότητες που καλείται να ασκήσει η Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση και ιδίως ο αιρετός Νομάρχης. Αυτός αναλαμβάνει την παροχή αδειών για συλλογή και μεταφορά στερεών αποβλήτων σε άλλα πλην των ΟΤΑ πρόσωπα (λ.χ. σε εταιρεία) μετά από εισήγηση της περιφερειακής υπηρεσίας του ΥΠΕΧΩΔΕ και γνώμη ειδικής επιτροπής. Εγκρίνει, στο πλαίσιο σχεδιασμού διαχείρισης αποβλήτων σε επίπεδο νομού, την μελέτη εντοπισμού των χώρων για τις εγκαταστάσεις (α' φάση), καθώς και την κυρίως μελέτη όπου εξειδικεύεται η μέθοδος διαχείρισης αποβλήτων της περιοχής (β' φάση). Παραχωρεί (ή ανακαλεί) άδεια διάθεσης στερεών αποβλήτων σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, μετά από εισήγηση της περιφερειακής υπηρεσίας του

ΥΠΕΧΩΔΕ, μπορεί ακόμα και στην περίπτωση που έχει παραχωρηθεί άδεια για συλλογή, μεταφορά ή διάθεση αποβλήτων, να επιβάλλει με απόφασή του πρόσθετους όρους εφόσον αυτό είναι απαραίτητο για την προστασία της δημόσιας υγείας ή και του περιβάλλοντος. Έπειτα ασκεί τακτικούς ή έκτατους ελέγχους σε κάθε εγκατάσταση που διαχειρίζεται στερεά ή επικίνδυνα τοξικά απόβλητα ή ορυκτέλαια, επιβάλλει πρόστιμα ή και αφαιρεί την άδεια σε όσους προκαλούν δυσμενείς επιπτώσεις στη Δημόσια Υγεία και υποβαθμίζουν το περιβάλλον. Ακόμα, χορηγεί άδεια εναπόθεσης ή αποθήκευσης τοξικών αποβλήτων και PCBs σε εγκαταστάσεις, επιχειρήσεις, βιομηχανίες, ελέγχει την μεταφορά των επικίνδυνων αποβλήτων και εκδίδει τον σχετικό συνοδευτικό έντυπο αναγνώρισης τους. Τέλος, χορηγεί (και ανακαλεί) άδεια σε επιχειρήσεις για την παραγωγή, χρησιμοποίηση, συλλογή χρησιμοποιημένων ορυκτελαίων, επιβάλλοντας και πρόσθετους όρους αν χρειαστεί, και αποφασίζει ακόμα να επιτρέψει μετά από προκαταρκτική έρευνα και έγκριση περιβαλλοντικών όρων την απόρριψη ορισμένων επικίνδυνων ουσιών (λ.χ. μολύβδου) στα υπόγεια ύδατα.¹¹¹

Σύμφωνα με την ΚΥΑ 49541/1424/1986 δίνονται νέες διαστάσεις και προοπτικές επίλυσης στο θέμα της διαχείρισης των στερεών αποβλήτων. Αυτή καθορίζει τους υπόχρεους φορείς και ορίζει ρητά τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα αυτών. Για τη προσωρινή αποθήκευση των αποβλήτων υπεύθυνος είναι, ο κύριος κάτοχος του χώρου από τον οποίο προέρχονται τα απόβλητα, ενώ για την διαχείριση τους, υπεύθυνος είναι ο οικείος Δήμος ή Κοινότητα, ή Σύνδεσμος Δήμων ή Κοινοτήτων, ή Αναπτυξιακών Συνδέσμων, ή Δημοτικές ή Κοινοτικές επιχειρήσεις. Για την προσωρινή αποθήκευση και διαχείριση στερεών αποβλήτων που προέρχονται από τμήματα εθνικών οδών, οι οποίες εκτείνονται εκτός ορίων κατοικημένων περιοχών, πέρα των ορίων Δήμων ή Κοινοτήτων, υπεύθυνο είναι το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων με τις περιφερειακές του υπηρεσίες. Έπειτα, καθορίζει υπόχρεους φορείς για το σχεδιασμό διαχείρισης σε επίπεδο νομού το Σύνδεσμο Δήμων ή Κοινοτήτων του νομού, ή σε περίπτωση που δεν έχει συσταθεί τέτοιος Σύνδεσμος, τις περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου Εσωτερικών, Εθνικής Οικονομίας, Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Γεωργίας. Η έγκριση καταλληλότητας των προς διάθεση στερεών αποβλήτων χώρων δίδεται από το Νομάρχη. Για το σχεδιασμό διαχείρισης στερεών αποβλήτων σε εθνικό επίπεδο υπεύθυνο είναι το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, μετά από σύμφωνη γνώμη του Υπουργείου Εσωτερικών, Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Γεωργίας. Στο σχεδιασμό μετέχει και η κεντρική ένωση Δήμων και Κοινοτήτων. Τα Υπουργεία Περιβάλλοντος Δημόσιων Έργων και Εσωτερικών καθίστανται συναρμόδια για το σχεδιασμό και την διαχείριση των απορριμμάτων, καθώς επίσης και για την έγκριση προδιαγραφών λειτουργίας εγκαταστάσεων διάθεσης και επεξεργασίας στερεών αποβλήτων. Το Υπουργείο Εσωτερικών ορίζεται αρμόδιο για τη συγκέντρωση και επεξεργασία στοιχείων διαχείρισης απορριμμάτων που προέρχονται από τους ΟΤΑ. Επίσης στο Υπουργείο Εσωτερικών ανατίθεται η χρηματοδότηση και τεχνική υποστήριξη των ΟΤΑ, ώστε να γίνει δυνατή η εφαρμογή των οδηγιών της ΕΟΚ που αφορούν την διαχείριση των στερεών αποβλήτων καθώς και την απορρόφηση των σχετικών κονδυλίων.

Ακόμα αναθέτει στους κατά τόπους Νομάρχες την αρμοδιότητα έλεγχου των εγκαταστάσεων διαχείριση των αποβλήτων, μέσω αρμόδιων περιφερειακών Υπηρεσιών, για τη διαπίστωση της τήρησης των όρων που προβλέπονται για τη έκδοση σχετικής άδειας. Ο έλεγχος σε εθνικό επίπεδο πραγματοποιείται μέσω των

προβλεπόμενων αιτιολογημένων εκθέσεων, οι οποίες υποβάλλονται κατ' έτος από τους κατά τόπους Νομάρχες προς τον Υπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και κοινοποιείται στους συναρμόδιους για την εκπόνηση του σχεδιασμού φορείς.

Τέλος, με επιμέρους διατάξεις εισάγει ειδικές ρυθμίσεις, κυριότερες των οποίων είναι: α) η υποχρέωση των υπεύθυνων φορέων, μετά την οριστική παύση της λειτουργίας των εγκαταστάσεων διάθεσης αποβλήτων να αποκαταστήσουν το φυσικό περιβάλλον με τη διαμόρφωση και τη ένταξη του χώρου των εγκαταστάσεων σε αυτό, ώστε να διατηρείται ή ν αναβαθμίζεται τι τοπίο, β) ο χαρακτηρισμός των παλιών εγκαταλελειμμένων αυτοκινήτων ως απόβλητα για την απομάκρυνση και την διάθεση των οποίων αποφασίζει ο οικείος Νομάρχης και γ) η πρόβλεψη για ποινικές και διοικητικές κυρώσεις προς τους παραβάτες των διατάξεων της παρούσας υπουργικής απόφασης.¹¹²

Οι περισσότεροι ΟΤΑ στην προσπάθειά τους να αντεπεξέλθουν στο εκρηκτικό πρόβλημα, αναγκάζονται να λαμβάνουν αποφάσεις για τη διάθεση των τοξικών αποβλήτων με πρόχειρες, αναχρονιστικές και ατελέσφορες επιλογές, θέτοντας σε κίνδυνο τη δημόσια υγεία και επιβαρύνοντας το περιβάλλον.

4.4. Κοινωνία των Πολιτών.

Η σύγχρονη βιβλιογραφία εντοπίζει τις απαρχές της κοινωνίας των πολιτών στην ηθική φιλοσοφία των Smith και Ferguson, αν και με μια διασταλτική διάθεση ο μελετητής μπορεί να φθάσει μέχρι την αριστοτελική «πολιτική κοινωνία», τον Κικέρωνα και τη διδασκαλία του φυσικού δικαίου. Η κεντρική ιδέα της κοινωνίας των πολιτών, όπως έχει αναλυθεί από διαφορετικές σχολές σκέψης, βρίσκεται στο ότι η κοινωνία ως ανεξάρτητος από το κράτος χώρος που στηρίζεται στην εθελοντική συνένωση των πολιτών, συνιστά πόλο παραγωγής ηθικών αξιών και δράσης.¹¹³

Σύμφωνα με το Hegel, ο όρος «κοινωνία πολιτών» έχει να κάνει με την προ-πολιτική κοινωνία. Αυτή η κοινωνία των πολιτών, θεωρείται το βασίλειο της ακολασίας και της ηθικής και φυσικής διαφθοράς που πρέπει να ρυθμίζεται και να κυριαρχείται από την ανώτερη διανοητική δύναμη του κράτους. Ο Marx και Engels από την πλευρά τους, θέλησαν να αλλάξουν αυτή την αντίληψη, θεωρώντας ότι κράτος και κοινωνία πολιτών είναι όροι αντιθετικοί. Υποστηρίζουν ότι το κράτος είναι το δευτερεύον στοιχείο, ενώ η κοινωνία των πολιτών το πεδίο των οικονομικών σχέσεων. Στο μαρξιστικό σύστημα δηλαδή, βάση και εποικοδόμημα (κοινωνία των πολιτών και κράτος) αποτελούν θεμελίωση διαλεκτική αντίθεση. Ο Gramsci με τη σειρά του εισάγει κατά τον Bobbio μια βαθιά καινοτομία στην μαρξιστική παράδοση: «η κοινωνία πολιτών δεν ανήκει στη βάση, αλλά στο εποικοδόμημα» που αντιπροσωπεύει τον ενεργό και θετικό παράγοντα της ιστορικής εξέλιξης, είναι το πλέγμα των ιδεολογικών και πολιτιστικών σχέσεων, η πνευματική και διανοητική ζωή και η πολιτική έκφραση αυτών των σχέσεων που γίνεται τελικά επίκεντρο ανάλυσης παρά βάση.¹¹⁴

Η κοινωνία πολιτών έχει αποτελέσει αντικείμενο της κλασσικής πολιτικής και κοινωνικής θεωρίας. Ο ακριβής ορισμός της ερίζεται μέχρι και σήμερα. Παρότι οι συγγραφείς διαφωνούν για το περιεχόμενο της έννοιας, υπάρχει ένας ορισμός που συνήθως αποτελεί την αφετηρία της εννοιολογικής συζήτησης: μεταφορικά μιλώντας, η κοινωνία πολιτών εκτείνεται σε ένα ευρύ δημόσιο χώρο από το κατώφλι του σπιτιού κάθε νοικοκυριού μέχρι τα κράσπεδα της εισόδου των κυβερνητικών κτηρίων.

Ο πιο πάνω ορισμός, απηχεί περισσότερο την κλασσική ευρωπαϊκή πολιτική θεωρία παρά τον Μαρξ, ο οποίος μάλλον έντασσε την κοινωνία πολιτών στην οικονομική «βάση» του κοινωνικού συστήματος. Ο Γκράμσι, από την άλλη μεριά, θεωρούσε την κοινωνία πολιτών αλλά και την πολιτική κοινωνία, την οποία θεωρούσε συνώνυμη του κράτους, ως μέρη του “εποικοδομήματος”. Η κοινωνία πολιτών έγινε πάλι δημοφιλής σαν έννοια στα τέλη του 20ού αιώνα, με αφορμή την κατάρρευση των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλισμού, καθώς, στο πλαίσιο αυτό, ταυτίστηκε με κάποιες ενώσεις πολιτών που ήταν ανεξάρτητες από το σοσιαλιστικό κράτος. Μετά το 1989, οι μελέτες για τη μετάβαση στη δημοκρατία χρησιμοποίησαν διευρυνμένους ορισμούς της κοινωνίας πολιτών όπως για παράδειγμα, ο παρακάτω: «Η κοινωνία πολιτών περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα οργανώσεων, τυπικών και άτυπων» Σε αυτές περιλαμβάνονται έτσι οικονομικές, πολιτιστικές και εκπαιδευτικές ομάδες, ομάδες συμφερόντων, αναπτυξιακοί σύνδεσμοι, κοινωνικά κινήματα με συγκεκριμένη θεματική (περιβάλλον, γυναικείο ζήτημα κ.α.) και πολιτικές ομάδες με ευρύτερους στόχους (εμβάθυνση της δημοκρατίας κ.α.). Επιπλέον αυτή η κοινωνία περιλαμβάνει και την «αγορά ιδεών» και τη ροή πληροφοριών και ιδεών.

Ο ορισμός αυτός είναι αρκετά γενικός. Ωστόσο οι σχέσεις κράτους-κοινωνίας πολιτών δεν υπόκεινται σε αφηρημένες γενικεύσεις. Μεταλλάσσονται και διαφέρουν στο πέρασμα του χρόνου από κοινωνικό μετασχηματισμό σε κοινωνικό μετασχηματισμό, τόσο πολύ, ώστε να μην είναι δυνατόν ούτε ερμηνευτικά χρήσιμο να εμμένει κανείς σε υλιστικά εξηγητικά σχήματα, τα οποία αποδίδουν σε τελευταία ανάλυση όλες τις εξελίξεις στο επίπεδο του κράτους σε μία, κύρια αντίφαση του επιπέδου της οικονομικής βάσης. Το ίδιο ισχύει και για τα ιδεαλιστικά σχήματα, τα οποία αποδίδουν τη διαμόρφωση των σχέσεων κράτους-κοινωνίας πολιτών σε μεταβολές του συστήματος αξιών και αντιλήψεων των ελίτ που κατέχουν ηγετικής θέσεις στην πολιτική και οικονομία. Η μεν πρώτη προσέγγιση εχθρεύεται την έννοια της κοινωνίας πολιτών διότι για αυτήν υπάρχει κυρίως, ανά όχι μόνο, κοινωνικές τάξεις σε διαρκή σύγκρουση μεταξύ τους, ενώ οι δεύτερη προσέγγιση, λόγω της θέασης του κοινωνικού γίνεσθαι «εκ των άνω» αντιπαθεί τα συμφραζόμενα πολιτικής συμμετοχής και ενδυνάμωσης των πολιτών, τα οποία συνήθως συνοδεύουν τη συζήτηση περί κοινωνίας πολιτών.

Κοινωνία πολιτών θα λέγαμε εκείνο το πεδίο της δημόσιας σφαίρας στο οποίο δρουν οι διάφορες οργανώσεις που, στοχεύουν στο έλεγχο της δραστηριότητας του κράτους, προασπίζοντας τα δικαιώματα των πολλών και ελέγχοντας την τήρηση των νόμων. Έπειτα, γεφυρώνουν τις διαφορές μεταξύ οργανώσεων και φορέων της κοινωνίας και τέλος διαμεσολαβούν μεταξύ κοινωνίας και κράτους.¹¹⁵

Κοινωνικές οργανώσεις και κοινωνικές ενέργειες ή δράσεις περιλαμβάνονται ειδικά στην κοινωνία πολιτών εφόσον: έχουν κάποια συλλογικότητα, εκδηλώνονται σε δημόσιο χώρο, είναι εθελοντικές και όχι υποχρεωτικές ή καταναγκαστικές,

επικαλούνται τουλάχιστον το δημόσιο συμφέρον, αποσκοπούν στο να επιτύχουν κάποια δημόσια ωφέλεια και δεν επιδιώκουν τουλάχιστον ευθέως, το ιδιωτικό (εμπορικό ή επιχειρηματικό) κέρδος. Στις ενώσεις αυτές χωρούν τόσο κλασσικοί φορείς(π.χ. μια θεσμοθετημένη οργάνωση εθελοντών, ένα κοινωνικό κίνημα) και οικείες συλλογικές συμπεριφορές(π.χ. διαδηλώσεις, προσφορά εθελοντικής εργασίας), όσο φορείς και ενώσεις που δεν είναι καθόλου τυπικοί. Περιλαμβάνονται για παράδειγμα, άτυπες συσσωματώσεις, που χωρίς να αποτελούν θεσμοθετημένες οργανώσεις, εντούτοις πληρούν τις παραπάνω προϋποθέσεις ένταξης μιας ομάδας στην κοινωνία πολιτών. Περιλαμβάνονται ακόμα, ενέργειες που δεν περιβάλλονται από κάποιο νομικό ένδυμα ούτε είναι εμπορευματοποιημένες, αλλά συντελούν ανεπίσημα στην ανάληψη πρωτοβουλιών συμμετοχής, προσφοράς, κινητοποίησης σε δημόσιο χώρο, προς επίτευξη κάποιας δημόσιας ωφέλειας (π.χ. εναλλακτική ενημέρωση για τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις μέσω της κατασκευής και διάδοσης μη εμπορικών ιστοσελίδων στο διαδίκτυο, εθελοντική προφορά βοήθειας σε διάφορα γεγονότα).

Η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή έχει προσφέρει ένα χρήσιμο ορισμό της κοινωνίας πολιτών, η οποία περιλαμβάνει τους ακόλουθους τύπους οργανώσεων:

- ο Τους αποκαλούμενους «παίκτες της αγοράς εργασίας» (συνδικάτα και ενώσεις εργοδοτών) που αποκαλούνται επίσης «κοινωνικοί εταίροι»,
- ο Τις οργανώσεις που αντιπροσωπεύουν κοινωνικούς και οικονομικούς παίκτες, που δεν είναι κοινωνικοί εταίροι με την αυστηρή έννοια του όρου,
- ο Τις ΜΚΟ που συγκεντρώνουν ανθρώπους για την επίτευξη ενός κοινού σκοπού, όπως οι περιβαλλοντικές οργανώσεις.
- ο Τις οργανώσεις κοινοτικής βάσης, που έχουν δημιουργηθεί από τοπικές κοινωνίες, με σκοπό την προώθηση των συμφερόντων των μελών τους, όπως οργανώσεις νεολαίας, οικογενειακές ενώσεις και όλες οι οργανώσεις μέσω των οποίων οι πολίτες συμμετέχουν στην τοπική και κοινοτική ζωή.

Η δράση των ΜΚΟ σ' ένα σύστημα διακυβέρνησης μπορεί να συστηματοποιηθεί στις ακόλουθες βασικές λειτουργίες:

- Του παρόχου υπηρεσιών (συμπληρωματικά προς το κράτος),
- Του παρόχου καινοτομικών υπηρεσιών,
- Του συμβουλευτικού παράγοντα (στη διαδικασία διαβουλεύσεων) και
- Του θεματοφύλακα αξιών¹¹⁶

Ο λεγόμενος “ενδιάμεσος χώρος” μεταξύ του κράτους και του πολίτη θεωρείται η κοινωνία των πολιτών, αποτελώντας το αντιστήριγμα του κράτους. Ο ρόλος της είναι διπλός, ανταγωνιστικός και συγχρόνως συμπληρωματικός ως προς αυτό. Από τη μια μεριά ο πολίτης στηρίζεται στην κοινωνία των πολιτών ως φορέας δικαιωμάτων έναντι του κράτους αφού γενικότερα η κοινωνία των πολιτών μπορεί να ελέγχει και

να αντιτίθεται στο κράτος, χωρίς να στέκει αδρανής μπροστά του.¹¹⁷ Από την άλλη μεριά, η κοινωνία πολιτών λειτουργεί επικουρικά ως προς το κράτος, εφόσον το τελευταίο εδράζεται στη συναίνεση, η οποία διαμορφώνεται μέσα από την κοινωνία των πολιτών. Με την έννοια αυτή, η ανάπτυξη της κοινωνίας πολιτών θα αποτελέσει μέτρο πολιτιστικής ανάπτυξης και δημοκρατικής επιδεκτικότητας του κοινωνικού συνόλου: όσο πιο ανεπτυγμένη είναι μια κοινωνία πολιτών τόσο πιο άρτια λειτουργεί το δημοκρατικό πολίτευμα. Αυτό συμβαίνει καθώς, η συχνά μη ισόρροπη σχέση μεταξύ κράτους και κοινωνίας πολιτών οφείλεται στην υπερτροφία του πρώτου, εις βάρος της δεύτερης και όχι στο αντίθετο. Αν ο ένας «χώρος» είναι το Κράτος, ο δεύτερος η Αγορά, ο τρίτος είναι η Κοινωνία Πολιτών, μια ιδέα που προσπαθούν να ενδυναμώσουν σημερινοί διανοούμενοι. Αυτός ο θεσμικός χώρος, τουλάχιστον σε ιδεοτυπικό επίπεδο, δεν είναι οργανωμένος ούτε στη βάση της ψηφοθηρικής/κομματικοκρατικής ούτε στη βάση μιας αγοροκρατικής/κερδοσκοπικής λογικής. Θεωρείται ότι μπορεί μια χώρα να κυβερνηθεί καλύτερα, ευκολότερα και πιο αποτελεσματικά, αν η Δημοκρατία και οι θεσμοί της υποστηρίζονται από ένα πολύμορφο πλέγμα μη κυβερνητικών οργανώσεων ενεργών πολιτών και άλλων αυτόνομων αρχών που προσπαθούν να αμβλύνουν τον κρατικό αυταρχισμό και τις αυθαιρεσίες που πηγάζουν από την αγορά. (Μουζέλης 2004)

Η κοινωνία των πολιτών κατέχει μια πλατιά γκάμα μηχανισμών, φορέων, δομών οργανώσεων, που διασφαλίζει την πολιτειακή ειρήνη, τάξη και λειτουργία. Αποτελεί μια αυθύπαρκτη υπόσταση, ενώ το κράτος είναι το εργαλείο της κοινωνίας των πολιτών. Στους κόλπους της τελευταίας αποκρυσταλλώνονται οι αντιλήψεις για το επιθυμητό και διαμορφώνεται η γενική θέληση του λαού και τα καθολικά συμφέροντα της κοινωνίας.¹¹⁸ Η κοινωνία πολιτών αποτελεί το αντιστήριγμα του κράτους. Αυτό παίζει ένα διπλό ρόλο ανταγωνιστικό και συγχρόνως συμπληρωματικό ως προς το κράτος. Από τη μια μεριά ο πολίτης στηρίζεται από την κοινωνία πολιτών ως φορέας δικαιωμάτων έναντι του κράτους. Από την άλλη μεριά, η κοινωνία πολιτών λειτουργεί επικουρικά ως προς το κράτος, εφόσον το τελευταίο εδράζεται στη συναίνεση, η οποία διαμορφώνεται μέσα από την κοινωνία πολιτών. (Δημητράκος 2000)

Έπειτα, μια ισχυρή, δραστήρια και αποτελεσματική κοινωνία πολιτών μπορεί να καταστεί καθοριστικός παράγοντας για την αναδιοργάνωση και την απογραφειοκρατικοποίηση της κρατικής μηχανής και της δημόσιας διοίκησης. Τούτο μπορεί να συμβεί με την κινητοποίηση ομάδων πολιτών που επίμονα απαιτούν και συμβάλλουν στην ποιότητα των υπηρεσιών.¹¹⁹ Η συμμετοχή των πολιτών αποτελεί την κατεξοχήν έκφραση του αυτοκαθορισμού τους, της δυνατότητάς τους δηλαδή να ορίζουν αυτόβουλα τις ανάγκες τους αλλά και τον τρόπο που μπορούν να ικανοποιηθούν.¹²⁰

Η κοινωνική συνοχή σε μια χώρα εκφράζεται ουσιαστικά μέσα από τον όγκο του λεγόμενου αλώβητου “κοινωνικού κεφαλαίου” που αυτή έχει στη διάθεσή της. Σαν κοινωνικό κεφάλαιο εννοείται ο ιστός των σχέσεων ανάμεσα στους πολίτες τα κοινωνικά δίκτυα δηλαδή και οι κανόνες αμοιβαιότητας και εμπιστοσύνης που απορρέουν από αυτά. Το κοινωνικό κεφάλαιο θεωρείται πως εκφράζεται από κοινωνικούς οργανισμούς, όπως δίκτυα, νόρμες και εμπιστοσύνη, τα οποία διευκολύνουν τη δράση και τη συνεργασία με σκοπό το αμοιβαίο όφελος. Το να δουλεύουν οι άνθρωποι μαζί είναι πιο εύκολο σε μια κοινότητα που έχει ευλογηθεί με το σημαντικό απόθεμα κοινωνικού κεφαλαίου.¹²¹ Σ' ένα τέτοιο κοινωνικό πλαίσιο τα

συλλογικά προβλήματα αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη αμεσότητα δίχως συγκρούσεις και άσκοπες ανατροπές. Οι καθημερινές συναλλαγές ανάμεσα σε διάφορες κατηγορίες πολιτών ή και ανάμεσα στους πολίτες και το κράτος έχουν σημαντικά χαμηλότερο συγκρουσιακό κόστος και διεκπεραιώνονται πολύ ομαλότερα όταν στην κοινωνία και ιδίως ανάμεσα στους πολίτες κυριαρχεί η εμπιστοσύνη. Οι άνθρωποι που έχουν στη διάθεσή τους σημαντικά αποθέματα κοινωνικού κεφαλαίου, αντιμετωπίζουν πολύ πιο αποτελεσματικά και ανώδυνα τις εντάσεις και τις αντιξοότητες της υπαρξιακής καθημερινότητας.

Η ύπαρξη διαθέσιμου κοινωνικού κεφαλαίου διευκολύνει επίσης την αντιμετώπιση των φυσιολογικών πιέσεων που προκαλούν οι κατακλυσμικές αλλαγές του τεχνολογικού μετα-καπιταλισμού. Αυτό που ορισμένοι θεωρητικοί αποκαλούν «ανοργάνωτο καπιταλισμό» και που στην πράξη εκφράζεται με τις ριζοσπαστικές ανατροπές καθιερωμένων κοινωνικών και οικονομικών δομών, εισάγει καινούργιες πιέσεις στην κοινωνία φέρνοντας σε σύγκρουση τις νέες δυνάμεις της αγοράς (εκφραστές της τεχνολογίας και των επαγγελματιών της γνώσης) με την εκπροσώπηση των παραδοσιακών κρατικών υπηρεσιών και τον τομέα της λεγόμενης κοινής ωφέλειας γενικότερα. Εφ' όσον ο κοινωνικός ιστός έχει ήδη κλονισθεί, με την έννοια της υπονόμευσης της δυνατότητας ανάπτυξης αξιών δραστηριοποίησης σε επίπεδο κοινότητας, γειτονιάς και διαπροσωπικών σχέσεων, τότε η γενικότερη σύγκρουση γίνεται σκληρότερη και αμείλικτη. Η ύπαρξη αμοιβαίας εμπιστοσύνης χτίζει γέφυρες ανάμεσα σε άτομα και συλλογικές ομάδες και περιορίζει την αναζήτηση διαμεσολαβητικών παρεμβάσεων από παράγοντες εξωγενείς (λ.χ. κρατικές αρχές, δικαστήρια, Αστυνομία), ούτως ώστε σε επίπεδο μικρών κοινοτήτων να χτίζεται μια ενότητα αδιατάρακτη και ανθεκτική σε ισχυρές πιέσεις. Ή σε περιφερειακό επίπεδο κοινωνική ενότητα μπορεί να στηρίξει την υποδομή μιας ευρύτερης κοινωνικής αντοχής σε προκλήσεις και ριζικές αλλαγές.

Κοινωνίες με υψηλό δείκτη «εμπιστοσύνης» ανάμεσα στους πολίτες τους έχουν στενότερους κοινοτικούς θεσμούς, τα δίκτυα κοινωνικής αλληλεγγύης είναι ισχυρότερα, ενώ οι οικογενειακοί δεσμοί παραμένουν ισχυροί. Γενικά ο λαός αισθάνεται περισσότερο προστατευμένος, ανεξάρτητα από τα επίπεδα αποτελεσματικότητας των κρατικών υπηρεσιών και αφοσιώνεται ευκολότερα σε δραστηριότητες πιο δημιουργικές, συχνά ριψοκίνδυνες και τολμηρές και σε τελευταία κατάληξη οικονομικά περισσότερο προσοδοφόρες. (Ανδριανόπουλος 2000)

Επιπλέον η ανάπτυξη μιας χώρας προϋποθέτει πάνω απ' όλα την ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών. Αν δεν υπάρχει ισορροπημένη σχέση μεταξύ της κοινωνίας των πολιτών και της πολιτικής κοινωνίας (ή κράτους), δεν μπορεί να υπάρξει ισορροπημένη οικονομική ανάπτυξη αλλά ούτε και δημοκρατία. Επίσης, η ισχύς ή η αδυναμία της κοινωνίας των πολιτών, δίνει λαβή συχνά σε μια μορφή αυταρχισμού, όπου το κράτος γίνεται πανίσχυρο με πρόσχημα ότι η εξουσία του πηγάζει από το λαό και ασκείται από αυτόν. (Δημητράκος 2000)

Μια ισχυρή, δραστήρια και αποτελεσματική Κοινωνία των Πολιτών μπορεί να καταστεί καταλυτικός παράγοντας για την αναδιοργάνωση και απογραφειοκρατικοποίηση της κρατικής μηχανής. Τούτο μπορεί να συμβεί υπό την προϋπόθεση της κινητοποίησης ομάδων πολιτών που επίμονα απαιτούν και

παντοιοτρόπως συμβάλλουν στη βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών που παρέχει το κράτος.¹²²

Οι πολίτες αισθάνονται την ανάγκη να συνενώνονται σε μικρές ή μεγαλύτερες, σε τυπικές ή άτυπες κοινωνικές ομάδες. Είναι λογικό οι πολίτες όπου έχουν κοινά συμφέροντα, να σχηματίζουν στα πλαίσια της κοινωνίας πολιτών συγκεκριμένες κοινότητες, οι οποίες εκφράζουν τον πραγματικό πλουραλιστικό χαρακτήρα της κοινωνίας εν γένει. Έτσι η εικόνα της κοινωνίας των πολιτών, φαντάζει ως ένα μωσαϊκό ατομικών και ειδικών συμφερόντων, αναγκών, επιθυμιών, φυσιολογικών για τους ανθρώπους και τις κοινωνικές ομάδες διαθέσεων.¹²³

Με τη μορφή εναλλακτικού κινήματος (ή των εναλλακτικών τάσεων), έχει εμφανισθεί μια κίνηση αυτοβοήθειας των οργανωμένων μειονεκτούντων. Τα συμπαγή οργανωμένα συμφέροντα έχουν προκαλέσει τη δημιουργία αντίθετων δυνάμεων, που σε συνδυασμό με άλλα ρεύματα που αναζητούν κοινωνικές αλλαγές έχουν πετύχει να αυξήσουν την σημασία του ρόλου της πολιτικής.¹²⁴

«Βέβαια συχνά οι πολίτες, παρότι βίωσαν και σε περιπτώσεις όπως η Ελλάδα-εξακολουθούν να αντιλαμβάνονται ότι το κράτος ευημερίας δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες και τις προσδοκίες τους, υπερφαλαγγισμένο από τη δυναμική της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας και τεχνολογίας, στέκονται αμήχανοι ή παθητικοί, αφού ο νέος θεωρητικός λόγος για τη φύση και την αποστολή του κράτους δεν μπορεί ακόμα να αρθρωθεί και η ανάλυση της νέας πραγματικότητας εξακολουθεί να γίνεται με αναχρονιστικά εργαλεία.»¹²⁵

Στη σύγχρονη Ελλάδα, το υπερτροφικό κράτος και τα λίγα ισχυρά κόμματα έχουν ενσωματώσει τις μάζες στην πολιτική με τρόπο ώστε η κοινωνία πολιτών να παραμένει παραδοσιακά συρρικνωμένη (Λίποβατς 1993). Στο βαθμό που τα κόμματα παραμένουν ισχυροί μηχανισμοί, με πολλά μέλη και επιρροή, η κοινωνία πολιτών θα είναι ατροφική. Μετά την μεταπολίτευση του 1974, οι πελατειακές σχέσεις σταδιακά έλαβαν γραφειοκρατική μορφή, δηλαδή η επέκτασή τους επιχειρήθηκε με οργανωμένο τρόπο «εκ των άνω» από τους κομματικούς μηχανισμούς. (Lyrintzis 1983). Στην μεταπολεμική Ελλάδα, οι μάζες δεν κινητοποιούνται μέσα από διάφορες συσσωματώσεις (π.χ. Μ.Κ.Ο), παρά μόνο μέσα από τις κομματικά ελεγχόμενες οργανώσεις (συνδικαλιστικές, φοιτητικές κ.α.). Βέβαια η εμφάνιση των μη-κυβερνητικών οργανώσεων συνδέεται ιστορικά με την εμφάνιση της νεοτερικότητας, που συνοδεύεται και με τη διάδοση των πολιτικών δικαιωμάτων, τις δυνατότητες που προσφέρει η σύγχρονη δημοκρατία για δημόσιο διάλογο και συμμετοχική δράση. Δεν μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η ενεργοποίηση των πολιτών μέσω των μη-κυβερνητικών οργανώσεων είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη. Στο χώρο της κοινωνίας των πολιτών δεν ανήκουν μόνο οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, αλλά και διάφορες αυτόνομες Αρχές που προσπαθούν να αμβλύνουν τον κρατικό αυταρχισμό και τις αυθαιρεσίες που πηγάζουν από την αγορά. Στην χώρα μας, ο συνδυασμός κομματικοκρατίας και αγοράς υποσκάπτει κάθε προσπάθεια ανάπτυξης μιας ισχυρής και δημοκρατικά οργανωμένης κοινωνίας πολιτών. Μεγάλο κομμάτι κόσμου στη χώρα μας υποστηρίζει ότι η κοινωνία πολιτών πρέπει να γίνει πιο ισχυρή, οι διάφορες αυτόνομες αρχές καθώς και οι μη-κυβερνητικές οργανώσεις οφείλουν να αναπτυχθούν, αφού έχουν ουμανιστικούς, προσανατολισμούς. Αυτές οι οργανώσεις που προωθούν, όχι την εθνική μισαλλοδοξία, αλλά το πατριωτισμό που οδηγεί στην ανάπτυξη του λεγόμενου civic spirit: στη νοοτροπία του ανθρώπου που είναι

δημοκρατικά συνεπής, κοινωνικά και οικολογικά ευαίσθητος και πολιτισμικά ανεκτικός στην ετερότητα. (Μουζέλης 2004)

Στις σύγχρονες συζητήσεις για την λεγόμενη κοινωνία των πολιτών στη λήψη των αποφάσεων, ο πολίτης νοείται όχι απλώς ως δέκτης υπηρεσιών και προϊόντων, αλλά και ως ενεργός σχεδιαστής τους. Έτσι γίνεται κατανοητό ότι, αυτή η μεταβολή έχει ιδιαίτερο πολιτικό ενδιαφέρον αφού, στο νέο περιβάλλον της παγκοσμιοποίησης πολιτικά κόμματα, αγορές, πολίτες, έχουν ίδιο κομμάτι βαρύτητας στο πλαίσιο της διακυβέρνησης. Είναι δηλαδή οι λεγόμενοι κοινωνικοί εταίροι (stakeholders), που αποκτούν πλέον αύξουσα βαρύτητα στην πολιτική λειτουργία και λήψη αποφάσεων.

4.5. Συμπεράσματα

Από τα παραπάνω βλέπουμε πως εξελίχθηκε η ελληνική περιβαλλοντική πολιτική. Η Ελληνική Πολιτεία κάνει μια σειρά από προσπάθειες για να εναρμονιστεί με την κοινοτική πολιτική, (πχ. Σώμα Επιθεωρητών Περιβάλλοντος) αναγνωρίζοντας την ανάγκη αποκεντρωμένου διοικητικού δικτύου και παραχωρώντας ευθύνες στους ΟΤΑ. Αντιλαμβάνεται ότι, η παραδοσιακή κανονιστική πολιτική δεν ενθαρρύνει μια καινοτόμα και ενεργητική συμπεριφορά των φορέων και προσανατολίζεται σε νέα μέσα δράσεις, που στοχεύουν την αειφορία, την καινοτομία και τη συμμετοχή.

Συγκεκριμένα στο ζήτημα της διαχείρισης των αποβλήτων ο σχεδιασμός εκπονείται από το ΥΠΕΧΩΔΕ με τη σύμφωνη γνώμη όλων των αρμόδιων Υπουργείων και της ΚΕΔΚΕ. Η ελληνική πολιτική κάνει προσπάθειες να εναρμονιστεί με την κοινοτική πολιτική για τα απόβλητα όπως, η πρόληψη και μείωση παραγωγής αποβλήτων στην πηγή τους, μεγαλύτερη επαναχρησιμοποίηση, ανακύκλωση των χρήσιμων υλικών από αυτά, περιβαλλοντικά αποδεκτή διάθεση υπολειμμάτων, εγγύτητα των χώρων διαχείρισης των αποβλήτων, βέλτιστες τεχνικές για υψηλότερο επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος, κ.λ. Ωστόσο η προσαρμογή αυτή έχει ιδιαίτερες δυσχέρειες και σοβαρές καθυστερήσεις. Εξακολουθεί ακόμα να παραμένει άλυτο το πρόβλημα των ανεξέλεγκτων χωματερών, που έπρεπε να έχουν ήδη κλείσει, ενώ η χώρα βρίσκεται αντιμέτωπη με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο με καταγγελίες και ανοιχτά μέτωπα. Γενικά υπεύθυνος για την διαχείριση των στερεών αποβλήτων είναι ο οικείος Δήμος/Κοινότητα καθώς και η Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση η οποία αναλαμβάνει την παροχή αδειών για συλλογή και μεταφορά στερεών αποβλήτων σε άλλα πλην των ΟΤΑ πρόσωπα (λ.χ. σε εταιρεία) μετά από εισήγηση της περιφερειακής υπηρεσίας του ΥΠΕΧΩΔΕ και γνώμη ειδικής επιτροπής. Εγκρίνει, την μελέτη εντοπισμού των χώρων για τις εγκαταστάσεις (α' φάση), καθώς και την κυρίως μελέτη όπου εξειδικεύεται η μέθοδος διαχείρισης αποβλήτων της περιοχής (β' φάση) όπως επίσης παραχωρεί (ή ανακαλεί) άδεια διάθεσης αποβλήτων, ασκεί τακτικούς ή έκτατους ελέγχους σε κάθε εγκατάσταση που διαχειρίζεται απόβλητα, επιβάλλει πρόστιμα ή και αφαιρεί την άδεια σε όσους προκαλούν δυσμενείς επιπτώσεις στη Δημόσια Υγεία και υποβαθμίζουν το περιβάλλον.

Ανεξάρτητα όμως από το νομικό και θεσμικό κομμάτι, μεγάλος ρόλος στα ζητήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης έχει η συμμετοχή των ενεργών πολιτών. Η κοινωνία πολιτών, είναι εκείνο το πεδίο δημόσιας σφαίρας που στοχεύει να ελέγξει τις δραστηριότητες του κράτους, προασπίζοντας τα δικαιώματα πολιτών και ελέγχοντας και την τήρηση των νόμων. Όσο πιο ανεπτυγμένη είναι η κοινωνία των πολιτών τόσο πιο άρτια λειτουργεί το δημοκρατικό πολίτευμα θεωρούν υποστηρικτές της. Σε ένα τέτοιο κοινωνικό πλαίσιο τα συλλογικά προβλήματα αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη αμεσότητα με χαμηλότερο συγκρουσιακό κόστος. Γίνεται κατανοητό λοιπόν, ότι κοινωνία πολιτών κατ' επέκταση μ.κ.ο, πολιτικά κόμματα και αγορές θα αποτελέσουν τους λεγόμενους κοινωνικούς εταίρους οι οποίοι θα παίρνουν μέρος στη πολιτική και περιβαλλοντική διακυβέρνηση. Αυτή είναι η νέα πραγματικότητα που έχει διαμορφωθεί, μετά την αποτυχία του κεντρικού κράτους να σηκώσει το βάρος των τεράστιων περιβαλλοντικών προβλημάτων, σύμφωνα με τους υποστηρικτές του συμμετοχικού μοντέλου.

Κεφ.5. «Μελέτη της περίπτωσης της Ψυτάλλειας.»

5.1. Εισαγωγή

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της Ελλάδας, αποτελεί το ζήτημα των παράνομων χωματερών. Μια σειρά συγκρούσεων παρατηρείται σε αυτό το επίπεδο, που εκφράζονται με αντίθετες επιδιώξεις και προσδοκίες. Καθώς και μια σειρά από παρανομίες που συνεχίζονται επί χρόνια δυστυχώς εν γνώσει της πολιτείας η οποία καθυστερεί να δώσει μακροπρόθεσμες λύσεις λόγω αντιτιθέμενων συμφερόντων.

Η Ελλάδα έχει καθυστερήσει χαρακτηριστικά στο να εφαρμόσει μια ολοκληρωμένη πολιτική διαχείρισης των στερεών αποβλήτων. Αυτό έχει διευρύνει το χάσμα που υπάρχει ανάμεσα στην σημερινή πραγματικότητα και την ανάγκη ελαχιστοποίησης, αξιοποίησης, επαναχρησιμοποίησης και ανακύκλωσης. Η καθυστέρηση αυτή είχε σημαντικές συνέπειες όχι μόνο στο περιβαλλοντικό αλλά και στο κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Όπως και σε άλλους τομείς, η Ελλάδα ακολούθησε ένα μοντέλο ανάπτυξης που αγνοούσε συστηματικά το λεγόμενο "εξωτερικό" κόστος, τις επιπτώσεις δηλαδή των οικονομικών δραστηριοτήτων στο περιβάλλον και την κοινωνία. Το σπουδαίο φυσικό περιβάλλον της χώρας μας πνίγηκε στα σκουπίδια κάθε είδους, "νόμιμες" και παράνομες χωματερές, ανεξέλεγκτοι σκουπιδότοποι ξεφύτρωσαν παντού, δίπλα ή και μέσα σε φυσικές περιοχές, ρέματα, αρχαιολογικούς χώρους, υγρά τοπους και δάση.

Τις δεκαετίες του '70, '80 και του '90 τα σκουπίδια μας αυξήθηκαν σημαντικά (από 2.000.000 τόνους το χρόνο έχουν πια φτάσει και ξεπεράσει ίσως τα 5.000.000 τόνους) και άλλαξαν από άποψη σύστασης και σύνθεσης, με τα υλικά συσκευασίας να αποτελούν ένα πολύ σημαντικό πια ποσοστό των στερεών αποβλήτων μας.

Περισσότερα σκουπίδια, περισσότερα υλικά συσκευασίας στα άχρηστα, αύξηση των ποσοστών συνθετικών υλικών που δεν υπήρχαν πριν ήρθαν ως συνέπεια των αλλαγών που συντελούνταν σταδιακά στο μοντέλο παραγωγής και κατανάλωσης. Τα πρότυπα της κατανάλωσης μας επηρεάζουν την παραγωγή αποβλήτων. Ο όγκος των παραγόμενων αποβλήτων είναι άμεσα συνδεδεμένος με τα προϊόντα που αγοράζουμε και καταναλώνουμε. Για παράδειγμα, όταν οι γονείς μας ήταν νέοι, τα φρούτα και λαχανικά αγοράζονταν σε χάρτινες σακούλες, το ψάρι το τυλίγανε στην εφημερίδα, τα ψώνια τα κουβαλούσανε στο σπίτι με πάνινες τσάντες ή δίχτυ. Επίσης, η οικογενειακή τηλεόραση, ο φούρνος, το ψυγείο και το αμάξι χρησιμοποιούνταν κατά μέσο όρο για 20 χρόνια. Σήμερα, αυτά τα προϊόντα αντικαθίστανται κατά μέσο όρο κάθε 5 με 7 χρόνια. Αλλάζοντας τα πρότυπα της κατανάλωσης μας μπορούμε να γίνουμε «Κριτικοί Καταναλωτές». Με αυτόν τον τρόπο μπορούμε να φέρουμε ευεργετικά αποτελέσματα στο περιβάλλον μας. Οι αλλαγές στις καταναλωτικές μας συνήθειες ακόμα και κατά τη διάρκεια μιας μόνο γενιάς μπορεί να έχουν δραστικές επιπτώσεις πάνω στο περιβάλλον περιλαμβάνοντας την δραματική αύξηση των αποβλήτων που παράγουμε.

Τα τελευταία χρόνια η κεντρική και τοπική διοίκηση επικέντρωσαν το ενδιαφέρον τους κυρίως στο να κατασκευάσουν και να λειτουργήσουν χώρους υγειονομικής ταφής των αποβλήτων και να περιορίσουν την ανεξέλεγκτη διάθεση των αποβλήτων στο περιβάλλον, χωρίς πάντως επιτυχία σε όλες τις περιπτώσεις. Ακόμα λειτουργούν πάνω από 2000 ανεξέλεγκτοι χώροι διάθεσης των σκουπιδιών (ΧΑΔΑ), ενώ χιλιάδες είναι και οι «άτυποι» σκουπιδότοποι σε ρεματιές, βουνά, δάση.¹²⁶

Η αδιάψευστη γλώσσα των αριθμών αποκαλύπτει ορισμένες πτυχές του εκρηκτικού προβλήματος των απορριμμάτων. Κάθε χρόνο παράγουμε 4 εκατ. τόνους σκουπίδια και για το θάψιμό τους διαθέτουμε 400 στρέμματα πολύτιμης γης. Υπολογίζεται ότι μόνο για το Λεκανοπέδιο, με τους 6.000 τόνους σκουπιδιών την ημέρα, θα χρειαζόμαστε την επόμενη 20ετία 3.200 στρέμματα. Εξακολουθούν να λειτουργούν 1.453 χωματερές και δεν προβλέπεται να κλείσουν πριν από τα τέλη του 2007. Πρόκειται για παράνομες εγκαταστάσεις που χρησιμοποιούνται επίσημα από τους δήμους. Η εικόνα είναι χειρότερη, αν προστεθούν όλες οι εστίες συγκέντρωσης σκουπιδιών που δημιουργούν οι ίδιοι οι πολίτες.

Από αυτές τις «επίσημες» χωματερές, οι 316 βρίσκονται σε απόσταση μικρότερη των 100 μέτρων από ρέμα ή δάσος, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τη μόλυνση του υδροφόρου ορίζοντα ή την πρόκληση πυρκαγιών. Είναι γνωστό ότι στη δεκαετία του '90 οι δύο μεγαλύτερες πυρκαγιές στην Αττική, που αφάνισαν περισσότερα από 450.000 στρέμματα δάσους στο Σούνιο και στον Αυλώνα, ξεκίνησαν από κοντινές χωματερές.

Στην τελευταία δεκαετία, κάτω από την πίεση της επιβολής υψηλότερων προστίμων από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, έκλεισαν 2.626 χωματερές, συνολικής επιφάνειας 29.414 στρ., που προβλέπεται να αναπλαστούν σε χώρους πρασίνου και αναψυχής, αν βεβαίως διατεθούν οι απαιτούμενοι πόροι που ξεπερνούν τα 400 εκατ. ευρώ. Το υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ έχει εξασφαλίσει 20 εκατ. ευρώ και έχει υποσχεθεί να εξασφαλίσει άλλα 60.

Στη χώρα μας, μόλις το 55% των απορριμμάτων καταλήγει σε χώρους υγειονομικής ταφής, στους γνωστούς ΧΥΤΑ, όταν η Ευρώπη έχει κάνει το επόμενο βήμα με τους ΧΥΤΥ, όπου θάβονται τα υπολείμματα των διαδικασιών διαχείρισης.

Η Ελλάδα παρουσιάζει τους υψηλότερους ρυθμούς αύξησης του όγκου των

σκουπιδιών στην Ευρώπη. Το 1997 αναλογούσαν 900 γραμμάρια ανά κάτοικο και σε μια οκταετία η ποσότητα σχεδόν διπλασιάστηκε και έφθασε πέρυσι στα 1.500 γραμμάρια. Στα παραπάνω συμβάλλει και τα πολύ χαμηλά ποσοστά ανακύκλωσης και μόνο τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει κάποια πρόοδο, χωρίς όμως και να υποβάλλουμε τις ετήσιες εκθέσεις προς την Κομισιόν, όπως έχουμε υποχρέωση. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε διεθνές επίπεδο η ανακύκλωση βρίσκεται στην τρίτη θέση από άποψη τζίρου, μαζί με τη φαρμακοβιομηχανία, πίσω από τα όπλα και τα πετρέλαια. Το ετήσιο κόστος συγκέντρωσης των σκουπιδιών στη χώρα μας ξεπερνά το 1 δισ. ευρώ. Αξίζει να σημειωθεί ότι η αξία των υλικών που πετάγονται, ενώ θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν με διάφορους τρόπους, υπολογίζεται σε 30 εκατ. ευρώ. Η συγκέντρωσή τους, εκτός από έσοδα και νέες θέσεις εργασίας, θα εξασφάλιζε σχεδόν διπλάσιο χρόνο ζωής στους δυσεύρετους -για την ταφή των απορριμμάτων- χώρους.¹²⁷

Έστω και καθυστερημένα, στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης η Ελλάδα διαθέτει πλέον :

- ο Το νομοθετικό πλαίσιο για μία οικολογικά συμβατή και κοινωνικά συναινετική διαχείριση των στερεών αποβλήτων
- ο Τα χρηματοδοτικά μέσα (ανταποδοτικά τέλη που πληρώνουν οι δημότες, εθνικοί και κοινοτικοί πόροι) για την υλοποίηση έργων από τους ΟΤΑ στα πλαίσια της εναλλακτικής διαχείρισης των στερεών αποβλήτων σύμφωνα με τα καθοριζόμενα από τη νομοθεσία
- ο Τις απαραίτητες υποδομές για τη διαλογή των στερεών αποβλήτων στην πηγή, την ανακύκλωσή τους και την επαναχρησιμοποίησή τους ως χρήσιμων υλικών (Πρόκειται κυρίως για :α. πιστοποιημένες από το κράτος εταιρείες, και β. υλικές υποδομές για την διεκπεραίωση των συναφών παραγωγικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αναπτύσσονται από τις ως άνω εταιρείες σε συνεργασία με τους ΟΤΑ και με επιχειρήσεις).

Παρόλα αυτά, η μεγάλη πλειοψηφία των ΟΤΑ αδιαφορεί για την εφαρμογή – σύμφωνα με τα παραπάνω – λύσεων των οξύτατων προβλημάτων που έχουν δημιουργηθεί από την απόρριψη εκ μέρους τους των σκουπιδιών σε κάθε σημείο της χώρας. Πολύ περισσότερο, μπροστά στα αδιέξοδα που έχουν δημιουργηθεί, αναζητά λύσεις «υψηλών και σύγχρονων τεχνολογικών εφαρμογών», οι οποίες είναι αναποτελεσματικές, οικολογικά επιζήμιες, οικονομικά ακριβές για τους δημότες, ενώ προωθούνται και ερήμην των τελευταίων.

Τα παραδείγματα προσπαθειών ΟΤΑ για την επίλυση των προβλημάτων, που σχετίζονται με τη διαχείριση των απορριμμάτων στη χώρα μας, προς την κατεύθυνση της εναλλακτικής διαχείρισής τους, παρότι είναι λιγοστά, εν τούτοις υπάρχουν. Στην αποτίμησή τους καθώς και στην αξιολόγηση της ευρωπαϊκής και διεθνούς εμπειρίας στηρίζομαστε, προκειμένου να αντλήσουμε διδάγματα και να διατυπώσουμε προτάσεις ριζοσπαστικές όσο και ρεαλιστικές για τους ΟΤΑ, για το ξεπέραςμα των συσσωρευμένων αδιεξόδων.

Εξ ίσου σημαντικές από κάθε πλευρά είναι και οι πρωτοβουλίες που αναλαμβάνονται από άτομα ή ομάδες για τη δημιουργία και δράση κοινωνικών επιχειρήσεων στον ευρύτερο τομέα της διαχείρισης των απορριμμάτων.¹²⁸

Σύμφωνα με καταγραφή της Κομισιόν, στη Ελλάδα λειτουργούν 1458 παράνομες και ανεξέλεγκτες χωματερές. Οι Ελλάδα έχει ενημερώσει την επιτροπή, ότι το πρόγραμμα μείωσης των παράνομων χωματερών και αντικατάστασή τους από τους ΧΥΤΑ δεν θα ολοκληρωθεί πριν από το τέλος του 2007. Σημαντικότερη υπόθεση αυτή τη στιγμή, αφορά τη μη τήρηση της υποχρέωσής μας να υποβάλλουμε σε επεξεργασία (αυστηρότερη της δευτεροβάθμιας) τα λύματα της Ψυτάλλειας. Η μη ασφαλής επεξεργασία της λάσπης πνίγει με επικίνδυνα αέρια τις κοντινές περιοχές και ιδιαίτερα την περιοχή των Άνω Λιοσίων, στην χωματερή των οποίων καταλήγουν καθημερινώς 300 τόνοι λάσπης, η οποία θα αυξηθεί στα 800 με τη λειτουργία του νέου συστήματος επεξεργασίας. Η μεταφορά της μη επεξεργασμένης λυματολάσπης μεταφέρεται με φορτηγά μέσω κατοικημένων περιοχών γεγονός ιδιαίτερα επικίνδυνο. Επίσης το πρόβλημα του ελλιπούς χώρου είναι έντονο, αφού η λυματολάσπη δεν είναι αποξηραμένη και με την παραγωγή ρυπογόνων ουσιών δημιουργεί προβλήματα στην υγεία του ανθρώπου. Στην υπόθεση της Ψυτάλλειας η Ε.Ε απειλεί με παραπομπή της Ελλάδος στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Ακόμα, βλέπουμε την σύγκρουση διάφορων φορέων σε κεντρικό (κυβέρνηση, ΥΠΕΧΩΔΕ, ΕΥΔΑΠ,) και τοπικό επίπεδο (νομαρχία, κινήσεις πολιτών). Κάποιες προσωρινές λύσεις είναι η μεταφορά στο Σουδάν, έως ότου κατασκευαστεί η μονάδα επεξεργασίας, κάτι που η Ε.Ε. απορρίπτει.

Η περίπτωση της Ψυτάλλειας είναι ιδιαίτερη, αφού σε αυτή εμπλέκονται αντιτιθέμενα συμφέροντα της τοπικής αυτοδιοίκησης της κάθε περιοχής, η σύγκρουση φορέων του κεντρικού κράτους με κατοίκους των συγκεκριμένων περιοχών που εμπλέκονται στο πρόβλημα, καθώς και η ύπαρξη εκκρεμοτήτων του Σ.Τ.Ε και του ευρωπαϊκού δικαστηρίου.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο παραπέμπει την Ελλάδα, λόγω της μη ασφαλής επεξεργασίας της λάσπης από τη μονάδα της Ψυτάλλειας, είναι απαραίτητη η αποξήρανση της λυματολάσπης, το λεγόμενο δεύτερο στάδιο επεξεργασίας κάτι που δεν πραγματοποιείται ακόμα μέχρι την κατασκευή της μονάδας στο νησάκι της Ψυτάλλειας.

Η μη ασφαλής επεξεργασία πνίγει με επικίνδυνα αέρια τις κοντινές περιοχές και την περιοχή των Άνω Λιοσίων, στην χωματερή των οποίων καταλήγουν καθημερινώς 300 τόνοι λάσπης τη μία και μόνη οργανωμένη χωματερή που λειτουργεί στο Λεκανοπέδιο εδώ και 40 χρόνια, η οποία ξεπέρασε κάθε όριο αντοχής. Αυτή η ποσότητα θα αυξηθεί σε 800 τόνους ημερησίως όταν θα τεθεί σε πλήρη λειτουργία το νέα σύστημα επεξεργασίας λημμάτων. Η λυματολάσπη που παράγεται δεν τυγχάνει επιτόπιας επεξεργασίας αλλά διοχετεύεται στο χώρο υγειονομικής ταφής των Άνω Λιοσίων, ο οποίος απέχει 21 χιλιόμετρα. Η μεταφορά γίνεται με φορτηγά και πλωτά, διαμέσου πυκνοκατοικημένων περιοχών. Γεγονός πολύ επικίνδυνο για την υγεία του ανθρώπου, δεδομένου ότι η λυματολάσπη μπορεί να περιέχει μολυσματικούς οργανισμούς, οι οποίοι κατά την μεταφορά τους ενδέχεται να καταλήξουν σε δημόσιους οδούς λόγω διαρροών από φορτηγά.

Επιπλέον, υπάρχουν πληροφορίες ότι απορριμματοφόρα παρακείμενων στον ΧΥΤΑ δήμων, μετά την αποκομιδή των αστικών απορριμμάτων της περιοχής τους, πηγαίνουν σε βιομηχανίες ή βιοτεχνίες και συλλέγουν κρυφά βιομηχανικά απορρίμματα. Αυτό βέβαια γίνεται μετά από συνεννόηση των οδηγών των απορριμματοφόρων ή ακόμα και δημοτικών αρχόντων με τους επιχειρηματίες, σύμφωνα με όσα καταγγέλλει και ο πρόεδρος της Επιτροπής Περιβάλλοντος της Βουλής, βουλευτής Αττικής Θ. Κατσιγιάννης, και κατόπιν όλα αυτά ρίχνονται στον ΧΥΤΑ, χωρίς κανείς να ξέρει αν είναι επικίνδυνα και πόσο, με την ανοχή βέβαια του ΕΣΚΔΝΑ.

Το άλλο πρόβλημα ήταν ο ελλιπής χώρος που θα πήγαινε σε υγρή μορφή η λυματολάσπη (Άνω Λιόσια) χώρος υγειονομικής ταφής, που έχει ήδη κορεσθεί. Εξαιτίας της ζύμωσης της λυματολάσπης, παράγονται ρυπογόνα εκχυλίσματα και αέρια θερμοκηπίου, κάτι που δεν θα συνέβαινε σε περίπτωση αποξήρανσης της λάσπης.

Οι πρακτικές αυτές, συνιστούν παράβαση των οδηγιών της Ε.Ε. για την επεξεργασία αστικών λυμάτων, βάση της οποίας λυματολάσπη που προέρχεται από επεξεργασία λυμάτων πρέπει να επαναχρησιμοποιείται, όταν κρίνεται σκόπιμο, ενώ θα πρέπει να λαμβάνονται τα κατάλληλα μέτρα ώστε κατά τη διάθεσή της, να ελαχιστοποιούνται οι τυχόν επιζήμιες επιδράσεις στο περιβάλλον. Οι πρακτικές αυτές αντιβαίνουν επίσης στην οδηγία πλαίσιο για τα στερεά απόβλητα, η οποία απαιτεί από τα κράτη μέλη να διασφαλίσουν την ανάκτηση και τη διάθεση αποβλήτων δίχως να τίθεται σε κίνδυνο η υγεία του ανθρώπου και το περιβάλλον.

Επίσης, σύμφωνα με την οδηγία του κοινοτικού δικαίου, επιβάλλεται η εγκατάσταση κατάλληλων μονάδων επεξεργασίας λυμάτων σε πόλεις και κομποπόλεις, με πληθυσμό άνω των 15000 κατοίκων. Η Επιτροπή έχει ήδη προειδοποιήσει δύο φορές για την ανάγκη επίλυσης αυτών των προβλημάτων.

Ως αποτέλεσμα της κατάστασης έχουμε τις έντονες διαμαρτυρίες των κατοίκων της περιοχής, με κλείσιμο των δρόμων στα φορτηγά που μεταφέρουν την λάσπη μέσα από την περιοχή τους και συγκρούονται με τις δυνάμεις ασφαλείας καθημερινά. Διαπιστώνεται έντονο χάσμα ανάμεσα στους πολίτες και τις πολιτικές αρχές μέχρι να βρεθεί ο όμιλος που θα αναλάβει την κατασκευή του εργοστασίου ξήρανσης που θα λειτουργήσει μετά το 2007. Παράλληλα μαζί τους έχουν ταχθεί οι ΜΚΟ παραθέτοντας διάφορα στοιχεία και μελέτες για τους κινδύνους υγείας σε κατοίκους της περιοχής.

Παράλληλα Ο ΕΣΔΚΝΑ (Ενιαίος Σύνδεσμος Δήμων- Κοινοτήτων Νομού Αττικής) ξεκινά έργα για την επέκταση της χωματερής (κατασκευή « νέου κυττάρου»), ώστε να δώσει προσωρινή λύση δύο ετών στο πρόβλημα των απορριμμάτων, μέχρι την κατασκευή των νέων ΧΥΤΑ. Αυτή τη φορά στη Νομαρχία Δυτικής Αττικής, κάτοικοι και φορείς της περιοχής, οι οποίοι ζητούν απομάκρυνση της υπάρχουσας χωματερής, αντιδρούν «μπλοκάροντας» τα έργα και τη λειτουργία της χωματερής.

Έτσι, ο Δήμος Α. Λιοσίων κάνει προσφυγή για την κατασκευή του «ενδιάμεσου κυττάρου» δίπλα στην χωματερή των Άνω Λιοσίων. Η απόφαση όμως της ολομέλειας του Ελεγκτικού Συνεδρίου δεν δικαίωσε το δήμο και έτσι η κατασκευή

της προσωρινής κατασκευής θα γίνει. Επιπλέον, εκκρεμεί η απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας που θα κρινόταν η χωροθέτηση των ΧΥΤΑ σε Φυλή, Γραμματικό, Κερατέα που, το φθινόπωρο του 2003 χωροθετήθηκαν σαν τους τρεις νέους χώρους Υγειονομικής Ταφής. Πέρασαν σχεδόν τρία χρόνια και δεν έχουν ξεκινήσει καν τα έργα κατασκευής, καθ' ότι οι γειτονικοί δήμοι «μπλόκαραν» την κατασκευή με προσφυγές στο Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ).

Σε περίπτωση που η απόφαση ικανοποιήσει τους κατοίκους τότε όπως υποστηρίζουν οι ειδικοί, η Αθήνα θα βρεθεί αντιμέτωπη με το αξεπέραστο πρόβλημα της διαχείρισης των απορριμμάτων -6.000 τόνοι σκουπιδιών παράγονται ημερησίως- και θα απομακρυνθεί η προοπτική εξεύρεσης λύσης και απορρόφησης κοινοτικών κονδυλίων, αφού τα χρήματα για τους τρεις δρομολογημένους ΧΥΤΑ της Αττικής έχουν εγκριθεί.

Παράλληλα, σε οριακό σημείο βρίσκεται το Κέντρο Επεξεργασίας Λυμάτων της Ψυτάλλειας, με τη λυματολάσπη να έχει γεμίσει κάθε διαθέσιμο αποθηκευτικό χώρο. Η νομαρχία Πειραιά κάτω και από την πίεση της κατάστασης, προχώρησε στην απόφαση μεταφόρτωσης της λυματολάσπης στο Σουδάν ως προσωρινής εναλλακτικής λύσης, αφού πλέον οι τρεις αποθηκευτικοί τάφροι της Ψυτάλλειας είναι πλήρεις και με επικείμενες βροχοπτώσεις μεγάλες ποσότητες λυματολάσπης μπορούν να παρασυρθούν στη θάλασσα.

Την ίδια στιγμή δείχνει να απομακρύνεται η λύση της εδαφοποίησης, η πιλοτική εφαρμογή της οποίας σταμάτησε στα τέλη Σεπτεμβρίου του 2005. Όπως σημείωναν στελέχη της ΕΥΔΑΠ, το πολιτικό κόστος λόγω των αναμενόμενων αντιδράσεων κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό. Οι επισκέψεις στην Ψυτάλλεια συνεχίζονται, αυτή τη φορά με μέλη της Επιτροπής Περιβάλλοντος της Ευρωβουλής. Η Επιτροπή αξιολογεί την προσωρινή λύση που προτείνουν οι ελληνικές αρχές, ένα είδος διαδικασίας εδαφοποίησης σε συνδυασμό με τη λειτουργία του χώρου υγειονομικής ταφής των Άνω Λιοσίων και, αν βεβαίως χρειαστεί, δεν θα διστάσει να κινήσει δικαστική διαδικασία κατά της Ελλάδας, διότι αυτό επιβάλλει, όχι απλώς η κοινοτική νομοθεσία, αλλά η ανάγκη της προστασίας της υγείας των πολιτών και του περιβάλλοντος. Ωστόσο, οι υπηρεσίες Περιβάλλοντος έχουν ήδη ενημερώσει την ελληνική πλευρά ότι θεωρούν ως «επικίνδυνη» τη μεταφορά και επεξεργασία της λυματολάσπης καθημερινά 21 χιλιόμετρα με φορτηγά, όπως συνέβαινε πριν από τις κινητοποιήσεις των εργαζομένων στον ΧΥΤΑ των Άνω Λιοσίων.

Είμαστε πλέον δεσμευμένοι να προχωρήσουμε σε μια διαφορετική κατεύθυνση όχι μόνο εξαιτίας της νομοθεσίας αλλά και των προϋποθέσεων που τίθενται για τη χρηματοδότηση από της ΕΕ έργων διαχείρισης αποβλήτων. Σχετικά με τα έργα ΧΥΤΑ που εντάσσονται πλέον για χρηματοδότηση από ευρωπαϊκούς πόρους, πρέπει να γίνεται ξεκάθαρο στους φορείς υλοποίησης και διαχείρισης ότι για να μην δημιουργηθούν σοβαρά προβλήματα στο άμεσο μέλλον πρέπει να λαμβάνουν σοβαρά υπόψη ότι από τον Οκτώβριο 2002, σύμφωνα με τους κανονισμούς του Ταμείου Συνοχής της Ε.Ε. για να χρηματοδοτηθούν από ευρωπαϊκούς πόρους έργα Χώρων Ταφής Αποβλήτων πρέπει να ικανοποιούνται μια σειρά προϋποθέσεις.

Σημαντική είναι μεταξύ άλλων η προϋπόθεση που τίθεται ότι «Οι δήμοι που θα εξυπηρετούνται από τους χρηματοδοτούμενους από ευρωπαϊκούς πόρους ΧΥΤΑ θα δέχονται μόνο προεπεξεργασμένα απόβλητα και τα συστήματα προ-επεξεργασίας

(διαλογή, ανακύκλωση μη οργανικών υλικών) καθώς και το σύστημα συλλογής των ειδικών αποβλήτων (π.χ. ηλεκτρικά - ηλεκτρονικά, μπαταρίες, οχήματα, ελαστικά κλπ) για να μειωθεί ο όγκος και η επικινδυνότητα θα είναι σε λειτουργία στις περιοχές αυτές πριν την 31/12/2004».

5.2. Ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης. Εμπλεκόμενοι φορείς.

Από την πλευρά τους οι πολίτες των Άνω Λιοσίων συμμετέχουν σε διάφορες δραστηριότητες αξιώνοντας την απομάκρυνση της χωματερής από την περιοχή τους. Συγκεντρώνονται σε κεντρικές πλατείες της Αθήνας και διοργανώνουν πορείες έξω από το Υπ. Εσωτερικών και το ΥΠΕΧΩΔΕ, κλείνουν συμβολικά δρόμους και αποκλείοντας την χωματερή των Άνω Λιοσίων ζητώντας την αλλαγή του περιφερειακού σχεδιασμού. Συχνά κατηγορούν εκτός του κεντρικού κράτους και τις εκάστοτε εξουσίες, τον ΕΣΔΚΝΑ, τη νομαρχία Δυτ. Αττικής και τις δημοτικές αρχές Άνω Λιοσίων-Φυλής για πολιτικά παιχνίδια.

Βέβαια, κατά τη διάρκεια της αντίδρασης των κατοίκων η τοπική αυτοδιοίκηση (δήμος και Νομαρχία Δυτ. Αττικής) τάσσεται με την πλευρά των κατοίκων προσπαθώντας συλλογικά να πιέσουν τις αποφάσεις του ΥΠΕΧΩΔΕ και την υλοποίηση του σχεδιασμού του ΕΣΔΚΝΑ και καταθέτοντας νέα προσφυγή στο ΣτΕ.

Οι εργαζόμενοι ταυτόχρονα τάσσονται με το μέρος των κατοίκων υποστηρίζοντας πως η προοπτική εκχωρήσεως της μονάδας αποτέφρωσης σε ιδιώτες μπορεί να δημιουργήσει επιπλέον προβλήματα σε ευαίσθητους τομείς, λόγω χάρη νοσοκομειακά απόβλητα. Το εργοστάσιο αποτέφρωσης πρέπει να λειτουργεί με ευθύνη του ΕΣΔΚΝΑ όπως υποστηρίζουν και καταλογίζουν και ένα μερίδιο ευθύνης εκτός από τον Ενιαίο Σύνδεσμο Δήμων-Κοινοτήτων Αττικής (ΕΣΔΚΝΑ) και στην Τοπική Ένωση Δήμων-Κοινοτήτων (ΤΕΔΚΝΑ), υποστηρίζοντας ότι συναινούν και υπογράφουν αποφάσεις, οι οποίες εξυπηρετούν την σκοπιμότητα εισόδου ιδιωτών στην διαχείριση των απορριμμάτων.

Θεωρούν ακόμα, ότι η κυβέρνηση αδιαφορεί σκόπιμα στόχο την υπερδιόγκωση του προβλήματος και την ανάθεση της διαδικασίας αποκλειστικά από τον ιδιωτικό τομέα, με συνέπεια όπως υποστηρίζουν υψηλά κόστη για τους δημότες σε συνδυασμό με την εισαγωγή της καρκινογόνου καύσης των απορριμμάτων.

Επιπλέον αναφέρουν ότι ο ΧΥΤΑ των Άνω Λιοσίων έχει υπερκορεστεί αφού δέχεται το 95% των απορριμμάτων της Αττικής, με συνέπεια τον κίνδυνο μεγάλου ατυχήματος για τους εργαζομένους. Οι εργαζόμενοι στη συνέχεια, προβαίνουν σε ένα κύκλο κινητοποιήσεων με αποκλεισμούς δρόμων και πορείες διαμαρτυρίας μαζί με την τοπική αυτοδιοίκηση της περιοχής των Άνω Λιοσίων και τους κατοίκους της περιοχής.

Από την πλευρά του το υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ ρίχνει τις ευθύνες στο υπουργείο Εσωτερικών, την περιφέρεια και τον ΕΣΚΔΝΑ, διαμηνύοντας γι' άλλη μια φορά ότι

δεν έχει αρμοδιότητα για τη διαχείριση των σκουπιδιών, αλλά μόνον για τη χωροθέτηση την Αττική. Ενώ η Νομαρχία Πειραιά συγκρούεται με ΕΥΔΑΠ λόγω των προστίμων που τις έχουν επιβληθεί για μόλυνση των υδάτων και την λανθασμένη διαχείριση της υπόθεσης της Ψυτάλλειας..

Αποτέλεσμα όλων αυτών των εντάσεων και διαφωνιών, οδήγησε στη λύση μεταφοράς της λυματολάσπης στο εξωτερικό (Σουδάν), χωρίς αυτό βέβαια να αποτελεί τη λύση του προβλήματος αφού και η μεταφορά είναι αρκετά δαπανηρή.

Η τοπική αυτοδιοίκηση στηρίζει τις κινητοποιήσεις των εργαζομένων στη Δυτική Αττική και δεν συμφωνούν με λύσεις που θέλουν κατασκευή της μονάδας επεξεργασίας σε οποιαδήποτε περιοχή της Δ. Αττικής (Φυλή) δημιουργώντας επιπλέον επιβάρυνση στην περιοχή. Κατηγορούν το ΥΠΕΧΩΔΕ για αδιαφάνεια προσφεύγουν για το ζήτημα στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Παράλληλα μαζεύουν υπογραφές για να καταθέσουν στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

Έπειτα, ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης και των ΜΚΟ δεν είναι πάντα ενιαίος και διαφέρει αναλόγως των περιπτώσεων, άλλοτε η τοπική αυτοδιοίκηση συντάσσεται με τις περιβαλλοντικές οργανώσεις σε δράση, άλλοτε επιδεικνύει παράλειψη και αδιαφορία. Στην περίπτωση όμως της υπόθεσης της Ψυτάλλειας βλέπουμε ότι ΜΚΟ και τοπική αυτοδιοίκηση έχουν κοινή δράση. Σε αυτό ίσως την κοινή και δυναμική πίεση οφείλεται και η δικαίωση των κατοίκων από την κοινή γνώμη, αλλά και το ΣτΕ.

5.2.1. Ενέργειες Κεντρικού Κράτους.

Το Κεντρικό Κράτος στην περίπτωση της Ψυτάλλειας έρχεται σε σύγκρουση με τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, θεωρώντας ότι το πρόβλημα κληρονομήθηκε από την προηγούμενη κυβέρνηση και οι συγκεκριμένοι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης είχαν συναινέσει στη συνέχιση της λειτουργίας της Ψυτάλλειας και στην απόθεση της λάσπης στα Άνω Λιόσια το Σεπτέμβριο του 2003. Παράλληλα θεωρεί δύσκολη της συνεργασία με τους τοπικούς φορείς, καθώς αυτοί χειρίζονται την υπόθεση με στόχο την μετατροπή του προβλήματος σε όρους πολιτικού ανταγωνισμού, και ταυτόχρονα δυσφημίζουν τη χώρα στην Ευρώπη. Οι πρώτες σκέψεις της ΕΥΔΑΠ τείνουν στην εξαγωγή της λάσπης στη Γερμανία. Και την επίλυση του προβλήματος με την λειτουργία του εργοστασίου ξήρανσης.

Σύμφωνα με την ΕΥΔΑΠ, έχουν ήδη μεταφερθεί στη Γερμανία 23.000 τόνοι λυματολάσπης και η διαδικασία συνεχίζεται κανονικά, ενώ οι εργασίες κατασκευής εργοστασίου ξήρανσης βρίσκονται μπροστά από το χρονοδιάγραμμα. Επίσης η ΕΥΔΑΠ υποστηρίζει ότι έχουν ληφθεί όλα τα απαραίτητα μέτρα ώστε η συσσωρευμένη λυματολάσπη να μην είναι τοξική και απειλήσει τον Σαρωνικό, όπως κατηγορούν οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, παρέχοντας και τις διαβεβαιώσεις

από εργαστηριακούς ελέγχους του Πολυτεχνείου.

5.2.2. Θέσεις Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ιδίως οι μικρότεροι δήμοι και κοινότητες, αποτελούν ένα προνομιακό πεδίο για τον πολίτη που διαθέτει άμεση πρόσβαση στον ίδιο τον Δήμαρχο ή τον Κοινοτάρχη ή έστω, σε κάποιο δημοτικό σύμβουλο. Στην αυτοδιοίκηση διευθύνουν οι «αιρετοί» δημοτικοί λειτουργοί που έχουν κάθε λόγο, σε αντίθεση με τους μόνιμους δημόσιους υπαλλήλους.¹²⁹ Επιπλέον, οι συνεδριάσεις των δημοτικών, κοινοτικών αλλά και νομαρχιακών συμβουλίων, είναι δημόσιες, μπορούν οι πολίτες δηλ. ελεύθερα να παρακολουθούν, να ενημερώνονται αλλά και να παρεμβαίνουν (κυρίως μέσω της υποβολής αναφορών).

Συγκεκριμένα οι πολίτες μπορούν να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες επηρεασμού των “αιρετών” της τοπικής αυτοδιοίκησης, προκειμένου να βελτιωθεί η διαχείριση αποβλήτων από δήμους και κοινότητες, ή προκειμένου να κινητοποιηθεί ο αιρετός νομάρχης, ελέγχοντας ή επιβάλλοντας πρόσθετους όρους και κυρώσεις.¹³⁰

Για την αλλαγή τρόπου σκέψης και δράσης στους ΟΤΑ, η στοχευόμενη και συνεπής παρέμβαση ομάδων πολιτών στα ζητήματα της διαχείρισης των απορριμμάτων των τοπικών κοινωνιών αποκτά αποφασιστική σημασία.¹³¹

Στο σοβαρό θέμα της Ψυτάλλειας, εκπρόσωπος της τοπικής αυτοδιοίκησης ο νομάρχης της περιοχής, ζητά την παρέμβαση του επιτρόπου Περιβάλλοντος (κ. Σταύρου Δήμα) καταγγέλλοντας ότι. «το Κέντρο Επεξεργασίας Λυμάτων της Ψυτάλλειας υπολειτουργεί λόγω των αδέξιων χειρισμών των υπευθύνων της ΕΥΔΑΠ», ενώ το νησάκι είναι «παρανόμως υπερκορεσμένο από 300.000 και πλέον τόνους λυματολάσπης». Ο Νομάρχης υποστηρίζει ότι, «στη Γερμανία έχουν μεταφερθεί με τα πλοία μόλις 15.000 τόνοι, ποσότητα που είναι σταγόνα στον ωκεανό αν αναλογιστεί κανείς ότι για το ίδιο χρονικό διάστημα έχουν συσσωρευτεί επιπλέον πάνω από 60.000 τόνοι».

5.2.3. Παρουσία των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων.

Η νέα νομοθεσία προετοιμάστηκε όχι μόνο από το καθ' ύλη αρμόδιο ΥΠΕΧΩΔΕ αλλά μέσα από διάλογο και με τη συνεργασία εκπροσώπων παραγωγικών φορέων (κλαδικές βιομηχανίες), της αυτοδιοίκησης και των μη-κυβερνητικών οργανώσεων (η Οικολογική Εταιρεία Ανακύκλωσης συνέβαλε και συνεχίζει να συμβάλλει σημαντικά με συγκεκριμένες προτάσεις, παρατηρήσεις, ιδέες).

Προτάσεις

ΟΤΑ και Εναλλακτική Διαχείριση των στερεών Αποβλήτων

- ο Μετάβαση από μία οικονομία της δημιουργίας διαρκώς και περισσότερων αποβλήτων σε μία οικονομία της φειδωλής χρήσης των φυσικών πόρων και της μείωσης των απορριμμάτων, από τους / και στους ΟΤΑ.

- ο Μετάβαση από μία οικονομία της δημιουργίας και απόρριψης αποβλήτων, άχρηστων και επιβλαβών δηλ. υλικών, σε μία οικονομία της ανακύκλωσης και της επαναχρησιμοποίησης των υλικών των αποβλήτων , από τους / και στους ΟΤΑ.

- ο Κλείσιμο και αποκατάσταση των χώρων των χωματερών των ΟΤΑ από τους ίδιους τους ΟΤΑ

Η παύση λειτουργίας των χωματερών και η αποκατάσταση των χώρων τους, πέραν του ότι αποτελεί επιταγή της ΕΕ υπό την απειλή σοβαρότατων χρηματικών προστίμων στον ορατό ορίζοντα του 2008, είναι προϋπόθεση αλλά και μέτρο που θα συμβάλλει και στην αλλαγή νοοτροπίας τόσο των δημοτικών αρχών όσο και των δημοτών.

- ο Διαλογή των στερεών αποβλήτων των ΟΤΑ στην Πηγή Η έναρξη έργων
Διαλογής των στερεών αποβλήτων στην πηγή, από Σήμερα, είναι εφικτή σε κάθε ΟΤΑ

- ο Ανακύκλωση και Επαναχρησιμοποίηση σε κάθε ΟΤΑ
Η Ανακύκλωση υλικών απορριμμάτων είναι επίσης εφικτή από Σήμερα, είτε ξεχωριστά από ΟΤΑ, είτε με διαδημοτικά έργα μέσα από τους ιδρυόμενους Φορείς Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΦοΔΣΑ), και σε συνεργασία με τους πιστοποιημένους από το κράτος πανελλαδικούς φορείς, για αρκετά από τα προς ανακύκλωση υλικά .

- ο Ξεχωριστή συλλογή και Κομποστοποίηση των βιοαποδομήσιμων αποβλήτων σε κάθε ΟΤΑ. Η ξεχωριστή συλλογή των οργανικών απορριμμάτων στην πηγή που δημιουργούνται, αποτελεί επίσης ρεαλιστικό στόχο. Είναι αδιανόητο, και όμως ανήκει στην νεοελληνική κουλτούρα μας, το "πακετάρισμα" των οργανικών αστικών αποβλήτων μαζί με τα υπόλοιπα, ανακυκλώσιμα και μη, στην πλαστική σακούλα και το πέταγμά τους στον γκρι κάδο των σκουπιδιών της γειτονιάς, είτε βρισκόμαστε στο χωριό είτε στην πόλη. Για το λόγο αυτό, ο ξεχωριστός "τρίτος" κάδος (εκτός από αυτόν για τα συνήθη ανακυκλώσιμα : χαρτί, γυαλί, πλαστικό και μέταλλο, καθώς

και από τον συμβατικό γκρι κάδο για όλα / τα υπόλοιπα σκουπίδια) για τη συλλογή και την περαιτέρω κομποστοποίηση των οργανικών απορριμμάτων αποτελεί ύψιστη προτεραιότητα στον αναπροσανατολισμό των δράσεων διαχείρισης των στερεών αποβλήτων από τους ΟΤΑ.

- ο Καθορισμός ποσοτικών στόχων για την ανακύκλωση και τις άλλες εργασίες αξιοποίησης των αποβλήτων, από κάθε ΟΤΑ, μέσα σε συγκεκριμένα χρονοδιαγράμματα
- ο Ενημέρωση – Ευαισθητοποίηση – Συμμετοχή των Δημοτών Εκ των ουκ άνευ όρων για μία κοινωνικά αποδεκτή και οικολογικά συμβατή διαχείριση των στερεών απορριμμάτων είναι και το άμεσο, ευρύ και μακρόπνοο έργο της ενημέρωσης – ευαισθητοποίησης – ανταπόκρισης και συμμετοχής των δημοτών στις δράσεις μείωσης, διαλογής στην πηγή, ανακύκλωσης και επαναχρησιμοποίησης των υλικών των στερεών αποβλήτων.
- ο Όχι στους ΧΥΤΑ, όχι στην Καύση. Τόσο οι ΧΥΤΑ όσο και η Καύση αποτελούν κάκιστες λύσεις από κάθε πλευρά : οικονομικά, οικολογικά, από την άποψη της δημιουργίας ή όχι νέων θέσεων απασχόλησης, καθώς και από εκείνη της εξοικονόμησης ή της σπατάλης ενέργειας, τέλος – και όχι λιγότερο σημαντικό – από εννοιολογική διάσταση.
- ο Ναι σε δημιουργία δημοτικών ή διαδημοτικών ΧΥΤΥ (Χώρων Υγειονομικής Ταφής Υπολειμμάτων) , μη ξεχνώντας ότι ο καλύτερος ΧΥΤΥ είναι αυτός με μηδενικά υπολείμματα, άρα αυτός που δεν (θα) χρειάζεται να υπάρχει.
- ο Η αρχή << Ο ρυπαίνων πληρώνει >> οφείλει να βρει εφαρμογή και για τους ΟΤΑ και για επιχειρηματικούς φορείς και για δημότες
- ο Για την αποτελεσματική εφαρμογή της παραπάνω αρχής είναι απολύτως και άμεσα αναγκαία η ριζική αναδιάρθρωση της τιμολογιακής πολιτικής των ΟΤΑ από τους ίδιους τους ΟΤΑ, η οποία πολιτική αφορά τα τέλη αποκομιδής και διαχείρισης των στερεών απορριμμάτων

- ο Οι αντικειμενικές συνθήκες για την υλοποίηση των παραπάνω προτάσεων είναι δεδομένες. Το ζητούμενο είναι η ανάληψη συλλογικών πρωτοβουλιών και συστηματικών όσο και στοχευόμενων προσπαθειών από ενεργούς δημότες, καθώς επίσης και η μορφοποίηση πολιτικής βούλησης από εκπροσώπους των τοπικών κοινωνιών «Για λιγότερα σκουπίδια στον τόπο τους / στον τόπο μας», ανεξάρτητα από το πολιτικό κόστος.

5.3. Συνεργασία και δυσκολίες στην εφαρμογή. Ο ρόλος των φορέων.

Συχνά παρατηρείται πρόβλημα κοινωνικής αποδοχής σε περιπτώσεις εγκατάστασης μονάδων επεξεργασίας λυμάτων. Φορείς των εκάστοτε περιοχών συγκρούονται για την επιλογή της περιοχής εγκατάστασης των μονάδων, οι διαφωνίες μετατρέπονται σε πεδία κομματικού ανταγωνισμού και η δυνατότητα επίλυσης μικραίνει. Το πρόβλημα βέβαια δημιουργείται λόγω έλλειψης ενημέρωσης. «Η τεχνολογία έχει πλέον λύσει όλα τα προβλήματα και εφόσον τηρούνται οι περιβαλλοντικοί όροι κατά την κατασκευή και παρακολουθείται η σωστή λειτουργία τους, τότε δεν θα πρέπει να υπάρχει κανένα ζήτημα. Πρέπει λοιπόν οι πολίτες να συνειδητοποιήσουν πόσο μπορούν οι εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων να βελτιώσουν την περιοχή τους και όχι να την υποβαθμίσουν» όπως αναφέρει και η επιμελήτρια της μόνιμης επιτροπής περιβάλλοντος¹³²

Όπως υποστηρίζουν φορείς, η κατασκευή ενός βιολογικού καθαρισμού δεν επαρκεί. Πολλοί δήμοι δεν λαμβάνουν υπόψη το κόστος λειτουργίας και συντήρησης, με αποτέλεσμα την υπολειτουργία ή τη σταδιακή αδράνεια των εγκαταστάσεών τους. Και έτσι εμφανίζεται το φαινόμενο να διαθέτει μια περιοχή βιολογικό και τα λύματά της να καταλήγουν και πάλι στα ποτάμια, στις θάλασσες και στις λίμνες. Πολλοί συχνά δεν γνωρίζουμε πόσοι βιολογικοί καθαρισμοί λειτουργούν σωστά. «Το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι ότι οι πολίτες και η αυτοδιοίκηση δεν ενδιαφέρονται αν οι εγκαταστάσεις της περιοχής τους λειτουργούν σωστά, αν παράγουν καθαρό νερό παρά για την τυχόν δυσάρεστη οσμή. Κανονικά η χώρα θα έπρεπε να συντάσσει ετήσια έκθεση, όπως κάνει για τις ακτές της και να συστηματοποιήσει τους ελέγχους. Επίσης, επειδή δεν είναι εύκολο για τους μικρούς δήμους να διαθέτουν εξειδικευμένο προσωπικό για τη συντήρηση, να οργανωθούν ομάδες από τις κατά τόπους δημοτικές επιχειρήσεις ύδρευσης-αποχέτευσης» όπως αναφέρει ο κ. Ανδραδάκης.

Όπως αναφέρει και εκπρόσωπος περιβαλλοντικής οργάνωσης πολλές φορές οι καταγγελίες πολιτών ενάντια στους βιολογικούς καθαρισμούς οφείλεται στην άγνοια, προτιμούν δηλαδή να ρίχνονται τα λύματα στα ποτάμια, παρά να δημιουργηθεί εγκατάσταση στην περιοχή τους.¹³³

Αντίθετη στη δημιουργία χωματερής στο Γραμματικό και πολλών μικρών ΧΥΤΑ σε διάφορες περιοχές, αλλά υπέρμαχη στην προοπτική μεγάλων διανομαρχιακών

συγκροτημάτων ανακύκλωσης απορριμμάτων, είναι διάφοροι πολιτικοί φορείς. Οι αντιδράσεις των κατοίκων στις περιοχές στις οποίες έχει αποφασιστεί η χωροθέτηση των χωματερών, είναι δικαιολογημένη διότι υπάρχει πραγματικά μια πολύχρονη τραγική εμπειρία, ιδιαίτερα ύστερα από τον Σαρωνικό και την Ψυτάλλεια. Οι άνθρωποι αυτοί, καταλαβαίνουν ότι οι χωροθετήσεις γίνονται με διάφορα στενά οικονομικά κριτήρια, χωρίς πάντα να ολοκληρώνονται οι μελέτες αντικειμενικά και επιστημονικά». Συχνά, εκφράζεται αντίθεση στην επίλυση του προβλήματος της διαχείρισης των σκουπιδιών με πολλές μικρές μονάδες και προτείνεται να λυθεί το ζήτημα διανομαρχιακά και μάλιστα περιφερειακά, η πρόταση είναι να γίνουν μεγάλες μονάδες και μεγάλα έργα με ευθύνη του Δημοσίου και όχι με ιδιώτες, γιατί θα μετακυλιστεί το κόστος στις πλάτες των κατοίκων, αλλά επίσης οι ιδιώτες ενδιαφέρονται μόνο για το κέρδος και στην ουσία, παρά τα λεγόμενά τους, αψηφούν τους περιβαλλοντικούς σκοπούς».¹³⁴

Τριτοκοσμική είναι η κατάσταση που επικρατεί αυτή τη στιγμή στη χωματερή της Φυλής, τον μοναδικό χώρο διάθεσης των σκουπιδιών στην Αττική. Ο διαθέσιμος χώρος χθες ήταν περίπου τρία στρέμματα: πίσω από τα απορριμματοφόρα των δήμων που αποθέτουν τα σκουπίδια, μπουλντόζες τα συμπιέζουν πρόχειρα και φορτηγά ρίχνουν χώμα για να τα καλύψουν.

Πάνω από 2.000 απορριμματοφόρα μεταφέρουν καθημερινώς σκουπίδια στο προσωρινό κύτταρο της Φυλής, ενώ οι εργαζόμενοι δηλώνουν πως από θαύμα δεν έχουν συμβεί ατυχήματα και κατολισθήσεις. Τα βουνά σκουπιδιών στο κύτταρο της Φυλής, ξεπερνούν συχνά τα 150 μέτρα, έχουν δηλαδή καλύψει ήδη το υψομετρικό

όριο που προβλέπουν οι όροι λειτουργίας του. «Προκαλεί ντροπή ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η διαχείριση των σκουπιδιών» σχολιάζει ο νομάρχης Δυτικής Αττικής Αριστείδης Αρκουδάρης, επισημαίνοντας πως σύμφωνα με τις αυτοψίες που κάνει η Νομαρχία, αποδεικνύεται η προχειρότητα και η επικινδυνότητα στη διαδικασία ταφής των σκουπιδιών. «Σε έναν τόσο μικρό χώρο, όπου φτάνουν καθημερινά χιλιάδες τόνοι, είναι αδύνατον να γίνεται σωστή διαχείριση» παραδέχεται και ο πρόεδρος των εργαζομένων Γιώργος Χάρδας.

Οι αντοχές του κυττάρου της Φυλής ήταν γνωστές εξαρχής. Σχεδιάστηκε για να εξυπηρετήσει το Λεκανοπέδιο μόνο για 7 μήνες, χρονικό διάστημα που έληξε τον Ιανουάριο. Εντούτοις, μόλις την περασμένη εβδομάδα ανατέθηκε το έργο κατασκευής ενός νέου τμήματος- προσωρινό και αυτό- στον ΧΥΤΑ που θα γίνει στη Φυλή και που μαζί με τους άλλους δύο στην Κερατέα και το Γραμματικό θα δώσουν λύση για τα επόμενα χρόνια στη διαχείριση των σκουπιδιών. «Χρειάζονται δυόμισι μήνες για να ολοκληρωθεί το έργο» σημειώνει ωστόσο ο Γιώργος Χάρδας και προσθέτει: «Μένει ένα κρίσιμο διάστημα, κατά το οποίο δεν θα υπάρχει χώρος για τα σκουπίδια». Μάλιστα, όπως εκτιμάται, είναι πιθανό στο κρίσιμο διάστημα των δύο μηνών οι αρμόδιοι να επιλέξουν τη διάθεση των σκουπιδιών στην παλιά χωματερή των Άνω Λιοσίων, που έκλεισε στα μέσα του 2006 και έχει αρχίσει η αποκατάστασή της. Το σενάριο αυτό συναντά όχι μόνον τις έντονες αντιδράσεις των εργαζομένων αλλά και της δημοτικής αρχής Άνω Λιοσίων, που εδώ και καιρό έχει διαμηνύσει πως δεν θα δεχθεί να ανοίξει ξανά η χωματερή. «Αν είναι να γυρίσουμε ξανά στον παλιό χώρο, χρειάζονται συγκεκριμένες εγγυήσεις, όπως επίσημη μελέτη από το ΥΠΕΧΩΔΕ για τις αντοχές, αλλά και πραγματογνωμοσύνη από το ΤΕΕ για την ευστάθεια των βουνών από τα σκουπίδια» υπογραμμίζει ο κ.

Χάρδας.

Υπενθυμίζεται ότι η χωματερή των Άνω Λιοσίων είχε υπερκορεστεί, καθώς οι όγκοι των σκουπιδιών είχαν ξεπεράσει κάθε όριο. Μάλιστα την τελευταία φορά, πριν κλείσει, το ΥΠΕΧΩΔΕ είχε αναθεωρήσει το υψομετρικό όριο, αλλά χωρίς να αναλαμβάνει ευθύνη για τους όποιους κινδύνους.

Στο μεταξύ, ακόμη και μετά την ολοκλήρωση του νέου προσωρινού τμήματος στον ΧΥΤΑ Φυλής, το πρόβλημα δεν θα λυθεί για μεγάλο διάστημα. Τα έργα για την κατασκευή του ΧΥΤΑ Φυλής δεν έχουν ακόμη αρχίσει, ενώ σε Κερατέα και Γραμματικό δεν έχει εκδοθεί ούτε η απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας στο οποίο έχουν προσφύγει κάτοικοι και φορείς των περιοχών ζητώντας την ακύρωση του σχεδιασμού.¹³⁵

Ο όγκος των υπολειμμάτων από την επεξεργασία υπολογίζεται σε 200.000 τόνους, παρά τα ακριβοπληρωμένα πειράματα με τη λάσπη που επιχείρησαν το υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ και η ΕΥΔΑΠ. κατασκευάζεται το ξηραντήριο, που σχεδιάστηκε για να δώσει οριστική λύση στο σοβαρό αυτό πρόβλημα. Το έργο, προϋπολογισμού περίπου 30 εκατ. ευρώ, ξεκίνησε τον Μάρτιο του 2006 και τότε είχαν δοθεί δημοσίως διαβεβαιώσεις από την πολιτική ηγεσία του υπουργείου ΠΕΧΩΔΕ ότι θα τεθεί σε λειτουργία σε 14 μήνες.

Τον Μάιο προγραμματίζεται να ξεκινήσει η πιλοτική λειτουργία του πρώτου τμήματος των εγκαταστάσεων που θα επεξεργάζονται ένα πολύ μικρό μέρος της ημερήσιας παραγωγής λάσπης, η οποία έχει ξεπεράσει τους 500 τόνους. Οι εγκαταστάσεις, εκτός απροόπτου και εφ' όσον πάνε καλά οι δοκιμές, προβλέπεται να τεθούν σε πλήρη λειτουργία στα τέλη του έτους

Ως προσωρινή λύση η διοίκηση της ΕΥΔΑΠ είχε προχωρήσει στην ασβεστοποίηση. Το έργο προωθήθηκε με συμπληρωματική σύμβαση σε υπάρχουσα εργολαβία και προβλέπει την επεξεργασία 100.000 τόνων, με κόστος 25-30 ευρώ τον τόνο. Οι λάσπες υφίστανται ειδική επεξεργασία ώστε να απαλλαγούν από την έντονη μυρωδιά και στη συνέχεια σωρεύονται πάνω στην Ψυτάλλεια.

Η άλλη, επίσης προσωρινή, λύση ήταν η μεταφορά λάσπης στο εξωτερικό με τάνκερ. Οι προγραμματισμοί της ΕΥΔΑΠ αφορούσαν τη μεταφορά 60.000 τόνων στη Γερμανία με κόστος 8,5 εκατ. ευρώ. «Το πανάκριβο εγχείρημα σταμάτησε και κατά τη γνώμη των εργαζομένων ήταν καταδικασμένο από την αρχή. Τους είχαμε προειδοποιήσει, αλλά οι διοικούντες αποφάσισαν να δώσουν τζάμπα λεφτά», μας εξηγεί ο Ευάγγελος Μουτάφης, εκπρόσωπος των εργαζομένων στη διοίκηση της ΕΥΔΑΠ.

Από τα στοιχεία που υπήρξαν, προέκυψε ότι είχαν μεταφερθεί περίπου 28.000 τόνοι, που αποτελούσαν πολύ μικρή ποσότητα της λυματολάσπης. Το κόστος της εξαγωγής ήταν της τάξης των 4 εκατ. ευρώ. Έτσι, υποβλήθηκε πρόταση στο Δ.Σ. της ΕΥΔΑΠ να λυθεί με κοινή συναίνεση το συμβόλαιο και να μπει επισήμως στα αζήτητα η μέθοδος. Ο Γ. Καρυστινός, πρόεδρος της Ομοσπονδίας των εργαζομένων στην ΕΥΔΑΠ, πρότεινε την κάλυψη ενός μέρους της δαπάνης από το ΥΠΕΧΩΔΕ ώστε το κόστος να μην μεταβεί στους καταναλωτές.¹³⁶

Από την άλλη, ο Οργανισμός Λιμένος Πειραιά Α.Ε., χαρακτηρίζει την ΕΥΔΑΠ ως κακοπληρωτή, ο οποίος απέστειλε εξώδικο, διεκδικώντας οφειλές οκτώ ετών και τόκους για την εκμετάλλευση της Ψυτάλλειας. Πέρα από τη Νομαρχία Πειραιά και τους κατοίκους των γύρω περιοχών, που αντιδρούν για διαφόρους λόγους στη χρήση της Ψυτάλλειας, εδώ και λίγες μέρες η ΕΥΔΑΠ θα πρέπει να αντιμετωπίσει και τον ΟΛΠ Α.Ε. Σύμφωνα με εξώδικο του ΟΛΠ Α.Ε. προς την ΕΥΔΑΠ, η τελευταία θα

πρέπει να πληρώσει για το χρονικό διάστημα 1η Μαΐου 1999 έως και τις 31 Δεκεμβρίου 2006 το ποσό των 7.075.000 ευρώ, χωρίς να υπολογίζονται οι τόκοι.

«Όπως ισχυρίζεται ο διευθύνων σύμβουλος του κρατικού οργανισμού Νίκος Αναστασόπουλος, ο ΟΛΠ Α.Ε. έχει τη δυνατότητα να παραχωρεί τμήματα δημοσίων ακινήτων, τα οποία βρίσκονται εντός της χερσαίας και θαλάσσιας λιμενικής ζώνης που εκμεταλλεύεται, ανάμεσα σε αυτά και τη Ψυτάλλεια, παραχωρώντας τα σε τρίτους έναντι χρηματικής αποζημίωσης. Παρά τη συμφωνία που είχε προηγηθεί μεταξύ των δύο ανωνύμων εταιρειών, η ΕΥΔΑΠ δεν έχει καταβάλει τις οφειλές της, με αποτέλεσμα ο ΟΛΠ να διεκδικήσει μέσω εξωδίκου τα επτά εκατομμύρια ευρώ, ενώ προειδοποιεί ότι θα προβεί και σε αγωγές σε περίπτωση που η ΕΥΔΑΠ δεν καταβάλει το ποσό».¹³⁷

Πολύ συχνά, ο πολιτικός καιροσκοπισμός, εκφραζόμενος με άκριτη αποδοχή και σύμπλευση με τη στάση των τοπικών κοινωνιών, οι οποίες από τη μία απορρίπτουν το σχεδιασμό στον τόπο τους έργων διαχείρισης απορριμμάτων ευρύτερων περιοχών, από την άλλη όμως αδιαφορούν ή μεταθέτουν σε τρίτους το πρόβλημα της διαχείρισης των δικών τους απορριμμάτων, θεωρείται ότι αντιστρατεύεται οποιαδήποτε κοινωνικά αποδεκτή και οικολογικά συμβατή λύση και παράλληλα είναι απορριπτέος για ένα πολιτικό μόρφωμα που επιθυμεί να σέβεται τον τίτλο του / το όνομά του και να συμβάλλει σε λύσεις των κοινωνικών προβλημάτων αντί να μετατρέπεται σε μέρος τους.

5.4. Διλλήματα και προτάσεις για την εξεύρεση λύσεων.

Οι ευθύνες είναι συγκεκριμένες και αφορούν τόσο το κράτος, όσο και την αυτοδιοίκηση. Αυτό που είναι όμως πιο σημαντικό είναι ότι, όλοι οι πολίτες, που έχουν τη ίση ευθύνη για τη σημερινή κατάσταση, έχουν καλλιεργήσει όλα αυτά τα χρόνια μια κοινωνική νοοτροπία που είναι και το μεγαλύτερο εμπόδιο για την οποιαδήποτε λύση. «Έτσι, όταν αλλού καίνε τα σκουπίδια στο κέντρο της πρωτεύουσας, εμείς δεν μπορούμε να χωροθετήσουμε ούτε περιβαλλοντικά ακίνδυνες εγκαταστάσεις, όπως είναι οι ΣΜΑ (Σταθμοί Μεταφόρτωσης). Μεταφέρουμε τις ευθύνες ο ένας στους άλλους».

Αυτό που θα μπορούσε να γίνει, είναι μεταφορά της ευθύνης στην Αυτοδιοίκηση, το κόστος στους χρήστες και η χρησιμοποίηση νέων τεχνολογιών».

Αυτό το τρίπτυχο, μαζί με την ανάδειξη του πραγματικού κόστους, και όχι μόνον αυτού που φαίνεται, είναι σε αδρές γραμμές η πρόταση του Ινστιτούτου Τοπικής Αυτοδιοίκησης, την οποία έδωσε πριν από έναν μήνα στη δημοσιότητα. Είναι μια πρόταση ευθύνης και απελευθέρωσης των δυνάμεων στις τοπικές κοινωνίες, και μια συζήτηση για την ποιότητα των υπηρεσιών καθαριότητας, καθώς και για την άδικη κατανομή του φορολογικού βάρους στους πολίτες καθώς το κόστος της διαχείρισης σήμερα ξεπερνά το 1 δισ. Ευρώ.¹³⁸

Τελικά, μετά από αρκετές συγκρούσεις και περιπέτειες, δίνεται σε λειτουργία ένα μέρος από το εργοστάσιο για την αποξήρανση ενός τμήματος της λυματολάσπης. Οι υπεύθυνοι για την Ψυτάλλεια προτείνουν υπομονή. «Σε σχετικά μικρό διάστημα θα

τεθεί σε λειτουργία το εργοστάσιο ξήρανσης της λυματολάσπης, με τη μέθοδο της θερμικής ξήρανσης που θα γίνεται από τέσσερα περιστρεφόμενα τύμπανα στη θερμοκρασία των 400- 500 βαθμών Κελσίου. Έτσι, η λυματολάσπη θα ξηραίνεται και θα μετατρέπεται σε κόκκους, πολύ μικρού όγκου. Το εργοστάσιο θα μπορεί καθημερινά να ξηραίνει έως 800 τόνους λυματολάσπη. Συνεπώς, θα ξηραίνεται το σύνολο της λυματολάσπης που παράγεται στην Ψυτάλλεια, ενώ θα παρέχεται δυνατότητα ξήρανσης ποσοτήτων λυματολάσπης που θα μεταφέρεται από γειτονικά κέντρα επεξεργασίας λυμάτων» αναφέρουν.

Το επενδυτικό πρόγραμμα της ΕΥΔΑΠ για το 2007, ύψους 57,5 εκατ. ευρώ, ενέκρινε το Δ.Σ. της εταιρείας. Το ένα τρίτο του προγράμματος αφορά επενδύσεις σε νέα έργα που θεωρούνται ανταποδοτικά, όπως ο βιολογικός καθαρισμός στο Θριάσιο Πεδίο, υδροηλεκτρικά έργα στο φράγμα του Ευήνου, καθώς και η νέα μονάδα συμπαραγωγής ηλεκτρικής και θερμικής ενέργειας στην Ψυτάλλεια.¹³⁹

Πάντως μπορούμε να αναφέρουμε ότι, σε σύγκριση με την κατάσταση που επικρατούσε προηγουμένως, τα επιτεύγματα των περιβαλλοντικών ομάδων πίεσης μέχρι σήμερα υπήρξαν ασφαλώς εντυπωσιακά, ιδίως σε τοπική, αλλά και τελικά και σε διεθνή κλίμακα. Κατόρθωσαν προπαντός να επιβάλουν οριστικά και αμετάκλητα μια νέα ευαισθησία και μια νέα ιεράρχηση προτεραιοτήτων, που ήδη συνεπάγονται πρωτοφανείς περιορισμούς για τα κράτη και τις επιχειρήσεις.¹⁴⁰ Ήδη βλέπουμε αρκετές προσπάθειες από την κεντρική διοίκηση αλλά και από τοπικούς φορείς, με την συνδρομή και καθοδήγηση πάντα και από την Ευρωπαϊκή Ένωση για καλύτερη διαχείριση των αποβλήτων.

Τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί ελάττωση στο ποσοστό αστικών αποβλήτων που οδηγούνται προς ταφή στην Ε.Ε. Στη χώρα μας όμως, η συζήτηση για ΧΥΤΥ (Χώροι Υγειονομικής Ταφής Υπολειμμάτων) μόλις αρχίζει και όπως φαίνεται, ο δρόμος είναι ακόμη μακρύς, αφού και στους τρεις νέους χώρους που ετοιμάζονται να δεχτούν σκουπίδια στην Αττική έχουν δημοπρατηθεί έργα υποδομής για ΧΥΤΑ και όχι για ΧΥΤΥ.

Στη Δυτική Ευρώπη (Δανία, Ολλανδία, Αυστρία, Βέλγιο) η ανακύκλωση των αστικών αποβλήτων (συμπεριλαμβανομένης και της κομποστοποίησης) είναι της τάξης του 30% του συνολικού όγκου των απορριμμάτων. Παράλληλα, ένα ποσοστό αστικών αποβλήτων, από 20%-50%, οδηγείται σε εγκαταστάσεις καύσης με παράλληλη παραγωγή ενέργειας, ενώ τα υπολείμματα που οδηγούνται σε ταφή (ΧΥΤΥ) κυμαίνονται στο 10%-35% του συνόλου. Δυστυχώς η χώρα μας, η Πορτογαλία, η Μ. Βρετανία και η γειτονική Ιταλία κατέχουν τα πρωτεία στη μέθοδο της ταφής (80%-90% των απορριμμάτων).

Παράλληλα, η χώρα μας μέχρι σήμερα, για τη διαχείριση των απορριμμάτων, σύμφωνα με επίσημες πηγές, έχει δαπανήσει 542 εκατομμύρια ευρώ από διάφορα χρηματοδοτικά μέσα (Ταμείο Συνοχής, ΠΕΠ, ΕΑΠΤΑ, ΕΠΠΕΡ, ΕΤΕΡΠΣ) για την εκπόνηση μελετών, την κατασκευή ΧΥΤΑ, ΣΜΑ (Σημεία Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων), εγκαταστάσεων επεξεργασίας για αποκατάσταση χωματερών, εξοπλισμό αποκομιδής κ.ά. Σε αυτά θα μπορούσαν να προστεθούν δεκάδες άλλα εκατομμύρια που δαπανήθηκαν σε μηχανισμούς δικαίωσης και στήριξης αυτών των λύσεων. Ενας φαύλος κύκλος που συνεχίζεται. Κρίσιμα έργα μεταφορών και περιβάλλοντος ύψους 200 εκατ. κινδυνεύουν να χαθούν οριστικά, καθώς οι αρμόδιοι

φορείς δεν κατάφεραν το 2005 να απορροφήσουν τα χρήματα που δίνει στην Ελλάδα το Ταμείο Συνοχής. Το ποσό αυτό προστίθεται σε ακόμη 340 εκατ. ευρώ πιθανών απωλειών από το ΚΠΣ μέσα στον ίδιο χρόνο, δίνοντας μία πρόγνωση του κινδύνου που αναμένεται να αντιμετωπίσει η χώρα από το 2006.

Την ίδια στιγμή πολλές χωματερές εντός και εκτός Αττικής καθώς και άλλα έργα ύδρευσης, αποχέτευσης, βιολογικοί καθαρισμοί παραμένουν στάσιμα και σε κάποιες περιπτώσεις ο κίνδυνος απώλειας των σχετικών κονδυλίων είναι πλέον ορατός.

Σύμφωνα με εκτιμήσεις των αρμόδιων υπηρεσιών, ακόμη και αν η κατάσταση επιταχυνθεί, έως το τέλος του 2006 ενδέχεται να χάσουμε συνολικά μόνο από το Ταμείο Συνοχής 425 εκατ. ευρώ. Όπως εκτιμούν, δεν θα μπορέσουμε να τα χρησιμοποιήσουμε, καθώς δεν μπορούμε να υπογράψουμε αντίστοιχου ύψους συμβάσεις έως το τέλος του 2006, οπότε λήγει η σχετική προθεσμία. Τα χρήματα αυτά θα κατέληγαν σε κρίσιμα έργα όπως αποχετεύσεις, χώρους υγειονομικής ταφής απορριμμάτων ΧΥΤΑ, βιολογικού καθορισμού.

Τέλος, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αποστέλλει στην Αθήνα στελέχη της, προκειμένου να πεισθούν συναρμόδια υπουργεία και Τοπική Αυτοδιοίκηση ότι πρέπει να αρχίσουν αμέσως οι κατασκευές ΧΥΤΑ καθώς εκκρεμούν πρόστιμα Έχει μάλιστα προηγηθεί επιστολή του γενικού διευθυντή περιφερειακής πολιτικής της Κομισιόν, Γκράχαμ Μίντους, προς τον υφυπουργό Οικονομίας όπου μεταξύ πολλών επισημαίνεται ότι: Τα ποσά που δεν έχουν απορροφηθεί, από την Ελλάδα, ποσά του Ταμείου Συνοχής, για την περίοδο 2000-2006, ανέρχονται σε 1.685.000 ευρώ (67% των εγκεκριμένων πιστώσεων).

Στο ζήτημα της μεταφοράς της λυματολάσπης, υπάρχουν διάφορες απόψεις και προτάσεις. Πολλοί θεωρούν την επικρατούσα άποψη όχι ιδιαίτερα αποτελεσματική, αφού θεωρείται δαπανηρή αλλά και το χρονικό περιθώριο είναι περιορισμένο. Αντιπροτείνεται να αποτεθεί έστω και προσωρινά σε περιοχές μεγάλων λιγνιτικών σταθμών της ΔΕΗ ώστε αναμειγνύομενη με την τέφρα που υπάρχει εκεί, να μπορεί να χρησιμοποιηθεί ακόμα και για την παραγωγή καυσίμου για τις μονάδες της ΔΕΗ. Θέσεις που στηρίζονται κυρίως από την Ελληνική Εταιρεία Διαχείρισης Αποβλήτων.

Επίσης, η επιστημονική επιτροπή του 2ου Διεθνούς Συνεδρίου για τη διαχείριση των αστικών αποβλήτων, με αφορμή την πρόσφατη απόφαση του ΥΠΕΧΩΔΕ και της ΕΥΔΑΠ για την προκήρυξη διαγωνισμού με σκοπό τη μεταφορά της λάσπης του κέντρου επεξεργασίας λυμάτων της Ψυτάλλειας στο εξωτερικό, βλέπουμε να υποστηρίζει ότι δεν είναι και η καλύτερη λύση η εξαγωγή των αποβλήτων, επιβαρύνοντας με υπέρογκα τέλη τούς δημότες, στερώντας παράλληλα την Ελλάδα από την απόκτηση τεχνογνωσίας και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Επίσης, προτείνει λύσεις όπως, η δυνατότητα των στερεών αποβλήτων που μπορούν να αποτεφρωθούν παράγοντας ηλεκτρική ή θερμική ενέργεια και μπορούν να προσφέρουν καύσιμο αέριο (βιοαέριο), όταν υφίσταται αναερόβια αποδόμηση σε ΧΥΤΑ ή σε κομποστοποίηση και με κατάλληλη επεξεργασία να μετατραπούν σε στερεό καύσιμο.

Έπειτα, στην περίπτωση που οι προσφυγές που έχουν γίνει από τις τοπικές κοινότητες, γίνουν δεκτές όπως υποστηρίζουν αρκετοί, δεν θα υπάρξει καμία εξέλιξη στη συνέχεια των έργων. Αλλά και σε αντίθετη περίπτωση, οι προοπτικές δεν είναι καλύτερες. Ο χώρος που έχει υποδειχθεί στη Φυλή έχει υπολογιστεί για να δεχθεί

825.000 τόνους το χρόνο. Εάν επιτευχθεί από το πρόγραμμα ανακύκλωσης, που σήμερα δεν υπάρχει, να θάβεται μόνο το 50% των παραγόμενων σκουπιδιών, τότε η Φυλή θα καλύψει για 15 χρόνια αλλιώς ο χρόνος ζωής θα μειωθεί στα 7 χρόνια. Βέβαια είναι σημαντικό να τονίσουμε πως δεν μπορούμε να μιλάμε για σωστή διαχείριση σκουπιδιών, χωρίς την ενίσχυση της ανακύκλωσης. Επίσης, σύμφωνα με μελέτες, χώρες όπως η Αυστρία, η Γερμανία και η Σουηδία, χάρη σε ολοκληρωμένα προγράμματα διαλογής στην πηγή, θάβουν μόνο το 20% του όγκου των σκουπιδιών τους.

Η μέθοδος της καύσης των απορριμμάτων, είναι ένας άλλος τρόπος διαχείρισης των απορριμμάτων που έχει εφαρμοστεί σε διάφορες χώρες. Εκτός από την καύση, για την οποία διατυπώνονται αντιρρήσεις από αρκετές πλευρές, χρησιμοποιούνται σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες άλλες μέθοδοι, όπως η βιοχημική ξήρανση, η πυρόλυση κ.λπ. Είναι σημαντικό πάντως να αναφέρουμε ότι, όποια μέθοδος και αν επιλεγεί, πάντα θα έχουμε ανάγκη από χώρους ταφής, που είναι βεβαίως μικρότερης επιφάνειας και άλλων περιβαλλοντικών προδιαγραφών.

Όμως, εκτός από τα προγράμματα ανακύκλωσης, έχει καθυστερήσει και η κατασκευή σταθμών μεταφόρτωσης στον Ελαιώνα και το Ελληνικό, χάρη στους οποίους θα επιτευχθεί σημαντική μείωση του κυκλοφοριακού φόρτου και της ρύπανσης που προκαλούν τα απορριμματοφόρα.

Αναφορικά με την περίπτωση της λυματολάσπης της Ψυτάλλειας, πολλοί επιστήμονες υποστηρίζουν σύμφωνα και με τις οδηγίες της Ε.Ε. την ταφή ενός μικρού ποσοστού της λάσπης σε ΧΥΤΑ, όχι επειδή θεωρείται επικίνδυνη, αλλά επειδή θεωρούν ότι μπορεί να επαναχρησιμοποιηθεί ως εδαφοβελτιωτικό.

Γενικότερα θα λέγαμε πως, τα ζητήματα διαχείρισης των αποβλήτων θεωρούνται αρκετά πολύπλοκα και προϋποθέτουν συντονισμένες προσπάθειες και λύσεις που θα είναι μακροχρόνιες. Επιτακτική είναι η συναίνεση των εμπλεκόμενων φορέων όπως του κεντρικού κράτους, της τοπικής αυτοδιοίκησης και των ομάδων των ενεργών πολιτών για την επίλυση των προβλημάτων.

Η έλλειψη υποδομών, η αδυναμία απορρόφησης σχετικών κονδυλίων, η αδυναμία αποκέντρωσης των χρηματοδοτήσεων για έργα περιβάλλοντος και ουσιαστικής άσκησης των αποκεντρωμένων αρμοδιοτήτων, αλλά και μια σχετική νοοτροπία που δεν θεωρεί το περιβάλλον σοβαρή προτεραιότητα έναντι άλλων, είναι οι σημαντικότεροι λόγοι που η χώρα μας ακόμη υστερεί σε αυτόν τον τομέα και σίγουρα οι προσπάθειες πρέπει να εντατικοποιηθούν.

Τέλος, μετά από δέκα ολόκληρα χρόνια μετά την έναρξη της κατασκευής του εγκαταστάθηκε επιτέλους από τον υπουργό Εσωτερικών το νέο εργοστάσιο μηχανικής ανακύκλωσης και κομποστοποίησης απορριμμάτων στα Άνω Λιόσια.

Η κατασκευή της μονάδας άρχισε τον Αύγουστο του 1997 και αφού πέρασε από διάφορες φάσεις, τα έργα ολοκληρώθηκαν τον Νοέμβριο του 2006. Το εν λόγω εργοστάσιο, ένα από τα πιο σύγχρονα της Ευρώπης, συγχρηματοδοτήθηκε σε ποσοστό 75% από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το συνολικό κόστος της κατασκευής του ανήλθε στα 68,5 εκατομμύρια ευρώ.

Η μηχανική - βιολογική επεξεργασία των απορριμμάτων οδηγεί με περιβαλλοντική ασφάλεια στην παραγωγή χρήσιμων υλικών και στην τελική μείωση

κατά 75% του άχρηστου υπολείμματος που προορίζεται για υγειονομική ταφή.

Συγκεκριμένα το εργοστάσιο αυτό έχει τη δυνατότητα να υποδέχεται καθημερινά (από Δευτέρα έως και Παρασκευή) περίπου 1.000 τόνους σύμμεικτων δημοτικών απορριμμάτων. Παράγει 350 τόνους εναλλακτικού στερεού καυσίμου (RDF), 200 τόνους εδαφοβελτιωτικού (κόμποστ), 25 τόνους σιδηρούχων υλικών για ανακύκλωση, 800 κιλά αλουμινόκουτα και 250 τόνους δεματοποιημένα απόβλητα για υγειονομική ταφή.

Ο Ενιαίος Σύνδεσμος Δήμων - Κοινοτήτων Νομού Αττικής (ΕΣΔΚΝΑ), που έχει την ευθύνη της λειτουργίας του εργοστασίου, από τον περασμένο Απρίλιο έχει συνάψει σύμβαση με τη βιομηχανία τσιμέντων ΑΓΕΤ Ηρακλής για τη διάθεση του εναλλακτικού στερεού καυσίμου (RDF) και συμβάσεις για τη διάθεση του κόμποστ σε αναπλάσεις παλαιών ΧΥΤΑ.¹⁴¹

Είναι απαραίτητη πλέον η μετάβαση από μία οικονομία της απόρριψης των σκουπιδιών οπουδήποτε, με αρνητικές οικονομικές, οικολογικές, κοινωνικές και πολιτισμικές επιπτώσεις, σε μία οικονομία της φειδωλής χρήσης, της ανακύκλωσης και της επαναχρησιμοποίησης εν ανεπάρκεια πρώτων υλών που ως τώρα αχρηστεύονται και μετατρέπονται σε ζημιογόνες, είναι “από χθες” ήδη εφικτή, ενώ θα είναι και πολύπλευρα επωφελής για τη ελληνική κοινωνία.¹⁴²

6. Συμπεράσματα.

Σκέψεις για ένα Συμμετοχικό μοντέλο διακυβέρνησης.

Στην εργασία αυτή αναλύεται η περιβαλλοντική πολιτική διαχείριση των αποβλήτων στην Ελλάδα, με έμφαση στο ρόλο των εμπλεκόμενων φορέων. Ειδικότερα από τη μελέτη της περίπτωσης της Ψυτάλλειας, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η Ελλάδα έχει καθυστερήσει αρκετά να εφαρμόσει μια ολοκληρωμένη πολιτική διαχείριση αποβλήτων, με αποτέλεσμα να εκκρεμούν καταδικαστικές αποφάσεις και επιβολή μεγάλων προστίμων. Σημαντικός λόγος για την υπάρχουσα προβληματική κατάσταση είναι ότι, δεν έχει συγκροτηθεί μια περιβαλλοντική πολιτική με μακροπρόθεσμο χαρακτήρα και ειδικότερα στο θέμα των αποβλήτων, το κεντρικό και τοπικό κράτος επικέντρωσε το ενδιαφέρον του στην κατασκευή χώρων υγειονομικής ταφής χωρίς προοπτική ολοκληρωμένης επεξεργασίας των αποβλήτων. Συγκεκριμένα στο ζήτημα της Ψυτάλλειας δεν έγινε πρόβλεψη για κατασκευή μονάδας επεξεργασίας σε δεύτερο βαθμό, με συνέπεια να κορεσθεί σύντομα ο αρχικά προβλεπόμενος χώρος των λυμάτων και να μολύνεται η θάλασσα.

Σημαντικό συμπέρασμα που προκύπτει από τη μελέτη είναι επίσης η έλλειψη ή και η παντελής απουσία δυνατότητας συνεργασίας των φορέων. Το γεγονός αυτό συσχετίζεται με την έλλειψη θεσμών και διαδικασιών διαπραγμάτευσης, διαλόγου και συμμετοχής, καθώς και με την «αδύναμη» κοινωνία των πολιτών που δεν συγκροτείται και δεν αντιπροσωπεύεται πχ. Μέσω των ΜΚΟ, στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων. Παράλληλα διατυπώνεται ένα έλλειμμα ευαισθησίας και περιβαλλοντικής κουλτούρας, στοιχεία που μπορούν να πιέσουν και να οδηγήσουν σε ένα κλίμα συναίνεσης με τελικό σκοπό την εξεύρεση λύσεων πάνω στα περιβαλλοντικά προβλήματα.

Άλλο σημαντικό πρόβλημα που εντοπίστηκε μέσα από τη μελέτη είναι, ότι φορείς του κεντρικού κράτους όπως και της τοπικής αυτοδιοίκησης δεν αποδέχονται το πολιτικό κόστος των αποφάσεων που πρέπει να ληφθούν. Στην περίπτωση της Ψυτάλλειας, φορείς των εκάστοτε περιοχών, συγκρούονται για την επιλογή περιοχής εγκατάστασης των μονάδων, ενώ οι διαφωνίες μετατρέπονται σε πεδία κομματικού ανταγωνισμού και η δυνατότητα επίλυσης μετατίθεται στο απώτερο μέλλον.

Επίσης, παρατηρούμε τη αναποτελεσματικότητα των παραδοσιακών δομών άσκησης διοίκησης. Η συγκεντρωτική γραφειοκρατία και η ιεραρχική δομή διοίκησης δεν οδηγούν σε ανοιχτές διαδικασίες λήψης των αποφάσεων, με αποτέλεσμα την δυσαρέσκεια και τη σύγκρουση αφού δεν μετέχουν όλοι οι ενδιαφερόμενοι δημοκρατικά στην εξεύρεση λύσεων. Στην υπόθεση της Ψυτάλλειας αναδείχθηκε ότι φορείς όπως ΕΣΚΔΝΑ, ΠΕΧΩΔΕ, ή Νομαρχία Πειραιά μεταφέρουν τις ευθύνες ο ένας στους άλλον και αδυνατούν συλλογικά να βρουν οριστική λύση για το πρόβλημα.

Γενικότερα έγινε κατανοητό ότι, το περιβάλλον δεν αποτελεί ένα ξεχωριστό τομέα δραστηριότητας, αλλά ένα πεδίο στο οποίο εμφανίζονται συνέπειες δραστηριοτήτων και από άλλους τομείς. Είναι απαραίτητη λοιπόν ο οριζόντιος και διατομεακός χαρακτήρας προσέγγισης των περιβαλλοντικών ζητημάτων από πλευράς διοίκησης, αυτοδιοίκησης και κοινωνίας πολιτών.

Τέλος, μέσα από τη μελέτη μας διαπιστώνουμε την ανάγκη δημιουργίας νέων μορφών διακυβέρνησης. Το κράτος δείχνει να μην έχει την ευελιξία να ανταποκριθεί στις σύγχρονες περιβαλλοντικές απαιτήσεις και νέα θεωρητικά σχήματα εμφανίζονται για τη διαχείριση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Αμφισβητείται η κάθετη και ιεραρχική οργάνωση του κράτους και τα νέα σχήματα πολιτικής βασίζονται στην παρουσία των ομάδων πίεσης και την ύπαρξη συνεργασίας διαφορετικών κοινωνικών εταίρων. Οι ομάδες αυτές αποτελούν τους μεταφορείς των αιτημάτων και με ανοιχτές μορφές συνεργασίας λαμβάνονται δημοκρατικότερα οι αποφάσεις για περιβαλλοντικά ζητήματα.

Στη χώρα μας, όπου ήδη έχουν καταγραφεί σαράντα και πλέον παραβιάσεις, η συνάρθρωση των τριών διαστάσεων της αειφόρου ανάπτυξης, περιβάλλον - κοινωνία - οικονομία, φαίνεται συχνά ανύπαρκτη. Η άσκηση κυβερνητικής πολιτικής πολλές φορές κρύβεται πίσω από τη διαδικασία μεγέθυνσης των δεικτών για της ανάπτυξης και αφήνει εκτός τους κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς δείκτες. Αποδέχεται πολλές φορές μόνο «στα λόγια» ότι το περιβάλλον είναι ένας από τους τρεις πυλώνες για μία βιώσιμη ανάπτυξη, δεν ενσωματώνεται όμως αυτό στις πολιτικές της και δεν συνυπολογίζεται στις τομεακές δράσεις στη γεωργία, στις μεταφορές, στη βιομηχανία, στον γενικό και ειδικό χωροταξικό σχεδιασμό.

Αποτέλεσμα των θεσμικών αυτών αδυναμιών, της έλλειψης προϋποθέσεων εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας και της λήψης αποτελεσματικών μέτρων είναι να αντιμετωπίζει η χώρα σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα.¹⁴³

Τα οικολογικά προβλήματα θα πρέπει να γίνει προσπάθεια να αντιμετωπιστούν σε πολλά και διαφορετικά επίπεδα, το τοπικό, το εθνικό, αλλά και το διεθνές επίπεδο και από διαφορετικά κόμματα, κινήματα και οργανώσεις. Τα οικολογικά κινήματα σε πολλές περιπτώσεις οδήγησαν στην δημιουργία οικολογικών και πράσινων κομμάτων, οι οικολογικές οργανώσεις ακολούθησαν ένα ξεχωριστό δρόμο. Έχοντας στην αρχή ως στόχο της επίλυση τοπικών προβλημάτων, οι πρωτοβουλίες των

πολιτών που δημιουργούταν, είχαν περιορισμένη χρονική διάρκεια. Στο μέτρο όμως που τα προβλήματα όχι μόνο δεν επιλύονταν αλλά και εντεινόνταν καθιστάμενα στην αρχή εθνικά, οι πρωτοβουλίες των πολιτών έπαιρναν μια πιο σταθερή μορφή, αποκτούσαν διάρκεια και επεκτείνονταν σε εθνικό επίπεδο.

Στις περισσότερες των περιπτώσεων οι πρωτοβουλίες αυτών των πολιτών παρέμεναν μακριά από τα κόμματα, χωρίς να αρνούνται όμως την συνεργασία μαζί τους όταν επρόκειτο να συνεισφέρουν στη επίλυση του προβλήματος. Παρά το γεγονός ότι αυτή η συνεργασία παρέμενε περιορισμένη, και κυρίως αφορούσε προβλήματα τοπικού ενδιαφέροντος, εντούτοις επέτρεψε να αναδειχθούν ορισμένες δυνατότητες οργανωμένης αντιμετώπισης των προβλημάτων από τους πολίτες και τις αρχές των τοπικών κοινωνιών. Όταν μάλιστα το πρόβλημα αποκτούσε εθνικό ενδιαφέρον, τότε τα κινήματα αυτά διατηρούνταν για μακρύ χρονικό διάστημα ενεργά και αναλάμβαναν δράσεις σε τομείς στους οποίους λόγω των πολλών, ισχυρών και αντιτιθέμενων συμφερόντων που εμπλέκονταν προέκυπτε μεγάλο πολιτικό κόστος, το οποίο πολιτικά κόμματα και κυβερνήσεις δίσταζαν να αναλάβουν. Σ' αυτές τις περιπτώσεις ήταν τα κινήματα των πολιτών και οι οργανώσεις που αναλάμβαναν την πρωτοβουλία υποκαθιστάμενα, πολλές φορές, στο ρόλο της πολιτικής εξουσίας και προωθώντας λύσεις που σε πολλές περιπτώσεις δεν θα υλοποιούνταν. Είναι κατανοητό λοιπόν, πόσο απαραίτητη είναι η ενδυνάμωση των οργανωμένων πολιτών και η ενεργοποίηση της κοινωνίας σε ζητήματα που την αφορά

Είναι σαφές ωστόσο, ότι θα πρέπει να αλλάξουν ριζικά οι παραδοσιακές αντιλήψεις και συνήθειες των πολιτών, που είναι όμως ένα ιδιαίτερα δύσκολο εγχείρημα. Για την δημιουργία και αναπαραγωγή αυτών των αναχρονιστικών αντιλήψεων, η Τοπική Αυτοδιοίκηση δεν είναι άμοιρη ευθυνών. Για την αλλαγή απαιτείται η ύπαρξη οράματος και πολιτικής βούλησης από την πλευρά των τοπικών αρχόντων. Όπου αναλαμβάνονται από ΟΤΑ πρωτοβουλίες, με στόχο, σχέδιο και προετοιμασία, ο κρίσιμος ελάχιστος αριθμός δημοτών, που είναι αναγκαίος για να στηρίξει την κάθε προσπάθεια ιδιαίτερα στη δύσκολη φάση εκκίνησης, υπάρχει.

Η συμμετοχή των πολιτών στη προσπάθεια επίλυσης περιβαλλοντικών προβλημάτων, αποτελεί την κατεξοχήν έκφραση του αυτοκαθορισμού τους, της δυνατότητας δηλαδή να ορίζουν αυτόβουλα τις ανάγκες τους, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να ικανοποιηθούν. Για να γίνει πράξη ο αυτοκαθορισμός, πρέπει να ενδυναμωθούν οι πολίτες ως αυτόνομοι πόλοι του κοινωνικού και πολιτικού πεδίου και να βαθύνουν οι δυνατότητές τους να επηρεάσουν τις πολιτικές διαδικασίες στη λήψη αποφάσεων ώστε να καλύπτονται ικανοποιητικά οι ατομικές και συλλογικές ανάγκες τους.

Η ενδυνάμωση των πολιτών έχει ως προνομιακό πεδίο τις σχέσεις τους με τη διοίκηση. Υπό την έννοια αυτή, απαιτούμενο είναι η αναμόρφωση της διοίκησης ως τμήματος του δημόσιου χώρου από την άποψη μόνο των φορέων, (διευρυμένη και αποτελεσματικότερη εμπλοκή των πολιτών) όσο και του αντικειμένου της παρέμβασης (διεύρυνση της θεματολογίας) της διοίκησης.

Η συμμετοχή των πολιτών παίρνει διάφορες μορφές και είναι δεκτική διαβαθμίσεων. Στο πλαίσιο αυτό είναι σαφές ότι, το ειδικό βάρος των εθελοντών είναι αυξημένο στους τομείς δράσης τους. Η γεφύρωση της απόστασης μεταξύ της

διοίκησης και των εθελοντών, απαιτεί την διασφάλιση και τη διεύρυνση δυνατότητας πρόσβασης σε κρίσιμες πληροφορίες, δηλαδή την πληρέστερη και συχνότερη ενημέρωσή τους. Επίσης, απαιτεί την συστηματικότερη ευαισθητοποίηση της διοίκησης απέναντι στην πίεση και της διεκδικήσεις των εθελοντικών οργανώσεων μέσω θεσμικών ή εξωθεσμικών διαύλων, καθώς και τη διατύπωση γνώμων ή παροχή συμβουλών, προτροπών κ.λ.π.

Ο κύριος όμως νεωτερισμός της θεωρίας της συμμετοχής είναι ότι κάνει το βήμα πέρα από τις παραδοσιακές λειτουργίες των εθελοντικών οργανώσεων: κάνει λόγο για μηχανισμούς διαρκούς επιρροής των εθελοντικών οργανώσεων, άρα ευθείας και άμεσης συμμετοχής όχι μόνο στη χάραξη, τον σχεδιασμό, την προετοιμασία αλλά και στη λήψη αποφάσεων από την ίδια την διοίκηση. Εδώ η εξωτερικότητα μεταξύ των πρωταγωνιστών του διοικητικού πεδίου, έστω και τμηματικά αίρεται: οι εθελοντικές οργανώσεις καλούνται να συμμετέχουν ευθέως στη δράση της διοίκησης, προκειμένου αυτή να λάβει μια απόφαση, ή στην αρωγή της διοίκησης κατά την υλοποίηση της απόφασης.

Όμως, στην κατεύθυνση αυτή είναι αναγκαίο να απαντηθεί μεταξύ των άλλων το εξής ερώτημα: ποιος είναι ο ρόλος της «κοινωνίας των πολιτών» σ' αυτή τη διαδικασία. Η απάντηση των υποστηρικτών του συμμετοχικού μοντέλου δημοκρατίας στην προσπάθεια επίλυσης προβλημάτων και ειδικά των περιβαλλοντικών, εστιάζεται στη διοικητική αποκέντρωση, στην ανάπτυξη μη κυβερνητικών οργανώσεων και εθελοντικών ενώσεων πολιτών καθώς και στη διεξαγωγή δημοψηφισμάτων.

Αντίθετα, η απάντηση που δίδεται από το πεδίο της αναδιάρθρωσης των σχέσεων κράτους - περιφερειακών και τοπικών φορέων - κοινωνίας, επικεντρώνεται στην ενεργοποίηση του πολίτη, ο οποίος με τη δημοκρατική συμμετοχή του στην προσπάθεια επίλυσης περιβαλλοντικών προβλημάτων, θα συμβάλει στον μετασχηματισμό των περιφερειακών-τοπικών προβλημάτων σε περιφερειακές-τοπικές πολιτικές. Έτσι, κατ' αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η σύζευξη της πολιτικής δημοκρατίας σε περιφερειακό-τοπικό επίπεδο με την κοινωνική δημοκρατία.¹⁴⁴

Το συμμετοχικό μοντέλο θεωρείται ότι μπορεί να δώσει λύσεις στα περιβαλλοντικά προβλήματα, γιατί αποσκοπεί στο δημιουργικό συνδυασμό των βασικών μοντέλων διακυβέρνησης του περασμένου αιώνα (κρατικό-σοσιαλιστικό, σοσιαλδημοκρατικό, νεοφιλελεύθερο και «τρίτος δρόμος»), έτσι ώστε να αξιοποιήσει τα πλέον αξιόλογα χαρακτηριστικά του καθενός. Από το κρατικό-σοσιαλιστικό μοντέλο υιοθετείται ο κρατικός έλεγχος, που διασφαλίζει ότι προάγεται το «κοινό καλό», το «δημόσιο συμφέρον». Από το νεοφιλελεύθερο μοντέλο αντλούνται τρόποι σύμπραξης του ιδιωτικού τομέα και εναλλακτικές μορφές χρηματοδότησης έργων και δραστηριοτήτων κοινής ωφελείας. Από τον «τρίτο δρόμο» διασφαλίζεται η γόνιμη σύζευξη του πολιτικού φιλελευθερισμού με τη σοσιαλδημοκρατία και την οικονομία της αγοράς. Σύμφωνα με το συμμετοχικό μοντέλο δημοκρατίας προτείνεται ένα πρότυπο διακυβέρνησης που ξεπερνά τον εναλλακτικό «τρίτο δρόμο» και προάγει την αυτονομία των πολιτών μέσα από την αυτοδιαχείριση των οργανώσεών τους (Hirst, 1997). Αποδέχεται βασικά συστατικά του πολιτικού και οικονομικού φιλελευθερισμού και ενσωματώνει τη δημοκρατική εκπροσώπηση των πολιτών.

Βέβαια υπάρχουν έντονες συζητήσεις κατά πόσο το μοντέλο αυτό λειτουργικά και πρακτικά είναι εφαρμόσιμο ώστε να μπορέσει να λειτουργήσει στην πράξη, αφού

η σύνθεση του είναι από ιδέες και απόψεις που προέρχονται από εντελώς διαφορετικά θεωρητικά ρεύματα σκέψης. Σημειώνεται ότι θα ενυπάρχει ο κίνδυνος να καταλήξει το μοντέλο, απλώς σε μια θεωρητική σύλληψη εκλεκτικισμού, που δεν θα μπορεί να εφαρμοσθεί εφόσον δεν διαθέτει κεντρικό πυρήνα και κατεύθυνση.

Τίθεται επίσης το ερώτημα για τα όρια του νέου αυτού μοντέλου. Η συμμετοχική θεωρία της δημοκρατίας ερευνά σε μεγαλύτερο βάθος-προβληματισμό - σε σχέση με άλλες - το κενό που υπάρχει ανάμεσα στην παρούσα κατάσταση της πολιτικής συμμετοχής σαν ένα ιδεατό πρότυπο, που περιγράφεται στις θεωρίες και προσδοκάται από τους περισσότερους. Αντίστοιχα η προσέγγιση προσπαθεί να βρει μέσα και μεθόδους που να γεφυρώνουν αυτό το χάσμα. Γι' αυτό το σκοπό απευθύνεται στην ανάπτυξη μόνιμων ή προσωρινών μορφών άμεσης δημοκρατίας, αξιοποιώντας παλιότερες μορφές συμμετοχής, αλλά και σύγχρονες με τη χρήση των νέων τεχνολογιών και του διαδικτύου. Δεν μπορούμε όμως με ασφάλεια να υποστηρίξουμε αν μπορεί αυτή η προσπάθεια να δώσει ικανοποιητικές λύσεις. Υπάρχουν γνώμες που είναι αρνητικές εκ των προτέρων.

Ορισμένες απόψεις επισημαίνουν, λόγου χάρη, ότι το ποσοστό αποχής και αδιαφορίας των πολιτών από τα κοινά δεν μπορεί να θεωρηθεί απαραίτητα αρνητικό φαινόμενο. Το ποσοστό αυτό θεωρούν ότι εκφράζει το δικαίωμα του κάθε πολίτη να συμμετέχει ή όχι, να αυτοτοποθετείται θετικά ή αρνητικά απέναντι στην πολιτική και στις δημοκρατικές διαδικασίες. Η λογική συνέπεια αυτής της άποψης είναι ότι η συμμετοχική δημοκρατία δεν έχει να λύσει ουσιώδη προβλήματα πολιτικής έκφρασης και κατά συνέπεια είναι περιττή. Υπάρχουν επίσης τοποθετήσεις αρνητικές απέναντι στη συμμετοχική δημοκρατία που ξεκινούν από την απόρριψη της ωφελιμότητάς της.

Οι τοποθετήσεις αυτές υποστηρίζουν ότι η συμμετοχική δημοκρατία δεν έχει τη δυνατότητα να αμβλύνει το δημοκρατικό έλλειμμα. Στους αρνητές της συμμετοχικής δημοκρατίας θα πρέπει να περιληφθούν και αυτοί που τοποθετούνται αρνητικά για ιδεολογικούς λόγους. Αυτοί που ασχολούνται με το βαθύτερο κοινωνικό πρόσταγμα της συμμετοχικής δημοκρατίας και τη σχέση που έχει με τη συλλογικότητα. Υπογραμμίζεται εδώ με έντονο τρόπο ότι η συμμετοχική δημοκρατία, στη σύγχρονη τουλάχιστον μορφή της, εμφανίζεται περισσότερο «ατομοκεντρική», απέχοντας από τις επίσης συμμετοχικές-κορπορατιστικές θεσπίσεις, που βασίσθηκαν στο πλαίσιο της ευρείας μεταπολεμικής σοσιαλδημοκρατικής συναίνεσης στην Ευρώπη και οδήγησαν σε συγκεκριμένες πρακτικές, όπως οι τριμερείς διαπραγματεύσεις (κράτος - ιδιώτες - εργαζόμενοι) (Τσουκαλάς, 2004).

Πέρα από αυτές τις εκφράσεις αρνητικής στάσης απέναντι στη συμμετοχική δημοκρατία, υπάρχουν οι ρεαλιστικές-κριτικές προσεγγίσεις που αναφέρονται στα συγκεκριμένα αποτελέσματα της εφαρμογής της και ιδιαίτερα στις αρνητικές τους πλευρές. Εδώ εντάσσονται ορισμένα επιχειρήματα που αφορούν την ίδια τη λειτουργία της συμμετοχικής δημοκρατίας σε σχέση με το παραγόμενο πολιτικό αποτέλεσμα. Μήπως ότι αυτή η διευρυμένη - πλην όμως αόριστη - συμμετοχή οδηγεί στην επικυριαρχία μιας ελάχιστης μειοψηφίας και σε μια δεσποτική ηγεμονία των ολίγων. Ένα άλλο πεδίο επικριτικών επιχειρημάτων, που αναφέρεται στις μακροπρόθεσμες προοπτικές του κοινωνικού μοντέλου της συμμετοχικής δημοκρατίας αμφισβητεί κατά πόσο η ευρεία κοινωνική συμμετοχή μπορεί

μακροπρόθεσμα να είναι ρεαλιστική και αν ο πολίτης μπορέσει να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της.

Εντούτοις, είναι κοινός τόπος σήμερα ότι το περιβάλλον συνιστά ένα δημόσιο αγαθό, έναν ανοιχτό χώρο, ο οποίος είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τη συμμετοχική δημοκρατία στην οποία οι αποφάσεις πρέπει να λαμβάνονται ύστερα από ανοιχτή και ελεύθερη αντιπαραθετική συζήτηση.

Η συμμετοχική δημοκρατία τόσο από πλευράς δικαίου όσο και από πλευράς πολιτικής περιβάλλοντος είναι θεμελιώδης. Ο καθένας οφείλει να προστατεύει την προαναφερθείσα φυσική κληρονομιά στην οποία ζει (ευθύνη - συμμετοχή), πράγμα που προϋποθέτει τη δυνατότητα πληροφόρησης και συμμετοχής των πολιτών στον δημόσιο περιβαλλοντικό διάλογο πριν από τη λήψη των αποφάσεων. Η αρχή της πληροφόρησης και συμμετοχής των πολιτών, η οποία προβλέπεται πλέον ρητά στη διεθνή σύμβαση του Ααρχους του 1998, υπερβαίνει τη χρησιμοθηρική δημοκρατία του ατόμου, εισάγοντας ως νέο υποκείμενο τον «κοινωνικό άνθρωπο» και δίδοντας μια νέα διάσταση στην ιδιότητα του πολίτη. Η υιοθέτηση αυτών των κανόνων και αρχών είναι θέμα πολιτικοϊδεολογικών επιλογών. Έτσι η επιλογή της σημερινής νομοθετικής εξουσίας σε σχέση με τα κρίσιμα περιβαλλοντικά προβλήματα θα καθορίσει αναγκαστικά το ιδεολογικοπολιτικό της στίγμα.¹⁴⁵

Η κοινωνία των πολιτών οφείλει να είναι η συνιστώσα στη διαμόρφωση της κοινωνικής αυτονομίας, μέσω της άσκησης των συλλογικών δικαιωμάτων. Στο μέτρο που οι οργανώσεις που απαρτίζουν την κοινωνία των πολιτών δεν μεταπίπτουν είτε σε γραφειοκρατικά υποκατάστατα του κράτους, είτε σε δούρειο ίππο της αγοράς, είτε σε νέες "ιδιωτικές εξουσίες", πρέπει να υποβοηθηθούν με κάθε πρόσφορο θεσμικό μέσο, προκειμένου να αναπτύξουν τις δράσεις και τις αντιστάσεις τους, διατηρώντας όμως, παράλληλα, την αυτονομία τους σε σχέση τόσο με το κράτος όσο και με την αγορά. Η όποια ενίσχυση πρέπει να είναι πολύ προσεχτική και πολλαπλά εγγυημένη, ώστε να μην γίνει η κοινωνία των πολιτών βορά στο πελατειακό κράτος ή στα ιδιωτικά συμφέροντα.

Η αυξανόμενη απήχηση της κοινωνίας των πολιτών και των ΜΚΟ σε περιβαλλοντικά ζητήματα, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, αποτελεί αναγνώριση του ουσιαστικού τους έργου και ιδιαίτερα της ικανότητάς τους ν' αξιοποιούν την κοινωνική δυναμική και να προωθούν πρωτοβουλίες. Η κοινωνία των πολιτών και οι ΜΚΟ δεν πρέπει να υποκαταστήσουν το κράτος. Η δράση τους οφείλει να εμπλουτίσει το κοινωνικό μοντέλο και να ενισχύσει τους μηχανισμούς ελέγχου. Τόσο τα δίκτυα των μεγάλων ΜΚΟ σε διεθνή κλίμακα, όσο και οι πρωτοβουλίες τους σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο, έχουν επιπτώσεις που υπερβαίνουν τα όρια του κράτους και συμβάλλουν έτσι στη δημιουργία ευρύτερων κινημάτων, που μπορούν να τονώνουν την διεθνή κοινή γνώμη και αφυπνίσουν την "παγκόσμια συνείδηση".¹⁴⁶

Ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών θα κριθεί από την ικανότητά της αφενός ν' αξιοποιεί την κοινωνική δυναμική, αφετέρου να αλλάξει τις σχέσεις των παραδοσιακών πόλων εξουσίας, προβάλλοντας ένα νέο μοντέλο κοινωνικής οργάνωσης, περισσότερο ανοιχτό, δίκαιο και ευαίσθητο στα περιβαλλοντικά αιτήματα της εποχής. Το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο οδεύει προς αυτήν ακριβώς την κατεύθυνση.

Παράρτημα:

Πλέον, δεσμευόμαστε από την ευρωπαϊκή και εθνική νομοθεσία για την εφαρμογή μιας ιεραρχίας στην πολιτική διαχείρισης αποβλήτων, σύμφωνα με την οποία προηγείται η πρόληψη και η μείωση των αποβλήτων, η αξιοποίηση, συμπεριλαμβανομένης της ανακύκλωσης και κομποστοποίησης και έπονται η τελική ταφή των υπολειμμάτων ή άλλες μέθοδοι τελικής διάθεσης των υπολειμμάτων. Αν και καθυστερημένα, η Ελλάδα έχει πλέον ένα σύγχρονο νομοθετικό πλαίσιο:

- νόμος 2939/6-8-2001 για εναλλακτική διαχείριση αποβλήτων συσκευασίας και άλλων προϊόντων και τα προεδρικά διατάγματα
- Προεδρικό Διάταγμα 116/5-3-2004 για οχήματα,
- Προεδρικό Διάταγμα 82/2-3-2004 για ορυκτέλαια,
- Προεδρικό Διάταγμα 109/5-3-2004 για ελαστικά,
- Προεδρικό Διάταγμα 115/5-3-2004 για μπαταρίες και συσσωρευτές
- Προεδρικό Διάταγμα 117/5-3-2004 για ηλεκτρικά και ηλεκτρονικά είδη, καθώς και
- η Κοινή Υπουργική Απόφαση 29407/ 3508/16-12-02 «μέτρα και όροι για την υγειονομική ταφή των αποβλήτων» που ενσωματώνει μεταξύ άλλων στο εθνικό δίκαιο την Οδηγία 31/99 «για την υγειονομική ταφή των αποβλήτων».

Για πρώτη φορά η νομοθεσία θέτει συγκεκριμένους ποσοτικούς στόχους που πρέπει να επιτευχθούν σε συγκεκριμένο χρόνο. Για παράδειγμα:

- ο Στους Χώρους Υγειονομικής Ταφής μη επικινδύνων αποβλήτων θα καταλήγουν υπολείμματα και όχι ανεπεξέργαστα απόβλητα, ενώ τίθενται ποσοτικοί στόχοι και χρονοδιάγραμμα για να μειωθούν τα οργανικά (αποφάγια και κλαδέματα) απόβλητα κατά 25%, 50% και 65% αντίστοιχα μέσα σε 5, 8 και 13 χρόνια (σε σχέση με το 1999).
- ο Αξιοποίηση των αποβλήτων συσκευασίας με ανακύκλωση κι ανάκτηση ενέργειας σε ποσοστό 50-65% κατά βάρος μέχρι το τέλος του 2005, ώστε να ανακυκλώνεται τουλάχιστον το 25-45% του βάρους του συνόλου των υλικών συσκευασίας και τουλάχιστον το 15% του βάρους κάθε υλικού συσκευασίας.
- ο Συλλογή κατά 70% τουλάχιστον των χρησιμοποιημένων ορυκτελαίων και η αναγέννηση του 80% εξ αυτών έως το 2006
- ο Μέχρι 31 Δεκεμβρίου 2006 πρέπει να συλλέγεται τουλάχιστον το 30% (και να ανακυκλώνεται το 80% κατά βάρος των υλικών που εμπεριέχονται) όλων των χρησιμοποιημένων ηλεκτρικών στηλών και τουλάχιστον το 70% (και να ανακυκλώνεται το 95% κατά βάρος των υλικών που εμπεριέχονται) όλων των χρησιμοποιημένων συσσωρευτών της βιομηχανίας και των οχημάτων.

- ο Μέχρι 1/1/2006, πρέπει να αξιοποιείται κατ' ελάχιστο το 30 % κ. β., μέχρι 1/1/2008 κατ' ελάχιστο το 50 % κ.β., μέχρι 1/1/2015 τουλάχιστον το 80 % κ. β. των παραγομένων αποβλήτων από κατασκευές, κατεδαφίσεις και εκσκαφές, από το οποίο να ανακυκλώνεται τουλάχιστον 50%.
- ο Απαγορεύεται η υγειονομική ταφή ολόκληρων και τεμαχισμένων ελαστικών από τον Ιούλιο του 2003 και τον Ιούλιο 2006 αντίστοιχα. Το αργότερο έως 31 Ιουλίου 2006, η αξιοποίηση των μεταχειρισμένων αποβλήτων ελαστικών οχημάτων θα πρέπει να είναι τουλάχιστον στο 65 % των αποσυρόμενων ελαστικών (η ανακύκλωση θα πρέπει να φθάνει τουλάχιστον στο 10 %).
- ο Το αργότερο έως 1/1/2006, για όλα τα Οχήματα μετά το τέλος Κύκλου Ζωής τους, η επαναχρησιμοποίηση και αξιοποίηση φτάνει τουλάχιστον στο 85 % κατά μέσο βάρος ανά όχημα και ανά έτος, και η επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωσή τους αυξάνεται τουλάχιστον στο 80 % κατά μέσο βάρος ανά όχημα και ανά έτος.

Τα τελευταία χρόνια γίνεται συζήτηση για διάφορους τρόπους διαχείρισης των απορριμμάτων. Έτσι λόγω χάρη, τα μειονεκτήματα που παρουσιάζει η απόθεση, ελεγχόμενη και μη, εκτός από την ρύπανση του περιβάλλοντος και κυρίως των υπόγειων υδάτων, είναι οι δυσκολίες εξεύρεσης κατάλληλων χώρων (στις οποίες συμπεριλαμβάνονται και διαμαρτυρίες των γειτονικών περιοχών) και το υψηλό κόστος μεταφοράς. Έτσι, άρχισαν να αναπτύσσονται εναλλακτικές μέθοδοι για τη διάθεσή τους. Από αυτές, ο διαχωρισμός των υλικών και η παραγωγή καυσίμου ύλης έχουν αρκετές δυσκολίες και δεν χρησιμοποιούνται πλατιά. Η λιπασματοποίηση επίσης ρυπαίνει το έδαφος και τα υπόγεια νερά, το ίδιο όπως και απόθεση και γι' αυτό πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο όταν τα απορρίμματα έχουν τέτοια σύσταση που να ενδείκνυται για μια τέτοιου είδους κατεργασία».

Μια άλλη μέθοδος είναι η πυρόλυση, που αποτελώντας ένα σημαντικό τρόπο αντιμετώπισης των απορριμμάτων. «Πρόκειται για μια θερμική μέθοδο επεξεργασίας, κατά την οποία τα απορρίμματα εκτίθενται σε υψηλές θερμοκρασίες χωρίς παροχή αέρα, με αυτόν τον τρόπο επανέρχονται στα συστατικά από τα οποία είχαν δημιουργηθεί και τα οποία διαχωρίζονται». Προς το παρόν, η μέθοδος αυτή βρίσκεται σε πειραματικό στάδιο.

Η απλή καύση που χρησιμοποιούσαν ανέκαθεν κυρίως σε ατομική βάση, οδηγεί απλώς σε μετάθεση του προβλήματος, διασκορπίζοντας στην ατμόσφαιρα διάφορους άλλους ρύπους (διοξείδιο του άνθρακα, υδρογονάνθρακες, PVC που περιέχει διοξίνες, αποτέλεσμα της ατελούς καύσης).

Οι υψηλές τιμές εκπομπής επικίνδυνων ρύπων, δείχνουν χαρακτηριστικά μια γενική αλήθεια ότι, η αντιρρυπαντική τεχνολογία δεν είναι πανάκεια και ότι μόνο μια μείωση της κατανάλωσης θα μείωνε ουσιαστικά και τις εκπομπές σε ρύπους.

Τα πλαστικά αποτελούν ένα σημαντικό ρυπαντή από αυτούς που περιέχονται στα απορρίμματα. Η τεχνική της απόθεσης δεν είναι καθόλου αποτελεσματική για αυτά

καθώς δεν βιοδιασπώνται αλλά συσσωρεύονται διαρκώς στο περιβάλλον. Επίσης η ποσότητα τους δεν είναι καθόλου αμελητέα. Τα πλαστικά φτάνουν πολλές φορές το 50% των οικιακών απορριμμάτων.

Όμως αν η απόθεση δεν είναι λύση, το ίδιο αναποτελεσματική είναι και η καύση τους. Και αυτό γιατί οι εκπομπές τους, ακόμη και στις πιο τελειοποιημένες εγκαταστάσεις καύσης, δεν είναι καθόλου ασήμαντες.

Η ανακύκλωση αποτελεί μια σημαντική λύση, εξαιτίας του μεγάλου προβλήματος που δημιουργούν τα πλαστικά. Υποστηρίζεται μάλιστα ότι οι μέθοδοι αξιοποίησης των πλαστικών απορριμμάτων είναι πολύ πιο συμφέρουσες από μεθόδους αξιοποίησης όλων των άλλων απορριμμάτων.¹⁴⁷

Το ποσοστό της Ελλάδας στο θέμα αυτό είναι το χειρότερο της Ευρώπης. «Στα “κλασικά” σκουπίδια, όπως χαρακτηρίζονται το χαρτί, το γυαλί, το αλουμίνιο, το πλαστικό, το ξύλο, η Ελλάδα πρέπει να αυξήσει κατά 50% την ανακύκλωση προκειμένου το 2005 να φθάσει τους μέσους κοινοτικούς όρους. Στην ανακύκλωση των αποκαλούμενων “μοντέρνων σκουπιδιών” (παλιά αυτοκίνητα, μπάζα, ηλεκτρικά απόβλητα, κ.τ.λ.) τα ποσοστά είναι... απλώς τραγικά. Απαιτούνται άμεσες και ουσιαστικές παρεμβάσεις όπως ομολογούν οι αρμόδιοι».

Χαρτί

Αποτελεί τον κύριο όγκο των σκουπιδιών που παράγουμε στο σπίτι (18% επί του συνόλου των οικιακών απορριμμάτων). Αν και έχουν καταβληθεί σημαντικές προσπάθειες για την ανακύκλωσή του στην Ελλάδα, τα αποτελέσματα δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικά, κυρίως εξαιτίας του γεγονότος ότι πολλά προγράμματα ανακύκλωσης χαρτιού σταμάτησαν μαζί με τις κοινοτικές επιδοτήσεις. Το 25% που πρέπει να φθάσουμε ως ποσοστό ανακύκλωσης επί της ποσότητας που χρησιμοποιείται κάθε χρόνο μοιάζει πού δύσκολο εγχείρημα.

Ελαστικά αυτοκινήτων

Τα παλιά ελαστικά για το έτος 2002 ξεπερνούσαν ελαφρώς τις 50.000 τόνους. Ωστόσο μόνο 3.000 τόνοι (ποσοστό 6%) ανακυκλώνονται, ενώ άλλοι 1.500 τόνοι (ποσοστό 3%) καίγονται σε τσιμεντοβιομηχανίες. Την 31η Ιουλίου 2006, η αξιοποίηση των μεταχειρισμένων ελαστικών οχημάτων θα πρέπει να είναι τουλάχιστον στο 65% των αποσυρόμενων ελαστικών. Η ανακύκλωση των ελαστικών θα πρέπει να φτάσει το 10%.

Ηλεκτρικά απόβλητα

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει θέσει ως κοινοτικό μέσο όρο τη συλλογή 4 κιλών ηλεκτρονικών και ηλεκτρικών «σκουπιδιών» οικιακής προέλευσης κατά μέσο όρο ανά κάτοικο και έτος μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 2006. Το αντίστοιχο ποσοστό της Ελλάδας την κατατάσσει στην τελευταία θέση, με ποσοστό ανακύκλωσης 0,2 κιλά ανά κάτοικο.

Πλαστικά

Με ποσοστό ανακύκλωσης 3,4% στα πλαστικά είδη, η Ελλάδα κατέχει την τελευταία και με διαφορά θέση στην Ε.Ε. Χρησιμοποιούμε περισσότερο από τους υπόλοιπους Ευρωπαίους το πλαστικό (26% έναντι 16% μόνο στα υλικά συσκευασίας).

Λιπαντικά έλαια

Μια από τις χειρότερες, ως προς τους δείκτες ανακύκλωσης, κατηγορία. Από τις 140.000 τόνους λιπαντικών ελαίων, μόνο 13.000-15.000 τόνοι ανακυκλώνονται. Βάσει κοινοτικής οδηγίας είμαστε υποχρεωμένοι έως τις 31 Δεκεμβρίου 2006 να συλλέγουμε τουλάχιστον το 70% κατά βάρος όλων των απόβλητων λιπαντικών ελαίων.

Ηλεκτρικές μπαταρίες

Το ποσοστό ανακύκλωσης για τις 4.000 τόνους ηλεκτρικών στηλών είναι σχεδόν ανύπαρκτο· αντίθετα, είναι αρκετά ικανοποιητική η εικόνα για τις 40.000 τόνους συσσωρευτών που καταναλώνονται κάθε χρόνο στην Ελλάδα (ποσοστό ανακύκλωσης 55%).

Υλικά οικοδομής

Τεσσεράμισι εκατομμύρια τόνοι από υλικά κατεδάφισης και 42 εκατομμύρια τόνοι από υλικά εκσκαφών καταλήγουν συνήθως ως μάζα σε ρέματα, χαράδρες και οικόπεδα με όλες τις αρνητικές συνέπειες. Οι άμεσοι κοινοτικοί στόχοι προβλέπουν ότι έως την 1η Ιανουαρίου 2006 θα αξιοποιείται κατ' ελάχιστο το 30% κατά βάρος των παραγόμενων αποβλήτων αυτής της κατηγορίας, από το οποίο πρέπει να ανακυκλώνεται τουλάχιστον 15%.

Τοξικά υλικά

Ανεξέλεγκτη ταφή και διάθεση σε άγνωστες τοποθεσίες συνθέτουν ένα όχι και τόσο κολακευτικό σκηνικό για την Ελλάδα. Περισσότερο από το 70% των επικινδυνών αποβλήτων που παράγονται στις βιομηχανίες της χώρας δεν καταλήγουν όπως θα έπρεπε σε χώρους ανακύκλωσης και επιβαρύνουν σημαντικά το περιβάλλον αλλά και τη δημόσια υγεία με επικίνδυνα τοξικά υλικά.

Παλιά αυτοκίνητα

Η διαδικασία απόσυρσης των παλιών αυτοκινήτων που ακολουθούν οι περισσότεροι δήμοι της χώρας είναι παράνομη, αφού με τον τρόπο αυτό δεν επιτυγχάνουμε την ανακύκλωση αλλά μόνο τη δημιουργία θέσεων πάρκινγκ στις πόλεις. Το ποσοστό ανέρχεται σε 25-30% (επί των αποσυρόμενων), όταν την 1η Ιανουαρίου 2006 ο κοινοτικός στόχος είναι η αύξηση, επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση σε ποσοστό τουλάχιστον κατά 80%. Ο στόχος αυτός, έχει σχεδόν επιτευχθεί από το σύνολο των χωρών της Ε.Ε.¹⁴⁸

Βιβλιογραφία

«Ανάπτυξη Περιβάλλον και Κοινωνική Κινητοποίηση», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, No.80

«Αποδοτικότητα και Διακυβέρνηση», *Επιστήμη και Κοινωνία, Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*. Τευχ.10 2003

«Πολιτική επικοινωνία , πολιτική συμμετοχή και κρίση της πολιτικής», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τχ.9, Απρίλιος

«Προς μια νέα αντίληψη της Ελληνικής Κοινωνίας Πολιτών», *Κοινωνία Πολιτών*, τχ.1 Φθινόπωρο

«Συμβολή στην ιστορία του Ελληνικού Οικολογικού Κινήματος», *Οικοτοπία*, τχ.23

Alan R. Ball & Guy Peters, *Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση*. Παπαζήση, Αθήνα 2001.

Andre Gorz ,*Καπιταλισμός Σοσιαλισμός και Οικολογία*. Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα 1993

Bobbio N.(1998), «Κοινωνία Πολιτών», Μετάφραση Ασημακοπούλου Ζ. ,*Κοινωνία Πολιτών*, τχ.1 Φθινόπωρο

Charles Debbauche, Jacques Bourdon, *Les associations*. Presses Universitaires de France, Paris 1985 (366.0944 deb)

Direction de Habib Cherari et Sandra Szurek, *L'émergence de la société civile internationale vers la privatisation du droit international*. Editons Pedone Cahiers Internationaux, Anabis , Paris 1999.

Dominique Schnapper, Μετ. Δεσπ. Παπαδοπούλου, *Δοκίμιο πάνω στην ιδέα του σύγχρονου έθνους* , Gutenberg 2000

Dominique Schnapper, Μετάφρ. Δέσποινα Παπαδοπούλου, *Η Κοινωνία των Πολιτών*. Gutenberg, Αθήνα 2000

Dominique Simonnet, *Τι είναι οικολογία;*, Dominique Simonnet, Λιβάνη, Αθήνα 1985

Dr. Pantelis, G. Sklias, Foreword by H. Sidiropoulos, *Non governmental organizations and the international political economy with special reference to the European Union's Development policy*. Panteion university of Social and Political Science.

Ernest Gellner, *Η Κοινωνία Πολιτών και οι αντίπαλοι της. Συνθήκες Ελευθερίας*, Παπαζήση, Αθήνα 1996

<http://openitnow.blogspot.com>

Maritime Bartheleum, *Associations un nouvelle age de la participation?* Presse de la fondation Nationale des sciences politiques, Paris 2000. (366.0944 bar)

Martin Carnoy. *Κράτος και Πολιτική Θεωρία*. Οδυσσέας, Αθήνα 1990.

Martin Janicke, *Η Αποτυχία του Κράτους. Η αδυναμία της πολιτικής στην βιομηχανική κοινωνία*. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1992.

Putnam R.D. (1995) "Bowling Alone: America's Declining Social Capital", *The Journal of democracy*, τμ.6, τχ.1 Ιανουάριος

www.aegean.gr

www.el.wikipedia.org

www.evenizelos.gr

www.geocities.com

www.hri.org

www.oikologos.gr

A. Βλάχου, T. Benton, R. Grundmann, *Κοινωνία και Φύση, Μια συζήτηση για την Οικολογία, τον Μαρξισμό και την Γνωσιοθεωρία*. Δελφίνι, Αθήνα (1995)

Αλεξανδρόπουλος Σ, *Συλλογική δράση και αντιπροσώπευση συμφερόντων πριν και μετά την μεταπολίτευση*, Διδακτ. Πάντειο, (1990)

Αλέξης ντε Τοκβίλ, Μετάφραση Μπάμπης Λυκούδης, *Η Δημοκρατία στην Αμερική*. Στοχαστής, Αθήνα

Ανθόπουλος Χ, *Εθελοντισμός, αλληλεγγύη και δημοκρατία*. Οξύ, Αθήνα (2000)

Άντονι Γκίντενς, *Ο κόσμος των ραγδαίων αλλαγών, πως ε[ο]δρά η παγκοσμιοποίηση στη ζωή μας*. Μεταίχμιο, Αθήνα 2001

Άντονι Γκίντενς, *Ο τρίτος δρόμος*, Πόλις, Αθήνα 1998

Άντονι Γκίντενς, *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς, Το μέλλον της ριζοσπαστικής πολιτικής*. Πόλις, Αθήνα 1994

Β. Σκουρή-Α.Ι. Τάχος, *Η Προστασία του Περιβάλλοντος στη Νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας*. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1998

Βασίλ. Γεωργόπ. Επιμ. Ηλίας Ευθυμιόπουλος, Μιχάλης Μοδινός, *Παγκοσμιοποίηση και Περιβάλλον*. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2002 (ΠΑΓ 363.7)

Βασίλης Γεωργ, *Παγκοσμιοποίηση και περιβάλλον*. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2002

Βίκυ Καραγεωργίου, «Παγκόσμια περιβαλλοντική Διακυβέρνηση. Τα δεδομένα, οι προκλήσεις και η πορεία προς την ενδυνάμωσή της.» *Νόμος και Φύση*, Ιούνιος 2004

Βούλγαρης Γ.-Διαμαντούρος Ν.-Λιάκος Α.-Παπούλιας Δ.-Στουρναράς Γ., *Η Προοπτική του Εκσυγχρονισμού στην Ελλάδα*. Καστανιώτη Αθήνα 2002

Γ. Θ. Μαυρογορδάτος, *Ομάδες πίεσης και Δημοκρατία*. Πατάκη Αθήνα 2001

Γιώργος Βοικλής, *Οικολογισμός και πολιτική*. Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα 1992

Γκιόργκι Φότεφ, Μετάφρ. Γιώργος Σιακαντάρης *Κοινωνία Των Πολιτών*, Φιλίστωρ, Αθήνα 1996.

Γλ. Σιούτη, *Δίκαιο Περιβάλλοντος*, Αθήνα (2000)

Γρ. Τσάλτας, *Διεθνής προστασία περιβάλλοντος*. Αθήνα (1990)

Γρηγόρης Τσάλτας-Παναγιώτης Γρηγορίου, *Κοινοτικές Στρατηγικές για το Περιβάλλον*. Παπαζήση, Αθήνα 1994

Δ. Αργυριάδης, *Θεσμοί της Ελληνικής Κοινωνίας. Για ναί Δημόσια Διοίκηση που αποδίδει και επικοινωνεί με τους πολίτες*. Σάκκουλα, Αθήνα 1998

Δ.Α. Σωτηρόπουλος, *Η άγνωστη κοινωνία πολιτών*. Ποταμός, Αθήνα 2004

Δημήτρης Σ. Ιατρίδης, *Σχεδιασμός Κοινωνικής Πολιτικής. Θεωρία και πράξη του κοινωνικού σχεδιασμού*. Gutenberg, Αθήνα 1990

Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, Επιμ. Κ. Σπανού, Α. Ρήγος, Μ. Σπουρδαλάκης, *Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση. Προσδοκίες και προοπτικές*. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1997.

Επιμ. Γ. Παπαδημητρίου, Πρακτικά Συνεδρίου, *Η Διείσδυση του Κοινοτικού Δικαίου Περιβάλλοντος στην Ελλάδα*. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1994

Επιμ. Κωστής Χατζημιχάλης, *Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική*. Εξάντας, Αθήνα 1992

Επιμ. Π.Γετίμης- Δ.Γράβαρης, *Κοινωνικό Κράτος και Κοινωνική Πολιτική. Η σύγχρονη προβληματική*. Θεμέλιο Αθήνα 1993

επιμ. Πιερ Σαμουελ, *Οικολογικό Μανιφέστο*. Εναλλακτικές Εκδόσεις “Κομμούνα” Αθήνα 1990

Επιστημ. Επιμ. Θοδωρής Πελεγίδης, μετφρ. Ανδρέας Σοκοδήμος, Τίνα Πλυτά «Παπαζήσης», *Το Βήμα*, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ - 29/06/2007

Ζ. Δημαδάμα, *Πολιτική και διαχείριση περιβάλλοντος. Η εφαρμογή των συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης στην Ελλάδα*. Διδάκτ. Διατρ. Πάντειο (2002)

Η Χουλιάρης Α. Σκλιάς Π., *διπλωματία της Κοινωνίας των Πολιτών*. Παπαζήσης, Αθήνα (2002)

Θανάσης Διαμαντόπουλος, *Οικολογισμός και Πολιτική*. Παπαζήση Αθήνα 1992

Θάνος Λίποβατς, *Ενάντια στο ρεύμα: Για μια κοινωνία πολιτών*. Πλέθρον, Αθήνα 1995

Θεοδοσία Ανθοπούλου, Δέσποινα Παπαδοπούλου, *Περιβάλλον κα Κοινωνία. Μύθοι και πραγματικότητα*. Gutenberg, Αθήνα 2005

Θεόδωρος Γ. Οικονόμου, *Δυναμικά Συστήματα Διοίκησης, Διαχείριση Στερών Αποβλήτων*. Σάκκουλα, Αθήνα 1997

Θεόδωρος Σακελλαρόπουλος, *Συμμετοχικές διαδικασίες και Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Μοντέλο: Η Ανοιχτή Μέθοδος Συντονισμού*. Ισταμε Αθήνα 2004

Θεοδώρα Ιω. Παναγοπούλου, *Δίκαιο Περιβάλλοντος*. Σταμούλης, Αθήνα 2001

Κοσμάς Ψυχοπαίδης, Παναγιώτης Γετίμης, *Ρύθμιση Τοπικών προβλημάτων*. Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών. Αθήνα 1989

Κριστίν Μπυσί-Γλύκσμαν, Γκέραν Θέρμπον, *Η Σοσιαλδημοκρατική Πρόκληση*, Θεμέλιο, Αθήνα 1984.

- Λ. Μπράουν, Κ. Φλαβίν, Σ. Ποστέλ, *Οικολογική Κρίση και Βιώσιμη Κοινωνία*. Κομμούνα, Αθήνα 1991
- Λάουρα Κόντι, *Τι είναι Οικολογία*. Αστέρι, Αθήνα 1979
- Μ. Μοδινός, *Ο πλανήτης γη και η παγκοσμιότητα της οικολογικής κρίσης*. Αθήνα (1992)
- Μ.Σ. Σκούρτος, Κ.Μ. Σοφούλης, *Η Περιβαλλοντική πολιτική στην Ελλάδα*., Τυπωθήτω, Αθήνα 1995
- Μακρυδημήτρης Α. *Κράτος και Κοινωνία πολιτών*. Μεταμεσονύκτιες εκδόσεις , Αθήνα (2002)
- Μανόλης Αγγελίδης, *Κοινωνική Απορύθμιση και Δημοκρατία*, Εξάντας Αθήνα 1998.
- Μιχ. Μοδινός, *Η αρχαιολογία της ανάπτυξης: πράσινες προοπτικές*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές εκδόσεις
- Μιχ. Μοδινός, *Η αρχαιολογία της ανάπτυξης: πράσινες προοπτικές*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1996
- Μιχάλης Μοδινός, Ηλίας Ευθυμιόπουλος, *Οικολογία και Επιστήμες του Περιβάλλοντος*. Στοχαστής, Αθήνα 1999
- Μιχάλης Μοδινός, Ηλίας Ευθυμιόπουλος, *Οικολογία και επιστήμες του περιβάλλοντος*. Στοχαστής Αθήνα 1998 (οικ 304.2)
- Μιχάλης Ψημίτης, *Κορπορατίστικη Διαμεσολάβηση και Κοινωνικός έλεγχος*. Ελληνικά Γράμματα, 1999
- Μουζέλης, *Από την αλλαγή στον εκσυγχρονισμό*. Θεμέλιο Αθήνα (2002)
- Μπάμπης Δερμιτζάκης, *Περιβάλλον Διατροφή και Ποιότητα Ζωής*. Θυμάρι, Αθήνα 1988
- Ν. Καζαζής, *Σχέση κοινοτικού και εσωτερικού δικαίου*. Αθήνα (1990)
- Ν. Σταματάκης, *Οικονομική του περιβάλλοντος και των Φυσικών Πόρων*. Αθήνα (2001)
- Ν.Κ. Χλέπας-Ε. Μέρτζιου *Οδηγός του Πολίτη για τη Προστασία του Περιβάλλοντος*. Παπαζήση, Αθήνα 1994
- Νίκος Κοτζιάς, *Κράτος και Πολιτική*. «Νέα Σύνορα»- Λιβάνη, Αθήνα 1993
- Νίκος Κοτζιάς, *Το ενεργητικό δημοκρατικό κράτος*, Καστανιώτη, Αθήνα 2003.
- Ξενοφώντας Κονιάδης «Η δημοκρατική αρχή ως οργανωτική βάση της Ευρωπαϊκής ενωσιακής τάξης.» *Το Σύνταγμα*

Ο. Ζυγούρα, *Η διεξόδος του κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος στην Ελλάδα*. Αθήνα (1994)

Π. Α. Πετρουλάκος, *Το Πολίτευμα των Η.Π.Α.*, Κριτική, Αθήνα 1995.

Π. Βασιλόπουλος, «Κοινωνία Πολιτών πυξίδα για τον 21^ο αιώνα» *Κοινωνία Πολιτών*

Παναγιώτης Καρκατσούλης, *Το Κράτος σε μετάβαση*. Σιδέρης, Αθήνα 2004.

Σάββας Γ. Ρομπόλης επιστημονικός διευθυντής ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ

Σασούν Ντ., *Εκατό χρόνια σοσιαλισμού*. Καστανιώτης, Αθήνα 1998

Σωτηρόπουλος Δ.Α., *Κοινωνία και πολιτική: Όψεις της ελληνικής δημοκρατίας 1974-94*, Θεμέλιο, (1996)

Σωτηρόπουλος Δ.Α., *Ο συνήγορος του πολίτη: η δημοκρατία σε βάθος, ένωση πολιτών για την παρέμβαση*. Παπαζήσης, Αθήνα (2000)

Τάκης Φωτόπουλος, *Περιοριστική Δημοκρατία*, Καστανιώτη, Αθήνα 1999.

Τζον Μπελαμι Φοστερ, *Οικολογία και Καπιταλισμός*. Μεταίχμιο, Αθήνα (2005)

τχ.10

Φώτης Κουβέλης, *Τα Νέα*, «Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και κοινωνία των πολιτών», 15/06/2007

Στέλιος Βραδέλης, *ΤΑ ΝΕΑ*, 18/11/2003, Σελ.: Ν17

Το Βήμα, *ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ* - 29/06/2007 Επιστημ. Επιμ. Θ. Πελαγίδης, μτφρ. Α. Σοκοδήμος, Επιμ. Μτφρ. Τ. Πλυτά «ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ»